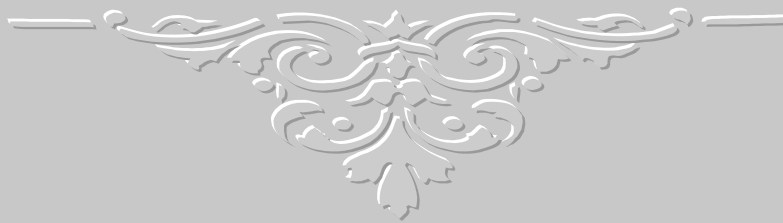

ירחון תורני יתד המאיר

הירחון יוצא לאור

בסיוע משפחת וואן הי"ו מצרפת

לע"נ אביהם המנוח אוהב התורה ולומדיה רודף צדקה וחסד
מקיץ וואן (המנוה נסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע ח' בתשרי

להצלחתם ולחיי אמם מזיאנה מב"ת, בני ביתם וכל המשפחה הי"ו

ולרפואת הילדה רבקה חיה וואן בת אסנת חנה תחי'

אל נא רפא נא להם בתושחו",י, אמן.

יו"ל ע"י ישיבת האר"י הקדוש שע"י מוסדות "יתד התשובה"

בעיה"ק צפת ת"ו טל': 04-6923381/2

תוכן הענינים:

גליון מס' 138 ■ אב התשע"ג

- סימן תרסב | "חיי עולם" - תשובות מאת הגאון הגדול הרב יהושע נויבירט זצ"ל
 3..... ב' תשובות בענינים שונים
 סימן תרסג | תשובות מכת"ק של מרן רשכבה"ג רבינו עובדיה יוסף שליט"א
 4..... זמני אמירת "תיקון חצות" בימי "בין המצרים"
 סימן תרסד | הרב שריה דבליצקי
 5..... מנהגי י"ג קהילות ספרדים ותימנים בבין המצרים
 סימן תרסה | הרב חנן קבלן
 7..... אם אשה אומרת פסוק המתחיל ומסתיים בשמה בסוף התפלה
 סימן תרסו | הרב דוד ברדא
 9..... אם נשים אומרות פסוק המתחיל ומסתיים בשמה בסוף שמונה עשרה
 סימן תרסז | הרב ניסים שבבו
 12..... הקונה לשיבה וקיבל "הנחה" - מי מקבל את העודף?
 סימן תרסח | הרב יוחאי ישראל
 16..... אפטרופוס שטוען נגדו או אבדו
 סימן תרסט | הרב משה יוחאי רוז
 21..... אמירת "תיקון חצות" בליל המילה
 סימן תרע | הרב משה ירדני
 23..... חידוש ריפוד בבין המצרים
 סימן תרעא | הרב יעקב נסיר
 28..... תפלה מוקדמת בערב שבת קולא או חומרא?
 סימן תרעב | הרב דביר אזולאי
 33..... אלו שנהגו בחו"ל איסור בקטניות בפסח ועלו לא"י אם בעו התרה ואם מהני
 סימן תרעג | הרב אברהם ביטון
 41..... בענין שאין למורה הוראה להורות להחמיר לכתחילה נגד מרן / א
 סימן תרעד | "יתדות" - י"ט מכתבי קוראים בענינים שונים
 44..... סימן תרעה | הרב אהרן פרטוש
 54..... בדרך לימוד ההלכה על נכון / ב
 סימן תרעו | הרב יהודה חטאב
 56..... הערות בסידור התפילה - "וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין"
 סימן תרעז | הרב שמואל זכאי
 57..... סדרת הערות בהלכות 'ברכות' בטוש"ע ונושאי כליו / המשך
 סימן תרעח | הרב עובדיה חן
 58..... "הדרכה בכתיבה" - פרק ל"א / שיכתוב

הערות הארות ותגובות, יתקבלו בכתב בלבד בת.ד. 114 צפת

או בפקס: 04-6925148 | דואר אלקטרוני: 6925148@gmail.com | א': teshuva1@012.net.il

חיי עולם

כתביהם ומאמריהם של מרנן ורבנן שהסתלקו לעולם שכולו טוב, נ"ע. ונקרא שמו "חיי עולם" ע"פ הגמרא (יבמות 16). "אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר... מאי קראה דובב שפתי ישנים..". ופירש רש"י (נכוחות 6א), "הנאה היא לו שדומה כחי"

סימן תרסב

הגאון הגדול הרב יהושע נויבירט זצ"ל

מח"ס "שמירת שבת כהלכתה"

הרב נולד בשנת תרפ"ז בגרמניה, ובמהלך מלחמת העולם השנייה נמלט עם הוריו ואחיו להולנד שם הסתתרו במשך שלוש שנים. בשנת ה' תש"ו עלה לארץ ישראל בספינה שיצאה מצרפת. בהגיעו ארצה למד בישיבת "קול תורה" והיה לתלמידו המובהק של הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל. במרוצת השנים הוציא לאור את סדרת הספרים "שמירת שבת כהלכתה" על הלכות שבת ויום-טוב, ספרים שהפכו לפופולריים מאוד והפכו לספרי חובה ואבן יסוד בכל בית יהודי.

בהסכמה שנתן לספריו, הפליג הגרש"ז אויערבך זצ"ל בדברי שבח על הרב נויבירט וכתב כי "יגע ושנה בשקידה עצומה ומצא כדי מדתו והוא בקי טובא בגמרא ובפוסקים". ואכן בכתיבת הספרים כיום התייעץ עם מורו ורבו הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, והספרים התבססו על-פי פסקיו. בשנים האחרונות החל להוציא מהדורה חדשה של הספרים, בהם הוסיף מאות נושאים הלכתיים בני זמנינו.

מלבד הוצאת הספרים הקים הרב נויבירט ישיבות לצעירים בירושלים, מלבד הישיבות הללו מסר הרב נויבירט שיעורי תורה והלכה בישיבת "קול תורה", ושימש כפוסק של בית החולים "שערי צדק" בירושלים. וכן החזיק בגמ"ח גדול שהעניק הלוואות וסייע לאנשים רבים. זכותו תגן עלינו.

(את התשובות לב' השאלות המצורפות, שלח לשאל הג"ר מרדכי אלמקייס שליט"א, מח"ס שו"ת 'ויכתוב מרדכי' נתיבות. ומתפרסם לראשונה בהשתדלותו של הג"ר רן יוס"ח מסעוד אבוחצירא שליט"א, תשוח"ח להם).

ב' תשובות בענינים שונים

מכתב א'

שאלה: סופר שכתב ס"ת ולאחר שכתבו נתבקש ע"י קהילה קונסרבטיבית בארה"ב למכור להם אותו. והחשש הוא שהם ישתמשו בו בביזיון ויעלו נשים לס"ת. האם מותר למכור להם אותו?

בס"ד תשרי תשס"ח

למכובדנו הרב מרדכי אלמקייס שליט"א, מעיר נתיבות. שלום וברכה.

בדבר שאלתך בדין מכירת ספר תורה לקהילה קונסררוטיבית.

תשובה: ניתן למכור להם לכתחילה ספר תורה, ולית ביה מיחוש כלל, כשעושה כן לפרנסתו.

בברכה ח.ק. [נכתב בשם הרב ועל דעת].

מכתב ב'

שאלה: אדם חולה במחלה הידועה בריאות, עקב עישון של עשרות שנים, וכעת הוא במצב סופני ל"ע והרופאים אומרים שנותרו לו ימים ספורים לחיות רח"ל. והוא מבקש ומתחנן שייתנו לו לעשן. מצד הרופאים אין מניעה אם יקחו אותו עם המיטה מחוץ למחלקה ויעשן בחוץ. השאלה היא אם מותר?

בס"ד יום רביעי ג' שבט תשס"ט

תשובה: כבוד הגאון הגדול רבי מרדכי אלמקייס שליט"א

כיון שכל דקה ודקה בחיי האדם הם חשובים, ממילא אין לתת לו לעשן אע"פ שמצבו בלא"ה הוא סופני מכיון שכל סיגריה מזיק הוא מאוד לאדם.

וה' ברחמיו ישלח לו רפואה שלמה. יהושע נויבירט.

סימן תרסג

תשובות מכת"ק של מרן רשכבה"ג רבינו עובדיה יוסף שליט"א

הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה

זמני אמירת "תיקון חצות" בימי "בין המצרים"

לכבוד מורנו ורבינו ועטרת ראשנו מרן רשכבה"ג רבינו עובדיה יוסף שליט"א.

נפשנו בשאלתנו אודות מנהג אמירת "תיקון חצות" בימי "בין המצרים",
נשמח מאד אם הרב יורנו דעתו בזה.

1. האם אפשר לומר תיקון חצות" עד השקיעה, או שרק עד "זמן מנחה קטנה"?

2. האם יש לומר "תיקון חצות" בערב ט' באב, או שאין אומרים כיון שהוא יום שאין בו

תחינה?

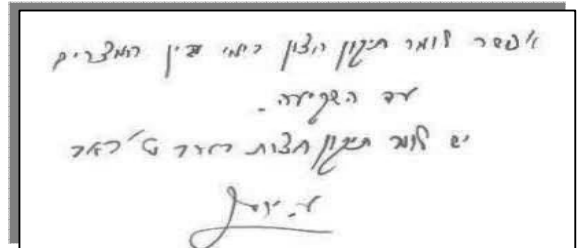
וכה השיב מרן שליט"א *:

1. אפשר לומר תיקון חצות בימי בין

המצרים עד השקיעה.

2. יש לומר תיקון חצות בערב ט' באב.

ע. יוסף

* תשובות אלו נמסרו לנו לפרסום ע"י איגוד בני התורה דורשי ה', תשנ"ח להם.

ולתועלת הרבים, ראינו לנכון, להביא כאן סיכום הלכות "תיקון חצות" בחצות היום, ע"פ פסקי מרן שליט"א. המערכת.
א. "ראוי לכל ירא שמים, שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש". (ט"ז א, ג). וחסידיים ואנשי מעשה נוהגים
אחר חצות היום בימי בין המצרים (הפל מ"ז נמחו עד ט' באב, ולא עד כגלגל), לומר "תיקון רחל", שבו פסוקים של
בכי וצער על חורבן בית המקדש, ומנהג יפה הוא. (חזו"ע ארבע"ט עמ' קכט).

ב. זמן אמירת תיקון חצות, הוא אחר חצות היום ואילך, ונמשך זמן אמירתו עד שקיעת החמה, (מנן רשכבה"ג שליט"א
משנה כ"י, כמובא כאן). [וכנראה טעמו, דומיא ד"תיקון חצות" הלילה, שזמן אמירתו הוא עד עלות השחר].

ג. בערב ר"ח אב וביום ר"ח וכן בערבי שבתות – אין אומרים, וכן בכל יום שאין אומרים בו תחנון – אין
לומר תיקון רחל [מלבד ערב ט"ב, וכדלהלן באות ד, וראה להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' כא שביאר הטעם והחילוק
בזה בטו"ט], ולכן המוהל והסנדק ואבי הבן אין אומרים תיקון רחל ביום המילה, שכל היום כולו – יום טוב
שלהם הוא. (חזו"ע ארבע"ט עמ' קכט).

ד. ביום ערב ט' באב, אומרים תיקון רחל כבכל יום מימי בין המצרים. (מנן שליט"א משנה כ"י, כמובא כאן). [וראה
להחיד"א הנ"ל בשו"ת יוסף אומץ סי' כא שביאר הטעם בזה בטו"ט].

ה. ביום ט' באב אחר חצות היום – אין אומרים תיקון חצות. (חזו"ע שם עמ' קכט, ע"ש שהאריך נטעם הדבר).

סימן תרסד

הרב שריה דבליצקי

מחב"ס "זה השולחן", ועוד

בני ברק

מנהגי י"ג קהילות ספרדים ותימנים בבין המצרים

כיבוס: שבוע שחל בו ט"ב וכנראה שהמנהג היה מראש חדש שבסידור חוקת עולם נקט בפשיטות האיסור מר"ח. נתיבי עם ע' רכא.

בשר: מב' אב.

יין: לא מונעים כלל. שער המפקד מנהגי ירושלים הלכות ט"ב.

חתונה: מראש חדש אב, שער המפקד שם.

בגדד

בשר ויין: מב' אב. בן איש חי דברים סע' טו.

תספורת וכיבוס: שבוע שחל בו ט"ב ורק הזקנים מדקדקים שלא להסתפר בערב שבת חזון. שם סעיף יב.

רחיצה: גם בצונן כל גופו מראש חדש אב, שם סע' טז, ובספר גדולות אלישע להראב"ד ר' אלישע דנגור ז"ל ס"ק נד כתב, דלא יכל לעמוד על המנהג אם לאסור בצונן מראש חדש דיש מהם נוהגים לשוט על פני המים בנהרות ויש נמנעים. אמנם הבן איש חי בתשובות רב פעלים ח"ד סי' כט-ב' כתב, דזה מנהג ברור וקדמון לאסור הרחיצה מראש חדש והגם כי פה עירנו יש נהר חידקל ודרך הילדים לשוט שם בימי הקיץ ואלו אין נמנעים, אין מזה ראייה כי אלו הם בורים וילדים והם עוברים על המנהג, והרי מחלקם שגם בשבת הולכים לשוט.

בקשר למנהגי בין המצרים הננו מוצאים הבדל מהותי בין האשכנזים לקהילות הספרדים. ובשעה שאצל האשכנזים המנהגים האלה אחידים בכל העדות, הרי אצל הספרדים קיים שינוי במנהגים אלה מעדה לעדה.

הבעיה מתעוררת כאשר בן עדה מסויימת בא לשאול אודות פרט מסויים וצריך לדעת איך לפסוק לו, לתועלת זו הנני מפרסם כאן רשימה חלקית שנלקטה מתוך ספרי הפוסקים והמנהגים הספרדים, מנהגים שלא מצאתי להם אסמכתא בספרות הנ"ל אלא שנמסרו בעל פה לא כתבתי.

כל מקום שנזכר כאן שבוע שחל בו ט"ב, הרי בשנה כזאת שט"ב חל ביום א' אין דין שבוע שחל בו ט"ב קיים. חל ט"ב בשבת ונדחה ליום א' גם אז אין דין שבוע שחל בו ט"ב קיים מעיקר הדין. אלא רק מצד המנהג לגבי כמה פרטים חוץ מיום ה' וז' וכנזכר בסי' תקנא סע' ד'.

ונראה דתלמידים מבני עדות ספרד ותימן הלומדים בישיבות אשכנזיות חייבים לנהוג לחומרא בכל מנהגי אשכנז לגבי בין המצרים, דלא גרע מהלך למקום שנהגו להחמיר שחייב להחמיר כמותם, כנלענ"ד.

ירושלים

תספורת: בני תורה מי"ז בתמוז.

איזמיר

בשר: מב' אב. יין: לא מונעים כלל עד סעודה המפסקת, מועד לכל חי ס' י' סעיף ט'.

ג'רבא

בשר: מב' אב. יין: לא מונעים. כיבוס: מב' אב. תספורת: מי"ז בתמוז, ברית כהונה מנהגי ג'רבא עמוד ו' פ' ופ"א. חתונה: מי"ז בתמוז. שם עמוד ז'.

טריפולי – לוב

בשר: מר"ח אב. בשר מלוח לא מחמירים כלל. השומר אמת עמוד קנ"ב בנדפס מחדש.

תספורת: מר"ח אב עד י' אב. (מנהגי לוב, סרוסי, ע' 56).

מצרים

בשר בהמה: מר"ח אב בשר עוף: לא מונעים. תספורת: שבוע שחל בו ט"ב, ויראי ה' אינן מסתפרים בער"ש חזון. נהר מצרים עמוד לו.

סלוניקי

בשר: שבוע שחל בו ט"ב. יין: לא מונעים שולחן גבוה ס' תקנא ס"ק לה. תספורת: שבוע שחל בו ט"ב ורק הזקנים אינם מסתפרים בערב שבת חזון. שם ס"ק מ'.

רחיצה: בחמין משבוע שחל בו ט"ב, ורחיצה בצונן כל גופו אין מונעים כלל אפילו בערב ט"ב. שם ס"ק מח מט ונא.

עדן

בשר יין וכיבוס: מראש חדש. תספורת: מי"ז בתמוז. נחלת יוסף מנהגי עדן סימן ח'.

תימן

בשר ויין: אין מונעים כלל רק בסעודה המפסקת. תספורת: שבוע שחל בו ט"ב. חתונה ובגדים חדשים: מי"ז תמוז. עריכת השלחן ע' קלג וקלד.

מרוקו

בשר: אין אוכלים מר"ח אב עד יום עשירי בחצות. ור"ח בכלל האיסור, ויש מתירים בר"ח, ואוסרים בשר עד יום י' בערב.

יין: כמו בשר.

נישואין: מי"ז בתמוז גם לא אירוסין.

תספורת: מי"ז בתמוז, וכן צפרניים, ויש מקילין בצפרניים עד שבוע שחל.

בגדים חדשים: מי"ז בתמוז.

כבוס: משבוע שחל בו עד יום עשירי בבקר וכשחל בשבת ונדחה, עד יום י"א בבקר. (נוהג צמחמה בן נאים עמוד ל' ונתיבות המערב 113 114).

ארם צובה

אירוסין: (כנראה מנאים) עושים כל ימי בין המצרים. נישואין: מחמירים כל ימי בין המצרים. תספורת רחיצה כיבוס: רק שבוע שחל בו.

בשר ויין: מב' אב עד מוצאי ט"ב ולא עד בכלל, והחכמים עד למחרת בחצות. דרך אר"ץ עדס ע' צד.

תוניס

בשר: מיום ב' אב. בשר מליח אוכלים כן.

תספורת: מר"ח אב.

כביסה ולבישת בגדים מכובסים: משבוע שחל.

רחיצה: במים חמים נוהגים מר"ח. (עלי הדס מנהגי מונס ע' קמד).

אלג'יר

בשר: מר"ח (לא נתבאר אם מר"ס או ב' אב).

תספורת: מר"ח. ויש נוהגין מי"ז בתמוז. (דיני מנהגי ארגיל ע' לג).

סימן תרסה

הרב חנן קבלן

דיין בבד"ץ "משפט וצדק"

בני ברק

אם אשה אומרת פסוק המתחיל ומסתיים בשמה בסוף התפלה

הנה ראשית זאת לדעת, כי סגולה זאת של הפסוקים שיזכור את שמו כשישאלו בזמן חבוט הקבר, לא נמצאת היא, לא בדברי המקובלים והפוסקים הידועים, לא לזכרים ולא לנקבות, ואם נכון הדבר, היה מגלה זאת האר"י או הרש"ש בבחינת אל תמנע טוב מבעליו, וגם הבא"ח לא זכר זה. אלא בא ברמז הרומז ברש"י בספר מיכה ו על הפסוק קול ה' לעיר יקרא ותושיה יראה שמך וכתב רש"י (ויש אומרים שאין זה רש"י) מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התורה מצילו מגיהנם ע"כ. וכן ראיתי באליה רבה סי' קכ"ב או"ק ג' שכתב בשם הב"י טוב לומר פסוק א' מן התורה פסוק א' מהנביא ופסוק א' מהכתובים שמתחיל ומסיים בשמו ע"ש, וחפשתי לא מצאתי בשום מקום בב"י דבר זה ואולי אין זה ב"י אלא ר"ת של ספר אחר, ונראה שמדברי רש"י הנז', שאבו זאת סדור נהורא השלם, והקשל"ה, וכן עוד אחרונים הובאו בכף החיים סי' קכ"ג אות י"א. ומשם נתפשט בסדורים. וגם בזה אני חפשתי בשל"ה ובקצור השל"ה סגולה זאת ולא מצאתיה וכל הספרים המציינים את הסגולה הזאת כותבים זאת בשם השל"ה או קיצור השל"ה ואין להם מקור אחר.

וישנם סדורי תפילה דפוסים ישנים, שהיה כתוב בהם סגולה שלא ישכח שמו ליום הדין וכו' כ"כ בסדור נהר שלום. והנה חלום. שהיה כתוב, כ"כ בסדור נה"ש, והמדפיסים חשבו סדור נה"ש להרש"ש, ופתחו הר"ת נהר שלום להרש"ש, וצ"ל נהורא השלם. וכמדומני שכך שמעתי ממרן רה"י נר"ו עצמו לפני שנים רבות, או כתב זאת באיזהו מקומן וכאמור.

וכתב מהרח"ו ז"ל בהקדמה ט' בשער הגלגולים: כי מדת הגלגול נוהגת באנשים הזכרים ולא בנשים

לכבוד עורכי הירחון החשוב "יתד המאיר".

השלום והברכה.

חן חן על עבודתכם המסורה והעריכה המסודרת תמיד מדי חדש בחדשו מקבל אני את החוברת אשריכם מזכי הרבים ותברכו מפי עליון על כך!

ברצוני להוסיף על דברי גיסי הגאון מרן ראש הישיבה רבי מאיר מאזוז נר"ו אע"פ שאין צריך הוא לי ולדכוותי. בענין מה שכתב בירחון תמוז עמוד 47, הפסוק שנשים לא אומרות בסיום תפילת שמונה עשרה משום שאין להם עון שז"ל או משום בטול תורה.

ודברי מרן רה"י נר"ו נאמנו מאוד, ואפשר דגם לא שמיע ליה וגם לא ס"ל שנשים יאמרו פסוק של השם שלהם מטעם זה, וכמו שראיתי בספר ישן קטן הכמות ורב האיכות בשם "בן ציון" לר' יוסף בן אלימלך מברלין עיר טורבין ומצוין עליו שהודפס בשנת "ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך" לפ"ק ושם כתב עניני הסגולות ובכללם כתב פסוקים לסדר שמות אנשים בלבד ולא של נשים ונקרא בשם תיקון חיבוט הקבר. ונראה שס"ל שלנשים אין חיבוט הקבר.

אלא מה שכתב מרן נר"ו, משום שאין להם וכו', לכא' אין זה לאחר המח"ר מדויק, דהנשים יש להם מסוג זה העון, הלא בספרתם השעה"כ דף נ"ו ע"ג, בא"ח ז"ל פר' פקודי, והר"י פתאיה ז"ל ועי' עוד בכף החיים סי' רלט או"ק ג', ואכמ"ל בזה. ולכן הם צריכות לקרא ק"ש שעל המטה, אם כי לא אותו עון ממש כמו האיש, אלא בדומה לו. אבל דל מהכא עון שז"ל, דישנם עבירות אחרות שאולי עושות, וגורמות שהקלי' נדבק בהם, וצריכות חבוט הקבר כמו האיש.

אלא נראה לי שהוכחה לדבריו נר"ו שאין לנשים חבוט הקבר, מדברי מהרח"ו ז"ל.

טעמא כיון שלא צריכות ללמוד תורה וממילא לא יודעות פסוקים אבל כדי למרק עונותיהם במקום זה ע"י שיכנסו לגיהנם ויענשו ממרקים עונותיהם שם וכמו שכתב מהר"ח ז"ל. וזהו מה שכתב רש"י הנז' בסוף דבריו, "התורה מצילו מגיהנם". ולנשים אין תורה וכאמור, ולכן פטורות מחבט הקבר.

ואמותינו הקדושות, ובפרט מבני עדות המזרח, הרבה מהן שלא ידעו גם לקרא. משום שאינם חייבות לדעת לקרא וגם אין להן איסור שלא ידעו לקרא וללמוד, וא"כ אין להן לכא' הגנה מפני חיבט הקבר כמו אצל הגברים שיש להם לימוד תורה ומצוות, וקוב"ה לא עביד דינא בלא דינא, לכן נלע"ד שלא צריכות הנשים לסגולה זאת, ומעלת הפסוק כסדר של הסגולה היא כמעלת אמירת פסוק בתהלים בעלמא.

וזה סוד פסוק דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת ר"ל האנשים המגלגלים אבל והארץ, שהם הנשים הנקראות ארץ כנודע לעולם עומדת ואינם חוזרים בגלגול ע"כ, ע"ש. וכן חזר ע"ז בהקדמה כ' ע"ש. ובגלל העונות שעשה האדם בעוה"ז, נדבקים הקלי' ולא נפרדים ממנו, ומטעם זה שוכח את שמו וחובטים בו כדי להפריד הקלי' ממנו שיוזכר שמו, וככל שעשה עבירות והכעיס את בוראו, כן ידבק חזק הקלי' ויסורי חבט הקבר אח"כ יגדלו. אבל ת"ח או אנשים צדיקים שהתיישרו בזה העולם, יסורי נפש או גוף, או עסקו בתורה מתוך צער ודוחק וכו', הקלי' נפרד ממנו מיד בקלות ללא יסורין. וכל זה משמע משער הגלגולים שם.

אמנם, נשים אינם פטורות מעונש, וגם בהם נדבק הקלי' ומה אלו אף אלו, ע"ז כתב מהר"ח ו' שם בהקדמה ט' הנז', וז"ל: אבל הנשים שאינם עוסקות בתורה יכולים להכנס בגיהנם למרק עונותיהם ואינם צריכים להתגלגל ע"ש, כלומר לנשים אין עונש הגלגול ונראה שגם לא חבט הקבר דזיל בתר

יהי רצון שדברי תורה אלו יהיו לרפואת מרן רה"י
רבי מאיר נר"ו בן כמסאנה זצ"ל

בשורה טובה לשוחרי התורה עם צאתו לאור של הספר החשוב "נשמע קולם" - קבלה והלכה

לביאור היחס הנכון שבין "פסיקת ההלכה" לבין "חכמת הקבלה"
מעוטר במכתבי הסכמה מאת גדולי הפוסקים והמקובלים שליט"א
מאת הגאון הרב שמעון ללוש שליט"א

ניתן להשיג (במחיר מיוחד) אצל הרב המחבר, בטל': 050-4132532 / 03-9097056

הופיע ויצא לאור הספר הנפלא "אבידת אחיד"

לקט הלכות השבת אבידה, מבוארים לפרטיהם, ממקורם בגמ' ובפוסקים, עד
אחרוני זמנינו שליט"א, עם דוגמאות להלכה למעשה, ועם נספחים מיוחדים.

מאת הגאון הרב אליהו טובי שליט"א

ניתן להשיג אצל הרב המחבר, בטל': 03-5702214

סימן תרסו

הרב דוד ברדא

מח"ס "רביד הזהב" ועוד

טבריא

אם נשים אומרות פסוק המתחיל ומסתיים בשם בסוף שמונה עשרה

בס"ד: יום ד' בתמוז יה"ל התשע"ג.

לכבוד מעלת ותהלת ויקרת מוה"ר הגאון הגדול, בתלמוד ובפוסקים מעוז ומגדול, אור נוגה כאספקלריא המאירה, מוציא תעלומה לאורה, בעיון זך וסברא ישרה, קולע אל השערה, אור מאיר מאור עליון עליו לא יזוז, כמוה"ר רבי מאיר מאוזו שליט"א. השי"ת ישלח דברו וירפאהו, יחלימהו ויבריאהו, יושיעהו ויברכהו, ירבהו ויאמצהו, יחיהו וירכיבהו על במותי ההצלחות, ובתורתו יתברך יראה רק שובע שמחות אמן.

אחרי דרישת שלומו הטוב, כגן רטוב, האור כי טוב, רך וטוב, ולקח טוב, ומה' יבא הטוב! ראה ראיתי מה שכתב כת"ר נר"ו אם נשים אומרות לפני עושה שלום פסוק המתחיל ומסתיים בשמה, בירחון המאיר והמזהיר, יתד המאיר (תמוז התשע"ג עמוד 47) והביא הטעם שאומרים הפסוק הנ"ל כדי לינצל מעונש חיבוט הקבר ששואל המלאך לנפטר מה שמך וכו' כידוע. ובזכרוננו כתב בשם החיד"א שאין לאשה חיבוט הקבר רק לאנשים, מפני עון שז"ל ומפני ביטול תורה, דלא שייכי בנשים עכת"ד.

והנה הגם שידעתי כי לא בינת אדם לי ליכנס לפני מוה"ר גאון עוזנו, מאיר עיני ישראל שליט"א עכ"פ הנני בא כתלמיד הדן לפני רבו להבין דברי החיד"א בעזר משד"י.

תחילה וראש מ"ש כת"ר נר"ו דזכור לו דנשי לא שייכי בהאי חיבוטא, נ"ב, הן אמת שכן משמע מלשון הזוהר הקדוש בהקדמת התיקונים (דף י סוף ע"ב) ובגין דא מאן דלא נטיר ברית אתדן בחיבוט

הקבר ע"כ. הא קמן, דנשי דאיהו לאו בני ברית נינהו, לא איתדנו בהאי דינא דחיבוט הקבר. וכן נראה גם מדברי התיקונים (מיקון לו) ערלה אמאי שוינין בעפרא וכו', כדא אישתזיב בר נש מחבוט הקבר ע"כ. ומוכח דשייך טפי באיש. והגם שיש לדחות, מ"מ אחר דראינו דברי הזוהר בהקדמה הנ"ל, שפיר הוי ליה ראיא מהימנא דענין זה שייך לאנשים ולא לנשים. וכן ראיתי בספר מאורי ציון הנספח לספר פתורא דאבא (מערכת ס אות יג, דף יט ע"ד) שהביא מספר אור החמה (פרשת ויחי, דף רכו ע"א) דהעפר הניתן על עיני אביו, מסלקו מעונש חיבוט הקבר ע"ש. ומנהג זה נמצא בבן אצל אביו, ולא בבן אצל אמו. וראה עוד במדרש תלפיות (ענף ארץ ישראל) ע"ש.

אולם נראה דיד הדוחה נטויה, דדברי הקדמת תיקוני הזוהר מיירי בעיקר הסיבה והטעם המביא את האיש לחיבוט הקבר. ברם יש עוד עבירות הגורמות לדינא דחיבוט הקבר, ובהם גם נשים שייכי. וכן מצאתי ראיתי להרב רבי יהודה רוזנברג בספרו פרי יהודה (צילגורייא מר"ה, נמיוסיו לפרשת נראשית דף ז ע"א) שהבין כן מדברי הזוהר שהאיש והאשה שייכים בחיבוט הקבר באופן שווה.

ומה שהביא כת"ר נר"ו, בשם מרן החיד"א שאין לאשה דין חיבוט הקבר רק לאנשים, נ"ב, הנה אנכי הצעיר ודוד הוא הקטן, מצאתי במסכת חיבוט הקבר (פרק ג) והובא בראשית חכמה (שער היראה פרק יב) משם רבי מאיר, דין חיבוט הקבר אפילו צדיקים נידונים בו, אפילו גמולי חלב, אפילו יונקי

שדים נידונים בו. ע"ש. וכן הוא במסכת שמחות (ספר מיצוט הקצר פ"א הלכה ט) בשם רבי מאיר ע"ש. וכן ראיתי בספר התשבי הנד"מ (אות ט, עמוד ט) שהביא ממדרש רבי יצחק בן פרנך, שאלו לו לתלמידיו את רבי אליעזר כיצד דין חיבוט הקבר וכו', עוד אמר רבי מאיר קשה דין חיבוט הקבר מדינה של גיהנם שאפילו צדיקים ויונקי שדים ונפלים נדונו בו חוץ ממי שמת בערב שבת ע"ש. הא קמן, דכל הנבראים באשר הם עלי אדמות יש להם דין חיבוט הקבר כנזכר בברייתא וגם נשים בכלל. ושמעתי מידידנו הרה"ג רבי אברהם יקותיאל אוהב ציון שליט"א דאולי אותם יונקי שדיים ונפלים שיש להם דין חיבוט הקבר הוא משום שהם נשמות מגולגלות. וי"ל.

גם רבנו המקובל האלקי, רבי חיים ויטאל זיע"א בשער מאמרי רז"ל (דף פז ע"א) כתב, לא כל האנשים שוים בחבטה וניעור הזה, כי הצדיקים אשר כבר קיבלו עליהם קצת יסורין בחייהם וחבטו וציערו את עצמם במצוות ומעשים טובים בתורה המתשת כוחו של אדם, עד שנמצא כי בהגיע תור זמנו ליפטר מן העולם ליחבט בקבר, אין צריך לו חבוט וניעור כל כך, כי כבר התחילו להפרידה מעליהם בחייהם אלא שלא הספיקו להפרידה לגמרי, שאי אפשר להפרידה לגמרי אם לא על ידי המיתה, וכנזכר בברייתא דרבי אליעזר (מסכת מנחות הקצר פ"ג) [שמחות פ"א ה"ח] שאין שום נברא נצול מחבוט הקבר אפילו יונקי שדיים לולא על ידי קצת מצוות פרטיות סגוליות לזה. אמנם כל העולם שוים בענין חבוט הזה, אלא שהצדיקים נשאר להם דבר מועט להפרידה" ע"ש. הנה פשט דברי רבנו מהרח"ו "דכל העולם שוים בזה" נראה להדיא דאין חילוק בחבוט הקבר בין איש לאשה, וכן מבואר בדברי רבנו מהרח"ו בליקוטי מהרח"ו בסוף שער מאמרי רשב"י (דף יט ע"ב) שאין לך נשמה שאין לה בחינת קליפה המיוחסת לה כפי מדריגתם, וכפי שיעור מדרגת חטא שחטאה באותו החטא של אדם הראשון והקליפה ההיא מלבישתו ומלפפתו כל ימיו ונעשית מלבוש אל הנשמה ההיא ממש וכו', ודע כי ענין לבוש זה של הקליפה המלבשת את הנשמה

היא הנקראת בלשון רז"ל זוהמת הנחש שהטיל בחוה ואדם ובכל זרעם אחריהם ואין אדם נצול ממנה כלל [ומדלא חילק, נראה פשוט דגם אשה בכלל. ד"ב] וכו', ואותה הזוהמא והקליפה שנדבקה בו על ידי החטא ההוא, אי אפשר להפרידה אלא ע"י המות וכו', וענין הפרדה זו נקראת חיבוט הקבר וכו' ע"ש. הא קמן, דגם נשים בכלל דין חיבוט הקבר.

ומה שכתב כת"ר נר"ו בשם מרן החיד"א שאין לאשה דין חיבוט הקבר. נ"ב, הנה האמת אגיד, שחפשתי ויגעתי ולא מצאתי בדברי מרן החיד"א כדברי כת"ר נר"ו, רק ראיתי דברים שלכאורה משמע מדברי החיד"א שגם הנשים שוים לאנשים בחיבוט הקבר. וכמו שכתב במדבר קדמות (מערכת ט אות יד) כי חבוט הקבר על אשר נהנה מתענוגי עוה"ז ודבק בסטרא אחרא. והניף ידו שנית, בספרו לב דוד (פרק ט דף כג ע"א) ולכן מזומן לדיני חיבוט הקבר הקשה העתידיים לעורר לויתן מלאכי חבלה להכותו ולחובטו בקבר חבוט חבוט, להפריד הזוהמא אשר טרח לקנותה בממון, במשתאות, וסעודות הרשות. ובשלישית הניף ידו בספרו כסא דוד (דיוש יג לשנת תשנ"ה דף נט ע"ג ואילן) כדברים הנזכרים ביתר אריכות ע"ש. ומכל האמור בדבריו הקדושים נראה דודאי שייכי גם בנשים ואפילו יותר וכו'. ונמשך החיד"א אחר מר זקנו הגאון החסיד רבי אברהם אזולאי בספרו חסד לאברהם (מעין חמישי נהר ו', דף מ ע"א) כל מה שיהיה לו עונג רב בעוה"ז ע"י אכילה יתירה בימות החול שלא לשם שמים, תתאחו בו זוהמת הנחש יותר ויהיה לו צער עצום בחיבוט הקבר ולכן יתנקה מזוהמת חלאת הנחש שהטילה באדם וחוה וזהו הטעם של חבוט הקבר ע"ש.

וכן ראיתי הלום בספר פקודת אלעזר להרה"ג רבי אליעזר בן טובו בחלק שני (דף קיד ע"א, אות ט) סימן ט) בהגהת הרה"ג רבי אברהם אביכזיר ראב"ד אלכסנדראי של מצרים שכתב: "אטו גברי בעו הצלה מחבוט הקבר ונשי בעו צערא דחבוט הקבר. והנה הנשמעים לדברינו אפילו בתולות וכל שכן נשים זהירי בסעודה רביעית להנצל מחיבוט הקבר"

ושויכא גם כן בהנ"ל וכאמור. שוב ראיתי להקדוש רבי משה קורדובירו בספרו אור יקר, (מיקוני הוהר שער ז ס"ט, כרך ג' דף מג) שכתב, דיסוד חבוט הקבר הוא עוון פגם אדם אדם הראשון, וכל בני אדם חייבים בו [גם נשים בכלל] כמו שליטת חבוט הקבר. זולתי הנימולים שהם עם ה' שניצולים על ידי המילה מאותה שליטה בתנאי שישמרנה ע"ש.

ובעיקר אם הנשים אומרות פסוק המתחיל ומסתיים בשמם בסוף שמונה עשרה. הנה ראיתי בסידור עבודת ישראל לרבי יצחק בן אריה יוסף דוב בער (מרכ"ט, עמוד 106) כתב: "מנהג יפה הוא שיאמר כל אחד בכל יום בתפלתו פסוק אחד הרומז על שמו אשר בו יקרא לספר תורה, דהיינו פסוק המתחיל עם אות ראשונה של שמו וסופו אות האחרונה של שמו, ואותו הפסוק יאמרנו בכל תפלות שמו"ע באלהי נצור קודם יהיו לרצון, ואלה הפסוקים על רוב שמות איש ואשה" ע"ש. ולאחר דבריו אלו מביא רשימה ארוכה של שמות אנשים ונשים עם פסוקיהם. וכ"כ הגאון רבי שמעון סופר בשו"ת התעוררות תשובה (דף מא ע"א, סימן נב) בענין אמירת פסוק של שמו בסוף תפלת י"ח כתב: "ונהגתי לכתוב הפסוק לאשה על נייר" ע"ש.

מכל האמור נראה דנשים גם הם בכלל דין חבוט הקבר, ויכולות לומר הפסוק לפני עושה שלום המתחיל ומסיים בשמה כנלע"ד כתלמיד הדן לפני רבו ותשובת כת"ר מהרה תצמח, ובה אגיל ואשמת.

ממני תלמידו מחוה קידה קמי דמור כהדר"ג נר"ו, הצב"י דוד ברדא ס"ט.

~ וזה מה שהשיבני במגילה עפה: ~

יום י' בתמוז

יפה מאד, אפשר להדפיס.

אע"פ שלא נהגנו כן בחו"ל לומר פסוק המתאים לאשה.

נאמ"ן ס"ט.

ע"ש. הא קמן, דפשיט"ל להדיא, דיש דין חבוט הקבר בנשים.

ומה שכתב כת"ר נר"ו בשם מרן החיד"א שאין לאשה חבוט הקבר רק לאנשים, מפני עון שז"ל וכו'. נ"ב, הנה נראה דגם בנשים יש מעין עוון שז"ל וכמ"ש רבנו האר"י בפרי עץ חיים, (שער ק"ט שעל המטה פרק ה) ובשער הכוונות (דיושי הלילה דיוש ז', דף נו ע"ג) הזהיר לנשים לקרות קריאת שמע שעל המטה וז"ל: "ודע כי כמו שיוצאין המזיקין אלו מן האדם המוציא שז"ל להיות בלא אשה, כך האשה בוראה מזיקין בלא האיש וזה נרמז בפסוק "לא תאונה אליך רעה". רצה לומר לא תאונה אליך שאתה זכר, ה"רעה" שהיא לילית אשת זנונים, "ונגע לא יקרב" רצה לומר, נגע שהוא ס"מ דכורא, לא יקרב "באהלך" שהיא אשתך כמ"ש שובו לכם לאהליכם" ע"ש. הא קמן שיש בזה איסורא שיצא נזק כי קריאת שמע מבטל נגעי בני האדם. וכמו שהאנשים הן מצווין על עוון קרי, שלא יהרהרו ביום כדי שלא יבואו לידי טומאה בלילה. כך הנשים מצוות לבלתי להרהר הרהורים רעים כי בזה היא בוראת מזיקין. [ועיין ביבמות (עו.) נשים המסוללות פסולות לכהונה ובתוס' שם].

וכ"כ הגאון רבי יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סי' מקד) שיש בזה איסור לנשים בהשחתת זרע. כלומר, גם לדברי רבנו האר"י אין בזה פגם בקדושה כמו שיש בשל איש וכו', אע"פ שאמר שיברא מזה מזיקין וכו', ותיקון הנזק של בריאת המזיקין הנעשה מזה הוא יהיה ע"י קריאת שמע שעל המיטה, שאז מתים מזיקים אלו. ואיסור זה הוא בפרט אם תעשה השחתת זרעה ע"י הרהורים רעים וכו' ע"ש. וכ"כ בבן יהוידע (נדה יג.) דגם הנשים שייכי בתיקון הנעשה בקריאת שמע שעל המטה. ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת רב פעלים ח"א (סוד ישרים סי' ט) ואכמ"ל. עכ"פ חזינן דגם הנשים שייכות קצת בעוון שז"ל, היות שהאשה בעוונותיה שלה תתחייב ג"כ בדין חבוט הקבר, ובפרט לפי האמור משער הכוונות הנ"ל שאף האשה בוראה מזיקין

סימן תרסז

הרב ניסים שבבו

ביהמ"ד הכותאב – צפת

הקונה לישיבה וקיבל "הנחה" – מי מקבל את העודף?

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא, כאן שנה רבי: הכל לבעל המעות; כדתניא: הוסיפו לו אחת יתירה – הכל לשליח, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: חולקין; והתניא, רבי יוסי אומר: הכל לבעל המעות? אמר רמי בר חמא, לא קשיא: כאן בדבר שיש לו קצבה, כאן בדבר שאין לו קצבה. אמר רב פפא, הלכתא: דבר שיש לו קצבה – חולקין, דבר שאין לו קצבה – הכל לבעל המעות.

פרש"י שם. שיש לו קצבה – כגון קטנית הנמכר בחנות במדה מלא כלי בפרוטה אם הוסיפו אחת יתירה חולקין דמתנה הואי יש לומר לשליח נתנה ויש לומר לבעל מעות נתנה. דבר שאין לו קצבה – כגון טלית וחלוק וירק הנמכרים באומד פעמים מוותר למכור בזול ופעמים בצמצום הכל לבעל מעות שאין כאן מתנה אלא מכר.

והרי"ף כתב (ט): ולמה חולקין השליח עם בעל הבית? הואיל ובאת הנאה לשליח על ידי בעל הבית חולק עמו.

וכתב הר"ן (סס ד"ה גמ') דמשמע מלשוננו שדבר שיש לו קצבה, אפילו נתן המוכר לשליח בפירוש, כיון שבאת הנאה לשליח על ידי בעל הבית חולק עמו. אבל לדעת רש"י שהטעם שחולקין הוא משום דמספקא לן אם ניתנה לשליח או אם ניתנה לבעל הבית, אם נתן המוכר לשליח בפירוש הוי לשליח. והרא"ש כתב (סי' טו) כלשון הרי"ף וכן כתב בעל העיטור בשלישות ממון (מג ע"ד).

וכתב הד"מ אבל הרמב"ן כתב שדעת רש"י הוא הנכון וכן דעת רב האי. וכן הביא דברי הרמב"ן סימן ס' הנ"ל שסיים ועוד שטעם הגאון ורש"י יפה.

ופסק הש"ע: היה השער קצוב וידוע, והוסיפו לשליח במנין או במשקל או במדה, כל שהוסיפו לו המוכרים הרי הוא של שניהם, וחולק התוספת

שאלה: נשאלתי על ידי בחור ישיבה שתפקידו אחראי על אוצר הספרים של הישיבה, והנה באחד הימים הגיע נדיב לישיבה שרצה לתרום לאוצר הספרים, ובקש מהבחור דנן שירכוש ש"ס לישיבה, ושאל את הבחור הנ"ל כמה עולה הש"ס? אמר לו הבחור שהש"ס בחנויות עולה 1200 ₪ אבל לישיבה שרוכשת הרבה ספרים, חברת הספרים נותנת הנחה, ומחיר הש"ס בעבור הישיבה הוא 1000 ₪ בלבד.

התורם הוציא מכיסו 1000 ₪ ונתנם לבחור כדי שירכוש הש"ס בעבור הישיבה, כאשר בא הבחור לרכוש את הש"ס ביקש הנחה נוספת ממוכר הספרים, והסכימו בניהם להנחה נוספת ולמכור הש"ס ב-900 ₪ בלבד.

ושאלתו בבקשתו האם יוכל לקחת לעצמו את ה-100 ₪ שנותרו בידו שהרי מחמת קשריו הווילו את המחיר, או שמא יצטרך להחזיר את ה-100 ₪ לתורם, שהרי כספו של התורם ביד השליח, וחייב להחזיר לתורם את כספו?

עוד יש להסתפק, באופן הנ"ל, מה יהיה הדין באופן שמוכר הספרים מכר הש"ס תמורת ה-1000 ₪, ובנוסף לכך נתן המוכר מתנה לשליח [הבחור] עוד סט ספרים קטן מתנה בעבור השתדלותו של השליח, ומחמת קשריו עם המוכר?

עוד יש לחקור מה יהיה הדין בשליח שקיבל מעות לקנות עבור המשלח, והמוכר נמלך ואינו רוצה למכור, ונתן לשליח במתנה, ולא לקח מהדמים כלל?

תשובה: איתא בכתובות צח. מתני'. אלמנה שהיתה כתובתה מאתים, ומכרה שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה – נתקבלה כתובתה. ובגמ' שם. מאי שנא שוה מאתים במנה? דאמרי לה את אפסדת, שוה מנה במאתים נמי תימא אנא ארווחנא!

הכרעת הפוסקים ש"ך סמ"ע נתיבות ט"ז, אמנם אם ירצה השליח להשאיר אצלו הרווחים אין בית הדין יכול להוציא זאת ממנו.

אמנם צ"ע לומר כן, שהרי קימא לן שהולכים בתר המוחזק שיכול לטעון קים לי כהכרעת רמ"א הנ"ל, א"כ לכתחילה יש לב"ד לפסוק שהכל לשליח, כיון שהוא עתה מוחזק ואין מוציאין ממון מספק.

ושכן כתב מרן החיד"א בספר ברכי יוסף, חחו"מ סימן כה אות ח שמנהג כל ישראל האידנא שלא להוציא ממון מהמוחזק כל שיש אפילו ב' פוסקים נגד רבים, דאנן טענינן ליה קים לי. והגם דמהר"ש הלוי בתשובה כתיבת יד כתב שאם הבע"ד לפנינו ואינו טוען קי"ל לא טענינן ליה, ושכ"כ הרב בני אהרן סימן כד, מ"מ נוהגים הדיינים לטעון קי"ל אע"ג דלא טעין איהו. ושכ"כ מהר"א שאנגי ז"ל בספר דת ודין דף כו ע"א, בשם מהר"מ מלמד ז"ל בשו"ת משפט צדק חלק ב סימן ה וכל זה הוא דבר פשוט. עכת"ד. ע"ש. וכ"כ מהר"א הלוי ז"ל בשו"ת גינת ורדים חחו"מ כלל ג סימן לב ד"ה ובש"ע דטענינן למוחזק טענת קים לי, גם הרב מטה שמעון בכללי הקי"ל אות לח, הביא שכ"כ מהר"י מאיו ז"ל רומ"ץ שאלוניקי בשו"ת שפת הים סימן סב, ושכן פשטה הוראה בכל בתי הדין, וכ"כ בשו"ת פני יצחק אבולעפייא ח"א חחו"מ סו"ס כה ושכן הסכמת כל הפוסקים ע"ש.

ועוד שכתב הב"ח סימן קפ"ג סעיף ד' וז"ל ונראה דבפלוגתא דרבוותא היכא דקיימו זוזי תיקום ואין מוציאין מידו. עכ"ל. והיינו משום שטוענים להמוחזק קים לי. [ובדעת רמ"א נראה שיש להסתפק אם דעתו לפסוק כרש"י, או כיון שהוא פלוגתא דרבוותא אין מוציאין מיד שליח].

ולכן לפ"ז היה נראה שב"ד יש להם לפסוק, שכיון שהשליח יכול לטעון קים לי כהכרעת רמ"א, יש לב"ד לפסוק לכתחילה שהכל לשליח שהוא מוחזק.

ובספר פעמוני זהב כתב בשם משכנות הרועים שדעת מר"ן כרי"ף [אע"פ שלא פירש דעתו בש"ע] שכן משמע בב"י, לפי זה אין ללכת בתר המוחזק

השליח עם בעל המעות. ואם היה דבר שאין לו קצבה, הכל לבעל המעות. רמ"א: (מיהו אם אמר המוכר בפירוש שנותן לשליח, הכל של שליח) (ר"ן פ' אלמנה נזונית ותשובת רמב"ן סימן ס').

ובש"ך ס"ק י"ב הקשה על הרמ"א. וז"ל תימה שפסק כן בפשיטות דהא לדעת הרי"ף והרא"ש ובעל העיטור חולקים, וכן נראה דעת הר"ן, וגם בירושלמי אית' כסברת הרי"ף דהואיל ובא לשליח הנאה ע"י בע"ה חולקים. עכ"ל. [ובאולם המשפט כתב שכול הני פוסקים הולכים בשיטת הירושלמי, והוכיח שהתלמוד שלנו חולק על סברא זו.]

ובקצות החושן יישב דעת הרמ"א: וז"ל ונראה דכיון דכתב הרמב"ן בתשובה (נמיוסות סי' ס') שטעם הגאון (ספר המקם שער ו') ורש"י (כמונות נט, ז ד"ה שיש) יפה והובא בב"י (מחזק ה'). עכ"ל.

אמנם הנתיבות מסיק דלא כהרמ"א וז"ל. אבל לשיטות הפוסקים דסבירא להו דחולקין בדבר שיש לו קצבה מטעם הואיל ונשתכר במעות של המשלח, א"כ אפילו אמר בפירוש חולקין, ומסיק הט"ז שכן עיקר. עכ"ל.

ועוד שהט"ז סובר וז"ל, דגם רש"י ס"ל בקצת סברת הרי"ף, דאל"כ תקשה לך ולרש"י אמאי חולקין נימא המוציא מחבירו עליו הראיה, כמו דאמרינן בסימן שי"ב [סעיף ט"ו] לענין ב' לשונות דסתרי אהדדי ובשאר ספיקות. אלא על כרחך דיש עכ"פ זכות בבירור למשלח שמעותיו גורמים, ויש עכ"פ זכות לשליח שהוא הולך אצל זה המוכר, ואיני יודע איזה עיקר, ואף שמפרש המוכר שהוא עושה בשביל שליח היינו העיקר, אבל מ"מ מגיע קצת למשלח, ומספק אמרינן שיחלוקו ולא מהני כאן מוחזק עכ"ל. [ובספר דברי משפט תירץ קושית הט"ז על שיטת רש"י שמיכון שהספק נולד ביד השליח למי התכוון המשלח לתת, לשליח או למשלח אינו נקרא מוחזק, וא"כ אינו מוכרח שרש"י סובר כהרי"ף ודו"ק.]

א. והנה ראיתי כמה מאחרוני זמננו שכתבו, שאם אמר המוכר בפירוש שנותן את הרווח רק לשליח, לכתחילה גם אז יחלקו השליח והמשלח את הרווחים בשווה, כיון שכן דעת הרי"ף והרא"ש, וכן

נגד מרן. ויש לדחות שהרי קיימא לן שאפשר לטעון קים לי נגד מרן בב"י ושכ"כ בשו"ת רב פעלים ועוד, וכן צ"ע מניין משמע שכן דעת מרן בב"י הרי לאחר מכן הביא הב"י דברי הרמב"ן סימן ס' הנ"ל שסיים ועוד שטעם הגאון ורש"י יפה ולא כתב הב"י שאין דעתו כן אלא כרי"ף.

והיה נראה ליישב פסקי בתי הדין הנ"ל, שסוברים שהעיקר כהכרעת הנתיבות בזה ואי אפשר לב"ד להורות כנגד הנתיבות אף שהשליח מוחזק. וראיה לזה מדברי הנתיבות סימן כ"ה ס"ק כ' וז"ל ובמקום שהסמ"ע והש"ך מחולקים, הלכה כהש"ך, אם לא שהדיין רואה בשכלו שדברי הסמ"ע נכונים. לפ"ז אפשר שסוברים שכשם שהמורה כהסמ"ע כנגד הש"ך הוי טועה בדבר משנה, כיון שהש"ך בתראי. ה"ה יש לב"ד להורות כהכרעת נתיבות לכתחילה [ועוד שכן דעת הש"ך והט"ז].

אמנם אינו מוכרח ומנלן לחדש כן, ואף שהלכה כהש"ך נגד הסמ"ע אפשר היינו דוקא היכא דפליגי בדין מחודש, אולם בכהאי גוונא דפליגי בהלכתא כמאן כרש"י או כהרי"ף לא נאמר כלל זה.

ועוד שהרי כתב בתשובת רד"ך בית ב' חדר ו' לענין אם תפס החתן, שכתב המרדכי שיכול לטעון קים לי כרש"י שמן הנישואין גובה הכל אע"פ שר"ת חולק, ואף שמסתבר כר"ת, וסוגיא דעלמא אזלא כר"ת מ"מ יכול לטעון קים לי כרש"י עכת"ד. וא"כ ה"ה בנידון דידן שכיון שהשליח יכול לטעון קים לי כהכרעת רמ"א, ושכן דעת הב"ת, יש לב"ד לפסוק לכתחילה שהכל לשליח שהוא המוחזק, אף שהנתיבות ועוד חולקים על הכרעת הרמ"א. [ובפרט שהקצות יישב הכרעת רמ"א בזה]

ב. הנה ראיתי בקובץ הישר והטוב, חלק ו' שדנו בתשובות הבית עמוד קיד בדין שליח שקיבל הנחה בדבר שמחירו קצוב, ופסקו שם שזכה השליח במותר המעות. ולענ"ד ברור שמותר המעות יחזירו למשלח שהרי הם מעותיו של המשלח, ובמה יזכה במעותיו של המשלח.

הנה בתחילת דבריהם שם כתבו שכן נראה לדון שמותר המעות למשלח, שאף שסיבת ההנחה היא מחמת השליח, סוף סוף אין כאן תוספת דבר בעין

שיוכל השליח לזכות בו, שהרי עצם המקח ניתן עבור המשלח, וההנחה שהוא בתשלום המעות, לא שייך להקנות לשליח, כיון שהמעות שביד השליח שייך למשלח, ואיך יזכה בו השליח.

והוי כמו הדין שמבואר בסימן קפג סעיף ח' וט' לענין שלח בידו מעות לפרוע חובו לגוי וטעה הגוי בחשבון שאם נשארו מעות ביד השליח שצריך להחזירם למשלח, וא"כ ה"ה בהוזלה, הרי מותר המעות שייך למשלח, שהרי לא עשה שליחותו במעות הנותרים, והמשלח לא נתן לו מהם כלום.

אלא שהביאו להוכיח מדברי רש"י בסוגיא דכתובות (סז:) ברש"י ד"ה דבר שאין לו קצבה, וז"ל: 'כגון טלית חלוק וירק הנמכרים באומדן, פעמים מותר למכור בזול ופעמים בצמצום הכל לבעל המעות שאין כאן מתנה אלא מכר, עכ"ל רש"י.

וכתבו שם שמבואר מדברי רש"י, שאף בשליח שקנה חפץ והמוכר מותר למכור לו בזול, שייך גם כן החילוק בין יש לו קצבה לאין לו קצבה, ואע"פ שבחלוק וטלית אין המדובר בהוספה שהוסיף המוכר על המקח אלא בהנחה שיותר המוכר בתשלום.

אמנם נראה ברור שאין זו כוונת רש"י, שהרי הגמרא הקשתה סתירה בדברי רבי יוסי, שפעם ר' יוסי סובר שהוסיפו לו אחת יתירה חולקין השליח והמשלח בתוספת זו, ופעם אחרת כתב רבי יוסי שכל התוספת שקיבל השליח שייך לבעל המעות. ולזה הגמרא תירצה שמה שכתב חולקין היינו דווקא בתוספת שנתן על דבר שיש לו קצבה, שיש לו מחיר קבוע בשוק, א"כ מה שמוסיף אינו בתורת מכר, אלא התוספת ודאי מתנה, והספק למי המוכר התכוון לתת המתנה, האם למוכר או לשליח, ומספק חולקין השליח והמשלח. ומה שרבי יוסי פסק שכל התוספת היא לבעל המעות – מדובר בדבר שאין לו קצבה כגון טלית חלוק וירק – הנמכרין לפי אומדן פעמים בזול ופעמים בדיוק לפי המחיר, ולכן אם השליח מצא אותם בזול וקיבל יותר סחורה, הכל מגיע למשלח בעל המעות כיון שאין המוכר מתכוון לתת מתנה, אלא הכל הוא בכלל המכר [ואין מדובר

צ"ע סברא זו, מנ"ל? שהרי כל שלא פירשו השליח והמוכר בשעת המכר שנותן חלק מהחפץ מתנה לשליח, איך יזכה במתנה בחלק מהחפץ כל שלא פירשו כן, שהרי בסתם המכר הוא מחמת המעות, [ועוד שהרי משנתנו שמכר לו שווה מנה במאתיים נמי מיירי בכה"ג, שהאישה היא חריפה למכור] א"כ מותר המעות שביד השליח, צריך היה להחזירם למשלח.

ובפרט לפי מה שכתב הסמ"ע סעיף קטן כ"ו, ז"ל: "היינו משום שהמעות הן של המשלח, לכן מה שנשאר מהמעות ברשותא דמריה קיימא". וא"כ אף אם היה ספק כסברא זו שהקנה לשליח, מ"מ המשלח מוחזק במעותיו והמוציא מחבירו עליו הראיה.

לכן נראה ברור שאם שליח קיבל הנחה בדבר שמחירו קצוב, מותר המעות יחזירנו למשלח, שהרי הם מעותיו של המשלח, ובמה יזכה במעותיו של המשלח.

המורם מכל האמור:

א. לענין ה-100 ש שנותרו ביד השליח אע"פ שמחמת קשריו הוזילו את המחיר, יצטרך להחזיר את ה-100 ש לתורם, שהרי כספו של התורם ביד השליח, וחייב להחזיר לתורם את כספו, ובמה יזכה במעותיו של המשלח.

ב. ובאופן שמוכר הספרים מכר הש"ס תמורת ה-1000 ש, ובנוסף לכך נתן המוכר מתנה לשליח [הבחור] עוד סט ספרים קטן מתנה בעבור השתדלותו של השליח, ואמר המוכר בפירוש שנותן התוספת לשליח, הכל של שליח, וכהכרעת רמ"א. [ושכן דעת הב"ח, וכפי שיישב הקצות הכרעה זו].

ג. ובאופן שקיבל מעות לקנות עבור המשלח, והמוכר נמלך ואינו רוצה למכור, ונתן לשליח במתנה, נראה פשוט שכיון שלא לקח מהדמים כלל, אין לומר שיש כאן חלק מריוח שהגיע ע"י הדמים של משלח, שהרי לא לקח המוכר כלום מהדמים, ולא נתן כלום בעבורם. לכן זכה השליח בחפץ המתנה לעצמו, וחוזר ומוכרו למשלח בדמים, ונוטל הדמים לעצמו.

באופן שהמוכר מוותר למכור לו בזול ונשאר חלק המעות בידו כמו שכתבו שם].

א"כ מבואר שדווקא כשניתן דבר נוסף בתורת מתנה, שייך לומר שנתן לשליח. אבל דבר ש'הוסיף מחמת מכר' הוא למשלח (ורק למשלח) אע"פ שהוזיל מחמת השליח, וא"כ בשליח שקיבל הנחה בדבר שמחירו קצוב, שנשאר חלק מהמעות ביד השליח, איך יכול המוכר לתת מעות המשלח בתורת מתנה לשליח.

עוד מה שכתבו שם בסוגריים, שכן מוכח מדברי התוספות, אדרבא מוכח להיפך, שהרי מה שנחלקו תוספות על רש"י הוא, שהתוספות סוברים שרבי יהודה נחלק אף בדבר שאין לו קצבה דווקא באופן שהמוכר אמר לשליח 'קח חפץ זה עבור המכר, ועוד אני מוסיף לך על זה משלי'. שבכה"ג נחלקו אף בדבר שאין לו קצבה האם כוונת המוכר ליתן זאת לבעל המעות [כדעת רבי יוסי], או שכוונתו ליתן תוספת זו לשליח [כדעת רבי יהודה]. אבל במקום שהמוכר עצמו היה בזול כגון שמכר לו שווה מאתיים במנה, דהיינו שלא אמר המוכר במפורש שנותן לו בתורת תוספת אלא מחמת המקח, אפ' רבי יהודה מודה שהכל לבעל המעות. והיינו כעין המקרה במשנה כשמכר שווה מנה במאתיים, שלא נתן לו מחמת תוספת אלא מחמת מקח, בזה לעולם אף רבי יהודה מודה שהכל לבעל הקרקע.

מוכח שכל מה שנחלקו על רש"י הוא באופן שהוזיל במקח ונתן תוספת מחמת המעות, שבזה לא נחלק רבי יהודה על רבי יוסי, שהכל לבעל המעות. מוכח שלמדו שרש"י לא דיבר בהנחה שוויתר המוכר בתשלום המעות, אלא בהוספה שהוסיף המוכר על המקח. שאל"כ היו כותבים תוספות שחולקים על רש"י גם בזה.

ומה שכתבו שם בסוף דבריהם בסברת הדבר, שאם לא נטל המוכר כל דמי שווי המקח המגיעו רק הוזיל בדמים הרי שלא קנה במעותיו כל הכלי רק חלקו, ושאר החפץ כאילו נתן המוכר במתנה, וכיוון שעשה כן מחמת השליח זוכה השליח במתנה שניתן מחמתו, באופן שסיבת ההנחה היא מחמת השליח.

סימן תרסה

הרב יוחאי ישראל

כולל "כתר שם טוב"

קרית ביאליק

אפוטרופוס שטוען נגנבו או אבדו

וא"כ יכולין לטעון אביהם פרע וכו', רבא אמר הלכתא נשבע וגובה מחצה, אמר מר זוטרא הלכתא כדייני גולה, א"ל רבינא הא אמר רבא נשבע וגובה מחצה, א"ל אנן איפכא מתניתין לה (שדייני גולה ס"ל שגובה מחצה) ע"כ. וכן נפסק בש"ע (חושן משפט קמ סעיף ה) דגובה חצי המלוה ע"ש.

שיטת הראשונים אם טענינן ליתמי נאנסו.

ב. והנה הקשו התוס' (שם ד"ה מ"ד) וא"ת לדייני גולה אמאי גובה כולו נימא נטעון ליתומים נאנסו, וי"ל דמלתא דלא שכיחא היא ולא טענינן ליתמי, דנאנסו אית ליה קלא ע"ש. וכ"כ התוס' בעוד כמה דוכתי, בבבא מציעא (יג ע"ג ד"ה הא קאמר), ובכתובות (פה ע"ג ד"ה חלל ונז ע"ג ד"ה דינא) ע"ש. גם בעל המאור (שם) הביא קושיא זו והביא כמה תירוצים חדא דיש מי שסובר, דאם נטען כן הוי מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם, ושבועת נאנסו הוי דאורייתא והיינו שבועת השומרים, משא"כ בשבועת החזרתים לך דבתורת מיגו היא ומדרבנן כעין דאורייתא, ולכן אי אפשר לומר מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם, והראב"ד דחה סברא זו, אמנם יש מי שסובר דטענת נאנסו לא טענינן ליתמי, דא"כ היה לו לאביהם להודיע כן, משא"כ בטענת החזרתים י"ל דסמך על ידיעת המלוה, וכ' ע"ז בעל המאור וזה הפירוק היה קרוב מכל מה ששמעתי בו, אילו היתה קושיתו קושיא, ויש מי שסובר דמירי ביתומים גדולים, והם לא טענו כן אבל אה"נ אם היו קטנים היינו טוענים להם, ובעל המאור עצמו ס"ל דאף במקום דמצי אביהם לטעון, לאו כללא הוא למימר דגם בניו

שאלה: שמעון הפקיד אצל לוי מעות בתורת עיסקא, (וכתבו וחממו הכל על השטר) ולוי שבק חיים לכל בריה, ועתה שמעון חוזר על האפוטרופוס של היתומים (עס השטר), והאפוטרופוס טוען דנגנבו או אבדו, האם מצי לטעון כן. וזאת תשובתי בס"ד:

הוציא עיסקא על היתומים כמה גובה חצי או הכל.

א. איתא בגמ' (נזנא נחלא ע ע"א) בעא מינה רב עמרם מרב חסדא, המפקיד אצל חברו (פי' שכתב לו כמה הפקיד לו וחממו צעדים כדי שלא יוכל הנפקד לטעון לא היו דברים מעולם) ואמר ליה החזרתים לך, מי אמרינן מיגו דאי בעי אמר נאנסו, (והיה נפטר בטענה זו) או דלמא א"ל שטרך בידי מאי בעי, (והיה לך לקחת השטר ומלל לקחת הוי מיגו במקום עדים ואינו יכול לטעון דיכל לשקר) א"ל ולטעמך וכי א"ל נאנסו, מי מצי א"ל שטרך בידי מאי בעי, א"ל סוף סוף כי אמר נאנסו לא בעי שבועה, (נחמיה, וא"כ איך יהיה נאמן בלא שבויה) ה"נ מאי נאמן – נאמן בשבועה. לימא בפלוגתא דהני תנאי, דתניא שטר כיס היוצא על היתומים, (מעות למחנית שטר והוציא המפקיד השטר הכתוב בו כמה נתן לנפקד כדי להוציא מהיתומים, וכאן הוי מחנה מלוה ומחנה שטר ועל חלק המלוה אינו יכול לטעון נאנסו דהרי מלוה להוציא נחמיה) דייני גולה (שמואל וקרנא) אמרי, נשבע וגובה כולו, ודייני ארץ ישראל (רב חסי ורב חמי) אמרי, נשבע וגובה מחצה, מאי לאו בהא קמפלגי, דמר סבר מצי א"ל שטרך בידי מאי בעי, וא"כ כל הנידון על חלק המלוה, ודייני גולה לא ס"ל כר"ח דאמר נאמן, וא"כ גובה גם חלק הפיקדון, ודייני ארץ ישראל ס"ל כר"ח דנאמן,

שבקטאולנייאה (צעל המאור) שמוסיפין דכל דבר שאינו מצוי ושהוא רחוק מן הדעת אין טוענין אותו ליורש. שיטה שלישית גדולי המפרשים (ראז"ד) שאף טענת נאנסו טענינן, וכאן מיירי ביתומים גדולים ע"ש. והש"ך (ח"מ סי' קמ ס"ק מ) כתב לחזק סברת האומרים דטענינן נאנסו, דאל"כ הרי כל טענת החזרתים היא תלויה במיגו דנאנסו, וא"כ אי נימא דלא טענינן נאנסו, איך יטענו החזרתים, והוסיף דאף שהרא"ש (נמש' כלל פו נהמלה), והטור (ח"מ סי' קמ סעיף ז) פסקו דלא טענינן טענת אונס, ונמשכו אחר התוס' [כ"כ רבינו ירוחם נכ"ו ח"ג עד ע"א] לא קיי"ל כותיה, אלא כדעת הרמב"ן, והרי"ף, והנימוקי יוסף (נ"ז שס), וכן נראה דעת הריטב"א (כמוזות פה ע"ז), שפסק כרמב"ן, וכן דעת בעל התרומות (ריש שער ה), ונהי דהרא"ש והטור נמשכו אחר התוס', מכל מקום הא הנימוקי יוסף, והריטב"א ובעל התרומות, מסכימים לדעת הרמב"ן ובב"י משמע שכן דעת הר"ן (נחידושי לז"ז שס), וכבר כתבתי שכדבריהם נראה לי עיקר ע"כ. וראיתי בשו"ת הרדב"ז (חלק ג סי' מחקל) שכתב אנו נפסוק הלכתא כהרי"ף, שכבר נהגו לפסוק כן בכל גלילותינו, ושכן נראה דעת הרמב"ם (פרק ז מהלכות שלוחין) ע"ש, והובא בערך לחם למהריק"ש ע"ש.

אתה הראת לדעת דבדין זה נחלקו בו אבות עולם ודעת התוס', והרא"ש, והטור, ורבינו ירוחם,

יכולין לטעון כן, וא"כ גם בנאנסו אינם יכולין לטעון וע"ש טעמו ע"כ. והרמב"ן במלחמות (שס) הביא את סברת הרי"ף (נצח מליעא סז ע"א) שכתב מפורש דסברת דייני ארץ ישראל שגובה רק חצי, הוא משום טענת אונס, וגם רבינו חננאל הזכיר סברא זו בדין כיס של יתומים, וכך פסק ג"כ הוא, דאף ביתומים מצי למיטען טענת נאנסו ע"ש. והרשב"א בחידושו (נצח נמלא ע"א) כתב לתרץ קושיא זו בשם שמעתי, דאונס אינו מצוי ונהי דאילו טען אביהם בריא מקבלין מינה שהתורה האמינתו, אבל אנן לא טענינן ליה, [וכ"כ בחידושו לגיטין ט ע"א] בשם הר"י, וכ"כ העיטור (שס) בשם רבינו יעקב, והר"ן כאן בשם תוס' ודעת הראב"ד דגם נאנסו טענינן ליה, וכאן מיירי ביתומים גדולים והם לא טענו, וסיים הרשב"א¹ והראשון ששמעתי נראה לי עיקר, ע"ש. והמאירי (נ"ז שס) הביא ג' דעות בהאי דינא, וזה יצא ראשון שיטת חכמי הדורות, (ההשלמה וצעל המאור נשס יט מי שסוזר) דלא טענינן נאנסו משום דרגלים לדבר דאם נאנסו, היה הנפקד מפרסם הדבר ומודיע לעדים, וכל שלא עשה כן אין טוענים כן ליורש, אבל חזרה סומך על אמונת המפקיד ואינו מפרסם. שיטה שניה חכמי הראשונים

¹ וראיתי בשו"ת מהרשד"ם (חלק א סי' קל) וכן בשו"ת תורת חיים (חלק א סי' לז ד"ה אמנם הרמב"ן) שכתבו בפשיטות דדעת הרשב"א (נח' ח"ד סי' טו וחלק ו סי' רעא) דטענינן ליתומים מה דלא שכיחי, ולפי"ז הרשב"א סותר את עצמו ע"ש, וראיתי בבית יוסף (ח"מ סי' מח) שהביא דברי הרב המגיד דנראה מדבריו דס"ל דכשיש סתירה ברשב"א בין פסקיו לחידושו, נקטינן כחידושו שהם עיקר ע"ש, אמנם אפשר לפרש דבריו בענין אחר כיעו"ש. וע"ע בפרי מגדים (כללים נהולא אסור והיתר אות ט) שפשיטא ליה שמחידושי הרשב"א לתורת הבית הארוך, לתורת הבית הארוך שמענין, כי שם הוא אליבא דהלכתא, ואם סותר מתשובה לתורת הבית צ"ע, כי משמע שהשו"ת חיבר מאוחר ע"ש, שו"ר בהערות המו"ל ברשב"א (שס הערה 35) שכתב דהרשב"א סותר עצמו בין התשובות, ע"ש. וצ"ע. וע"ע בשו"ת יביע אומר (חלק א חו"ד סי' א אות ג) שכתב דכשהרשב"א סותר דבריו מתשובתו לחידושו נקטינן כתשובה וכמ"ש האחרונים בכה"ג בשאר פוסקים עיין שדי חמד (כללי הפוסקים) ע"ש.

² והוא נמשך אחרי רבו הרא"ש, כמ"ש בשו"ת מהרי"ט (סי' ג) הטור ורי"ו שותי מימיו של הרא"ש ע"ש, וכ"כ הש"ך (יו"ד סי' קן ס"ק יא) שכתב ספרו על פי הרא"ש רבו, ע"ש וע"ע ביד מלאכי (כללי המפרשים אות י), ובשו"ת שמע אברהם סי' ב, כט. פח ע"ב), ובשם הגדולים להחיד"א (חלק א מערכת י אות שפז), ע"ש.

³ ודע דאף הרא"ש דס"ל דלא טענינן ליתמי מידי דלא שכיח, מכל מקום טענה דלא שכיחי כולי האי, אף הרא"ש יודה דטענינן, וכמ"ש בשו"ת מהרשד"ם (חלק א סי' קל), ובשו"ת תורת חיים (חלק א סי' לז), וכתבו כן כדי ליישב דעת הרא"ש דלכאורה סותר עצמו מתשובה (ריש כלל פו) לפסקיו (כמוזות פרק יד סי' יז), וע"ש.

והעיטור, ובעל המאור, וההשלמה, והרשב"א (עיין הערה 1), ס"ל דלא טענינן ליתמי נאנסו, ומאידך דעת הרי"ף, ורבינו חננאל, והראב"ד, והרמב"ן, והנימוקי יוסף, והריטב"א, והרא"ה, ובעל התרומות, והרמב"ם (אלינא דהרדנ"ו), וכ' הרמב"ן (נמלחמות זנא הקמא לא ע"ז) שכן הוא דעת כל הגאונים, ע"ש. ס"ל דאף טענת נאנסו טענינן להו ליתמי ודו"ק.

פסק השולחן ערוך אם טענינן ליתמי נאנסו.

ג. ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן קס סעיף ד) פסק וז"ל: הוציא על היורשים שטר עיסקא החצי יש לו דין מלוה, ונשבע ונוטל, והחצי השני אינו נוטל אפילו בשבועה, שכיון אילו אביהם היה קיים, היה נאמן לומר החזרתי במיגו דנאנסו, וטענינן להו ואין עליהם שבועה אלא חרם סתם, אבל אם אין יכולין לטעון כגון שהודה אביהם שלא החזיר, או שמת תוך הזמן, או שהאמין לבעל העיסקא אם יאמר שלא החזיר, אין טוענים להם שנאנסו, ויש אומרים שטוענים להם שנאנסו, עכ"ל.

הרי שמרן הביא ב' דעות, דעה ראשונה בסתם, והיא שאין טוענים נאנסו ליתמי, ודעה שניה בשם יש אומרים שטענינן, וידוע מש"כ הכנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי (ח"מ סי' קי) וז"ל: ואין ספק שאע"פ שכלל מסור בידנו שבכל מקום שהביא מרן שתי סברות, והסברא האחת כתבה בסתם והשנית בשם יש אומרים, אע"ג דבעלמא הסברא שכתב בסתם היא העיקר, מכל מקום אם המוחזק נשען על סברת הי"א אין מוצאין מידו, ע"ש, והובא בשו"ת יביע אומר (חלק י ח"מ סי' ה אות 3) למרן מאור ישראל יצ"ו, והוסיף שכ"כ הכנסת הגדולה (יו"ד סי' קסד הגה"ט אות טו), וכ"כ הגאון מהר"ם לבטון בספר נכח השולחן (חאה"ע סי' יג), וכ"כ בשו"ת הוד יוסף (חאה"ע סי' יח), וכ"כ עוד אחרונים. ובטעם הדבר ראיתי (שם חלק יו"ד סי' מג אות 3 בהערה) שכ' וז"ל: בשו"ת רב פעלים (חלק 3 ח"מ סי' 3) כ' דאע"פ שבמקום שפסק הש"ע בחו"מ בסתם להוציא ממון מן המוחזק, אין המוחזק יכול לומר קים לי נגד מרן,

וכמ"ש בשו"ת הלק"ט (סי' קפז), ובשו"ת גינת ורדים (ח"מ כ"ל ה סי' טו), ובשו"ת נחפה בכסף (ח"מ סי' יח), וכ"כ הברכי יוסף (ח"מ סי' כה אות כו כח), ואפילו אם מביא מרן אח"כ דעת החולקים ומזכים את המוחזק בשם יש אומרים, שמ"מ דעת מרן לפסוק כסתם שכן אמר מרן בעצמו שהוא פוסק כסתם ודלא כהי"א, וכמו שהעיד החיד"א בשם כמה אחרונים בברכי יוסף (סיורי זרכה לו"מ סי' סא ס"ק 3), וכתב החלקת מחוקק (סי' 6 ס"ק יא) בשם הרמ"ע מפאנו, שלא הביא מרן סברת הי"א (אמרי הסתם) אלא לחלוק לה כבוד ותו לא, מכל מקום למעשה אנו נוהגים בכל סתם וי"א בש"ע חו"מ, שהמוחזק מצי טעין קים לי כהיש אומרים, אף שזהו נגד מרן והיינו טעמא, כי לא קבלנו הוראות מרן בחו"מ שלא לטעון קים לי נגדו, אלא כשפסק בש"ע בסתם ולא הביא חולק, הלא"ה מצי טעין המוחזק קים לי נגד מרן ע"ש. אלמא שפסק מרן הש"ע לא נחשב כנאמרה הלכה, עכ"ד. וא"כ בנידון דידן ודאי המוחזק יכול לומר קים לי כהיש אומרים דטענינן נאנסו, וכ"ש לדעת כל הראשונים הנ"ל, ובראשם הרי"ף והרמב"ם עמודי הוראה. וק"ל.

מחלוקת אחרונים אם טענינן ליתמי דבר שלא שכיח.

ד. ומעתה כל דין אם טענינן ליתמי דבר שלא שכיח הוא תלוי בב' הדעות בש"ע, ואמנם ראיתי באחרונים דנוקטים כדעת הי"א דמצי טענינן ליתמי דבר שאינו שכיח, וזה יצא ראשון בשו"ת הרדב"ז (חלק ג סי' מחלד) פסק כדעת הרי"ף דטענינן ליתמי אף דבר שאינו שכיח, וכמו שכתב בשמו מהריק"ש בערך לחם ע"ש, ובשו"ת מהרשד"ם (ח"א ח"מ סי' קנח) כ' דטענינן ליורשין טענה דלא שכיחא, ע"ש, וכ"כ מהר"א ששון בשו"ת תורת אמת (סי' קל) דטענינן ליתמי מה דלא שכיח, ע"ש. וכ"פ בשו"ת תורת חיים למהר"ש (חלק 6 סי' לז נספח), וכתב להעיר על מש"כ בשו"ת מהר"י בן לב (ח"א סי' נד) דלא טענינן ליתמי מאי דלא שכיח ע"ש. ובשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' ע3) כתב דהוי פלוגתא דרבוותא

מצי טעין, וסמכין אטענתו דברי מדטעין הכי, וקרוב לזה כתב בשו"ת מהרי"ט (חלק א סי' קיז) ע"ש, וסיים, דמכל מקום נראה שהיתומים מצי טענין וסמכין עליה, אפילו מילתא דלא שכיחא כלל, דמאי שנא אינהו מאבהון כיון דהן בעלי דין עצמם, עכת"ד. וצ"ע.

אם טענין ליתמי גניבה ואבידה.

ו. ויש להסתפק במקום דאביהם היה נפטר בטענה של גניבה ואבידה כגון המקרה דלן דלא קיבל שכר [דאם קיבל שכר הוי שומר שכר וכמו שפסק הש"ע (שו"מ סי' קעו סעיף ה ויו"ד קמו סעיף ה) וחייב אף בגניבה ואבידה, ועיין בספר ברית יהודה (פרק לו סעיף ז ס"ק ז) שהביא כמה אפשרויות דאף בעיסקא יכול להיות דינו כשומר חנם וע"ש] או בעלמא דהיה שומר חנם, האם מצי למיטען ליתמי בגניבה ואבידה.

והנה בפתחי תשובה (סי' קמ אות ה) הביא משו"ת נאות דשא (סי' סא), שדן אם טענין ליתמי טענת מחילה או יש לי בידך כנגדו, ופסק דלא טענין וטעמו דאף למנ"ד שטוענים נאנסו, י"ל דטעמם משום דהוי מילתא דשכיחא, ואפילו נימא דבאונס הוי לא שכיח, וכן נראה מדעת הריטב"א, י"ל דבטענות אלה טפי לא שכיח מנאנסו, ומודים כו"ע בזה ולאפושי פלוגתא לא מפשינן ע"ש. ולפי"ז י"ל גם כלפי גניבה ואבידה, נימא דהוי גריעי יותר מאונס, אם כי הדעת נוטה דהוי שכיח יותר מאונס. והן אמת שראיתי בש"ך (קכא ס"ק סא) שנסתפק בגניבה ואבידה אי הוי דבר שכיח, וע"ש. ולכאורה הנפקא מינה תהיה בנידון דידן, וק"ל.

וראיתי בכנסת הגדולה (סי' קמ הגהות ז"י אות כ) שכתב וז"ל: אמר המאסף יש להסתפק אי דוקא נאנסו לא טענין, אבל גניבה ואבידה טענין להו, או דלמא טענת פירעון דשכיחא טענין להו, ומתוך הסברא היה נראה לומר דטענת גניבה ואבידה טענין להו, (פי' דהוי שכיח וכו"ע מודו דיכולין לטעון קן ליממי) אבל מצאתי בתשובה כת"י למהר"י בירב (סי' עז), דהסכים דטענת גניבה ואבידה לא שכיחא

ולא מפקינן מיד המוחזק ע"ש. שו"ר בכנסת הגדולה (שו"מ סי' קמ הגהות ז"י סעיף טו) שכתב וז"ל: אמר המאסף מהריב"ל (סי' נד) ומהרש"ך (סי' נז) (מ"ז סי' נז) תפסו בפשיטות דמלתא דלא שכיחא לא טענין ליתמי, וכ"כ המרדכי (מ"א סי' קמג), והוא מן התימה, וכבר תפס עליהם בעל משפט צדק (חלק ז סי' עד), וסיים אבל מהר"י טהרני (חלק א סי' עז) ובעל משפט (סי' מג) כתבו, דהוי פלוגתא דרבוותא והמוציא מחברו עליו הראיה, והובא דבריו בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן קן ז), ע"ש.

אם טען האפוטרופוס דבר שלא שכיח אם מקבלים דבריו.

ה. וראיתי בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סי' קן ז) שנשאל בדין אפוטרופוס, אם יכול לטעון דנתנו במתנה דהוי דבר שלא שכיח, וכתב לעשות ספק ספיקא, והספק השני שמא לא מצי טעין דבר שלא שכיח, ע"ש, והובא בפתחי תשובה (סי' קמ אות ה) ע"ש. ודבריו צ"ע דהרי הוא מיירי באפוטרופוס ולכו"ע כשהאפוטרופוס עצמו טוען מקבלים דבריו, אפילו במילי דלא שכיח, וכמ"ש הב"י (סי' נז) בשם תשובת הרא"ש (רי"ט כלל סי' פו) שאם טען האפוטרופוס טענה דלא שכיחא כולי האי, טענתו טענה, ומיהו אם לא טען האפוטרופוס אנן לא טענין ליתמי, ע"ש. וכ"כ בשו"ת התשב"ץ (חלק א סי' נז) ע"ש, ובשו"ת מהרש"ש (חלק א סי' נז) כתב שכ"כ רבינו מאיר (שו"מ ד"ז עמ' 141), וכ"כ הרז"ה (ז"ק לח ע"א ד"ה הלך), דהאפוטרופוס מצי טעין ליתמי מאי דלא שכיח, אע"פ דהוא מהפוסקים דס"ל דלא טענין ליתמי נאנסו, ע"ש. וכן פסק הרמ"א (שם סעיף יז). ועיין בקצות החושן (קמ אות ה) דכ' דאף לסברת הרמ"א מכל מקום דבר שקר אין לטעון, ויש לחלק דדבר דלא שכיח כולי האי ואינו ניכר כל כך שהוא שקר, אם טען האפוטרופוס טענתו טענה, ואם לא טען אנן לא טענין ליה ליתמי, והחילוק בין הבי"ד לאפוטרופוס, היינו כיון דלא שכיח אין לב בי"ד נוקף בספק זה, והוי לדידהו כברי לי, אבל האפוטרופוס אם לבו נוקפו בספק זה

ומכל מקום ודאי דהמוחזק יכול לטעון קים לי כהני פוסקים דס"ל דמצי טעין גניבה ואבידה, ואיכא ספק ספיקא, ספק דשמא הלכתא כמאן דס"ל דטענינן ליתומים דבר שאינו מצוי, ואת"ל דהלכתא דלא טענינן דבר שאינו מצוי, ספק שמא גניבה ואבידה הוי דבר מצוי וטענינן לכולי עלמא, ודו"ק.

העולה לדינא: על חלק המלוה (חזי מהעסקא) גובה כפסק הש"ע (קמ ס"ה), ועל חלק הפיקדון (חזי העסקא) מכיון דהאפטרופוס מוחזק במעות היתומים, ודאי מצי לטעון גניבה ואבידה ומכמה טעמים הנ"ל א. האפטרופוס מצי למיטען אף דבר דלא שכיח לכו"ע (כמ"ט גלות ה). ב ואף בעלמא הוי מצי למטען כן דאיכא ספק ספיקא וכנ"ל. והנראה לענ"ד כתבתי וצור ישראל יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות.

פירות הנושרים:

א. המוציא שטר על היתומים מעיסקא שהיה לו על אביהם אינו גובה אלא חצי המלוה.

ב. אף על פי שקיבלנו הוראות השולחן ערוך וקיי"ל סתם ואחר כך יש הלכתא כסתם מכל מקום בחו"מ המוחזק יכול לומר קים לי כהיש.

ג. י"א דלא טענינן ליתומים טענה דלא שכיחא, ומכל מקום המוחזק יכול לטעון קים לי כהיש פוסקים דס"ל דטענינן.

ד. ואף לחולקין דס"ל דלא מקבלים טענא דלא שכיחא, אם האפטרופוס טען כן מקבלין לכו"ע.

ה. אף טענת גניבה ואבידה טענינן ליתומים.

והוי כנאנסו, ולא טענינן להו ליתמי אע"פ שאביהם יכל לטעון, ומדבריו שם מוכח דמהר"א קאפסאלי, ומהר"י חן, חולקין עליו, וגם מהר"ם אלשקר בתשובה (סימן ע"א) כתב כן, והכי מסתבר, עכ"ל. גם בשו"ת תורת חיים (מ"ק פ"א ס"י ל"ג) פסק דמצי טעין גניבה ואבידה, ודוקא נאנסו לא מצי טעין דלא שכיח, משא"כ גניבה ואבידה דשכיח, וכ"כ בחידושי רעק"א (על הש"ע חו"מ ס"י קמ), וכתב דכן נראה דעת מהרי"ט (מ"ק פ"א חו"מ ס"י קכ), ע"ש.

א"כ נמצאנו למדים דנחלקו בזה כבר גדולי האחרונים, ואני אומר: דכל מחלוקתם היא, אי גניבה ואבידה מיקרי שכיח, או דלא הוי שכיח וא"כ דין זה תלוי בב' דעות בדין נאנסו, ולפי מש"כ לעיל דמצי המוחזק לומר קים לי כהי"א דטענינן אף על לא שכיח, א"כ גם בגניבה ואבידה יטעון כן, אמנם ראיתי בתומים (קמ גלות ה) שהביא דברי הכנה"ג וחלק עליו, וסיים דאין לחלק ושכן משמע מסתימת הפוסקים, ע"ש. ומצאתי בשו"ת יורו משפטיך ליעקב (ס"י ג) שהביא דברי הכנסת הגדולה, מסיק דמזה דלא נשמט לשום פוסק (מהראשונים) לומר דה"ה גניבה ואבידה, ובש"ע לא הביא דעה כזאת דאיכא למשמע מינה חידוש יותר משמע דלכו"ע אינו יכול לטעון כן, ע"ש. והנה מה שהוכיח מדסתמו הפוסקים י"ל, דאינו מוכרח כ"כ, ועיין שו"ת קול אליהו (חו"מ מ"ק פ"א ס"י ד) ע"ש, מכל מקום משמע דהבין כהנאות דשא דלא טענינן בכה"ג, דלא מצוי אפילו כמו אונס, וכה"ג כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"צ ס"י יז), בדין לסטים מזוין, דאם היה כן היה קול, וצ"ב,

אל תחזיק טובה לעצמך!

קיבלת את הג'ליון? סיימת ללמוד בו?? במקום להשאיר אותו

ספון בספרייה, הנח אותו בבית המדרש הקרוב לזיכוי הרבים!!

סימן תרסט

הרב משה יוחאי רז

מח"ס "תפארת הפדיון"

עיה"ק ירושלם ת"ו

אמירת "תיקון חצות" בליל המילה

ושאר ימים שאין בהם תחנון, ויאמר עכ"פ תיקון לאה.

אם יום המילה נידון כ"יום טוב"

ב. ובחופשי באמתחות הספרים מצאתי בס"ד להגאון רבי אפרים ארדיט בספר מטה אפרים (שאלוניקי מקנ"א. פי"ג מהל' מפילה הט"ו. ד"ס ע"ד נספח) שהביא בשם הפרי חדש שכתב לענינו בזה"ל: דבעל ברית אינו יום טוב שלו, שאינו נראה מתלמודא דידן אלא שהוא יום משתה ושמחה דומיא דפורים, אבל לא יום טוב ומועד שאסור במלאכה. ע"כ. והרהמ"ח סייע דבריו וז"ל: שהרי מוכרחין אנו לומר דזו שאמרו "יום טוב שלו" אשגרת לישן הוא, שהרי לא פסק הטור והב"י גבי בעל ברית שאסור במלאכה, ושם נמי גבי ר' אלעזר בן צדוק שהביא תלמודא בעירובין ובפ"ג דתעניות שקראוהו יום טוב, שם נמי אינו אלא משתה ושמחה בעלמא, ולא יום טוב גמור, שהרי לא נעשה להם שום נס גדול, והכי נמי גבי בעלי ברית וכו', ומעין זה כתב מוהריק"ש דמשום צערא דינוקא לא איקרי מועד ע"ש. עכ"ל. מבואר בלשונם באר היטב דאין דינו ממש כיום טוב. והלכך נראה דיש לו לומר עכ"פ תיקון לאה. [ומ"ש אודות עשיית מלאכה נתבאר במקומו].

ורשום אצלי שראיתי מזמ"ר בשו"ת רבי עקיבה יוסף [שלזינגר] שנזדמן לידי לפי שעה, שכתב (או"ס סימן א) שסנדר ואבי הבן לא יאמרו תיקון חצות בליל המילה, כיון דיו"ט שלהם הוא, וכן חתן בז' ימי המשתה. וכעת אינו מצוי אתי לעיין בטעמו ונימוקו.

גם אנכי הרואה לרבנו יוסף חיים בבן איש חי (וישלם אות ה) שכתב: וכתוב בכף החיים [סימן ג]

שאלה: בליל הברית מילה, האם אבי הבן יאמר "תיקון חצות", או כיון שיום טוב שלו הוא, לא יאמר. ואם יש חילוק בין "תיקון רחל" ל"תיקון לאה".

תשובה: א. כבר נודע גודל מעלת אמירת "תיקון חצות". והזוה"ק מלא במאמרים ממעלת חצות הלילה. ומבואר בדברי רבנו האריז"ל בשער הכונות (דיושי מיקון מלות דרוש א. דנ"ס ע"ג). וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"א (או"ס סימן א). ואכמ"ל בזה. ואולם יש לילות שאין אומרים בהם תיקון חצות כלל, כגון שבת ויום טוב, ויש לילות שאומרים בהם 'תיקון לאה' בלבד, כגון בימים שאין אומרים בהם תחנון ובימי העומר ועוד. ופעם אחת בשנה שאומרים 'תיקון רחל' בלא תיקון לאה, והוא בליל תשעה באב. וע' בכף החיים (סימן א אות יא ואילן).

והנה כיון שיום המילה הוא "יום טוב" של בעלי הברית, וי"א שאסורים במלאכה [וכמ"ש המאמר מרדכי (סימן מס סק"א) וע"ע בשו"ת נשמת כל חי (פיו"ד סימן סג). ע"ש], א"כ לכאורה ליל המילה הוא כליל יום טוב, ואין לומר בו תיקון חצות.

אלא שיתכן דצריך לומר עכ"פ "תיקון לאה", דלא יהא חמור מחול המועד [סוכות], וראשי חודשים, והגם שלשון הפוסקים (ש"ע או"ס סימן מקנט ס"ט) "יום טוב" שלו הוא, אין הכוונה כיום טוב ממש, אלא יום מקודש משאר ימים, ומצינו שקראו לחול המועד "יום טוב", כמ"ש הריטב"א (סוכה נח). [אולם אינו מוסכם. וראיתי לאאמו"ר שליט"א בתשובה שהאריך בזה, והביא מזהר חדש (דף סד ע"ד): "חולו של מועד לא איקרי יום טוב". ואכמ"ל]. וא"כ ה"נ יהא לכה"פ כחולו של מועד

אות ל"ה, דאין אומרים תיקון רחל בבית האבל, ולא בבית החתן, ע"ש, ובתשובתי בסה"ק רב פעלים, עשיתי מטעמים לזה על פי הסוד, והעליתי דגם היחיד בינו לבין עצמו לא יאמר תיקון רחל בבית החתן, מיהו בליל המילה, היחיד יאמר בצנעא ובלחש, אבל אבי הבן עצמו לא יאמר, דיום טוב שלו הוא. עכ"ל. והובא בכף החיים למהרי"ח סופר (סימן א אות יא).

דעת רבנו חיים פאלאג'י

ג. והנה מהר"ח פאלאג'י הגם דבכף החיים שלו לא הזכיר ענין ליל המילה, מ"מ לכאורה היה נראה דשוה לחתן, דאין לומר דשאני חתן דשמחתו היא כל שבעת הימים יום ולילה, משא"כ אבי הבן דעיקר שמחתו ביום. זה אינו, שהרי הטעם לשמחה בלילה הזו הוא כהכנה למצות המילה, וכמ"ש המחזור ויטרי (מ"צ הלכות מילה סימן מקו): מנהג אבותינו תורה היא ויאחז בה צדיק דרכו אור שמיני בעל ברית עושה סעודה ומשתה לכבוד המצוה. עכ"ל. והיינו מצות המילה, שכבר אז מתחילה השמחה. [וכן מבואר בספר זכר דוד (נפשטות למאמר ג פרק לה, דף שסו.) שכתב שיש להקדים להסתפר מערב יום השמיני לפי "שקדושת זמן המילה מתנוצצת אור ליום שמיני", והוכיח זאת מירושלמי תרומות פ"ח ומסוגיא דזבחים (לג.) ושזהו שורש לשמחה שעושים בלילה זה]. ולפי"ז שוה דינו לחתן שלא יאמר. אלא שבספרו מועד לכל חי (סימן יא אות מד) מיפשט פשיטא ליה שיש לומר אפילו תיקון רחל, וז"ל: בליל שמירה אומרים בסליחות תחנונים דאין מילה בלילה נוהג כצאן יוסף ד"ע ע"ב אות טו [הלכות ימי הסליחות אות יד]. ובתיקון חצות יאמרו נמי תחנונים ועיין בקו' כף החיים סימן ג', ולפי"ז יאמרו נמי תיקון רחל בליל השמירה [דהיינו ליל המילה], ופשוט. עכ"ל. ומדלא חילק בהדיא בין אבי הבן לאחר, משמע שדינם שוה לומר. ולפי האמור דעת כמה פוסקים אינה כן. וכמשנ"ת.

ד. ושוב ראיתי בספר הליכות עולם ח"א (פרשת וישלח ס"ד) שכתב ע"ד הבא"ח הנ"ל: לכאורה יש להעיר, דמה שהוא יו"ט שלו הוא לפי שמביא את בנו למילה, והוי כמקריב קרבן להקב"ה, וכמ"ש

בזוה"ק וכו'. ומטעם זה כתבו כמה אחרונים שאין לבעל ברית לעשות מלאכה באותו יום, שיו"ט שלו הוא, כשם שהמקריב קרבן אסור במלאכה כל היום וכו'. א"כ לפי זה י"ל שכשם שבקרבן פסח לא נאסרו במלאכה אלא בע"פ אחר חצות, ולא מקודם לכן, מפני שאינו ראוי להקריבו אלא לאחר חצות, כן ג"כ אצל בעל ברית לא הוי יו"ט שלו אלא ביום שנעשה ראוי למילה, אבל בלילה אכתי לא חשיב יו"ט. א"כ גם אבי הבן יתחייב לומר תיקון חצות בלילה. ושור"ר בזכרונות אליהו מני שהביא בשם הגר"ח פאלאג'י במועד לכל חי שכתב, שכיון שאין מילה בלילה צריך לקרוא תיקון חצות, אלא שראיתי אנשי מעשה שלא היו קוראים תיקון חצות, בפרט אם הוא סנדק או בעל ברית. ע"ש. ולענין מעשה שב ואל תעשה עדיף. עכ"ל הגרע"י שליט"א. אלא שמסתימת דברי מו"ר נר"ו משמע דגם תיקון לאה לא יאמר. [ושור"ר בספר נד"מ בשם "אשיחה" (עמ' שנה) שנשאל הגאון מהר"ח קניבסקי שליט"א אם בעלי ברית יאמרו תיקון חצות בליל המילה. והשיב בזה"ל: כדין ימים שאין אומרים תחנון. עכ"ל. אח"ז שאלתיו ע"ז בעצמי, והשיבני בסתמות שלא יאמר תיקון"ח, ולא חילק]. אכן מלשון הבא"ח וכה"ח הנז' משמע דרק תיקון רחל לא יאמר, אבל תיקון לאה יאמר, וכמשנ"ת בס"ד. ועיינתי בספר זכרונות אליהו עצמו (מע' ט אות טז, עמוד מז), וראיתי שמפורש כן, וז"ל: בבית החתן ובבית האבל אין לאמר תיקון רחל אלא תיקון לאה, כף החיים. ולפקד"ן שגם בליל משמרת המילה אין לאמר תיקון רחל. וע' מועד לכל חי שכתב דכיון דאין מילה בלילה צריך ללמוד תיקון חצות, אמנם ראיתי אנשי מעשה שלא היו לומדים ובפרט אם הוא סנדק או בעל הברית. עכ"ל. ומ"מ אם רוצה להמנע גם מאמירת תיקון לאה, יש לו על מה שיסמוך. ושלחתי לשאול למוה"ר הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א, וכה השיבני: נראה שיאמרו תקון לאה, דלא עדיף מר"ח וחזו"מ סוכות. עכ"ל.

העולה מן האמור: אם היו אבי הבן או הסנדק והמוהל ערים בשעת חצות הלילה, לא יאמרו "תיקון רחל", כי יום טוב שלהם הוא. ואם חפצים שלא לומר גם מזמורי "תיקון לאה", יש להם על מה שיסמוכו.

סימן תרע

הרב משה ירדני

מח"ס שו"ת "ויאמר משה"

בני ברק

חידוש ריפוד בבין המצרים

(ב) והנה מראש צורים אראנו, שנאמר בתורה (דברים כ, ה) גבי היוצאים למלחמה, "ודברו השטרים אל העם לאמר, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו". (והיינו שילך ממקום המלחמה לספק מים ומוון ולמקן הדרכים (סוטה מג.), למען בכלות המלחמה ישוב לביתו ולא יספה במלחמה. (משן סכמה טס). וז"פ). ופירש"י (טס) בד"ה ולא חנכו: לא דר בו. חנוך לשון התחלה. ובד"ה ואיש אחר יחנכנו כתב: ודבר של עגמת נפש הוא זה. עכ"ל. (וראה מ"ש הרש"י הירש טס). ומבואר שטעם הדבר ששב לביתו, מפני שהקב"ה חס עליו שלא תהיה לו עגמת נפש מעצם המחשבה שזר ירש כל יגיעו, מבלי שיהנה ממנו הוא עצמו כלל. אולם בחניכת ביתו תהיה לו שמחה גדולה, וי"ל לברך ע"כ ברכת שהחיינו, וכמ"ש במתניתין ר"פ הרוואה (נרכות נד.), שהבונה בית חדש צריך לברך שהחיינו. וכ"פ הטוש"ע (סי' רכג סע' ג). ע"ש. והן אמת כי רבים מהמפרשים נקטו טעם כעיקר דלא כרש"י ז"ל, אלא הואיל וכל לבו נתון לביתו ולא למלחמה, על כן ינוס ויניס אחרים, וכמ"ש הראב"ע, וכן הוא במדרש אגדה (צויר), וכ"כ החזקוני ורבינו בחיי והתולדות יצחק שם. ע"ש. (וראה טעם אחר נמרגוס יהונתן (טס), וע"ע בריקאנטי (טס), ובאלשיך, ובספורנו, שכתבו טעמים אחרים לכך, ואכ"מ. ועי' בריב"א (טס) בשם הר"מ מקוצי. ע"ש). ושמא יש לדחוק זאת גם בפירש"י הנ"ל, שמתוך העוגמת נפש שלו לא יתרכז היטב במלחמה, ולבסוף ג"כ ינוס ויניס

לכבוד ידידנו היקר חובר חיבורים מחוכם, הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, אדשה"ט וש"ת, אודות שאלתו האם מותר לחדש את ריפוד הסלון בימי בין המצרים? הנני להשיב הנלע"ד, ולה' אלוקי אשא תפילה, שתחת ידי לא תצא כל תקלה.

(א) תחילה וראש יש לחקור האם יש לברך שהחיינו על סלון ישן בעל ריפוד חדש, או לא. שאם נאמר שיש לברך עליו שהחיינו, אזי יהיה מן הראוי והנכון להמנע מלרפדו בימי בין המצרים, וכמ"ש בשלחן ערוך (סימן תקנ"א סעיף יז) שטוב לזוהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או מלבוש. ע"ש. ופשוט דכן הוא גם גבי כלים חדשים, שהרי כל ה"ט משום שאין ראוי לומר בימי אבל וצער שהחיינו והגיענו "לזמן הזה", וכמ"ש בספר חסידים (סימן תמ"מ), וא"כ אין לחלק בזה בין פרי ומלבוש לבין כלים ושאר דברים המשמחים. וכ"כ הגר"י רצאבי בשלחן ערוך המקוצר ח"ג (סי' קג סע' ג). (וכ"כ נשמו נספר אור ההלכה סי' תקנ"א סק"ד). ע"ש. ומה שכתב בדעת תורה (סי' תקנ"א סע' יז) ד"ה וראיתי, שהרואה את חבירו בימי בין המצרים אחר ל' יום, שפ"ד שיברך עליו שהחיינו. ע"ש. (ונפסקי משניות (טס) הביא שכן הוא בסידור יעב"ץ). שאני התם שנתחייב בברכה מיד כשרואהו, אף מבלי רצונו, וא"א לדחותו, וכמבואר בדע"ת (טס), משא"כ בג"ד שאין לו לקנות הכלים החדשים, כי מביא עצמו לידי שמחה בדבר שיכל לעשותו לפני או אחרי ביהמ"צ. וז"פ.

אחרים. ואפוי בפלוגתא לא מפשינן. ודחוק. ומ"מ לענין נ"ד כו"ע מודו שכאשר נכנס לדירתו י"ל שמחה בדבר, וכאמור שגמ' מפורשת היא שמברך שהחיינו, ומוסכמת אליבא דכו"ע.

(ג) והנה במתני' דסוטה (מג.) ר' יהודה אומר, אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר מעורכי המלחמה. ופירש"י שסתרו ובנאו במידתו הראשונה. ע"ש. ולפי דרכנו למדנו, שלר"י ה"נ דאין לו לברך שהחיינו על בית כזה, שהרי מוכח מדבריו (אלנא דשני הפירושים לעיל), שבחניכתו מחדש אין לו כ"כ שמחה. דלפי פירש"י שכ' דה"ט שחוזר משום עגמת נפש, בנ"ד אין לו עגמת נפש במה שלא חנכו, ולכן אינו חוזר. ומשמע שגם בהיכנסו לבית כזה, לא תהיה לו שמחה מיוחדת כלל. ולשאר מפרשים שכ' דה"ט שמא ינוס ויניס וכו', הרי מ"מ יסוד הטעם הוא מפני שטרוד במחשבתו על ביתו אשר לא חנק, וא"כ בנ"ד (דסמך ומזר וצנא) שאינו חוזר, הרי שגם אינו טרוד. ומשמע כאמור, שגם כשישוב מהמלחמה ויחנכו, אין בו כ"כ שמחה. וא"כ לפי כ"ז יוצא, שלדעת ר' יהודה אין לברך שהחיינו באופן שסתרו וחזר ובנה. ומעתה לכאורה ה"ה בזה לנ"ד, שכשמחדש את ריפוד הסלון ומשיבהו להוד יופיו, אין לו לברך ע"כ שהחיינו, דדמי לסתר וחזר ובנה דר"י הנ"ל, וכאמור. ולפ"ז יוצא שמותר לחדש את ריפוד הסלון בימי בין המצרים, הואיל ואין בחידושו ברכת שהחיינו כלל.

(ד) אולם לכאו' יש לדון לדחות זאת, לפמש"כ רש"י סוטה (ס) בהמשך דבריו, וז"ל: אינו חוזר דלאו חדש הוא, "הואיל ולא חידש להוסיף עליו", ואפילו אצלו אינו חדש. עכ"ל. ומשמע שכל שהוסיף עליו ה"ה חוזר. ולפי האמור ה"נ דמברך שהחיינו. וא"כ גם בנ"ד יש לומר שצריך לברך שהחיינו על חידוש ריפוד הסלון. כי מסתמא לפנ"כ ישן ובלוי היה, ועתה ממש פנים חדשות באו לכאן. וא"כ שפיר מקרי "חידש" ו"הוסיף עליו". אולם הנה

בירושלמי סוטה (פ"ט ה"ז), אחר שהובאה במתני' דעת ר' יהודה שאף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר, הביאה הגמ' ברייתא בשם ר"י, דאם חידש בה דבר חוזר ואם לאו אינו חוזר. סדו בסיד ופתח בה חלונות לא היה חוזר. היה גדול ועשאו קטן חוזר. ואחד ועשאו שנים. ע"כ. ומבואר שחידוש והוספה שחוזר עליהם, הוא דוקא בדבר המשנה ממש מגוף הבית ומגודלו. הלא"ה אפי' סיד ופתח חלונות, כל' ייפה אותה, בכ"ז אינו חוזר. וממילא אין בו משום שמחה לברכת שהחיינו. (ושם ציטתי שכו"צ הוא צנלי שם (מד.) גבי הוסיף לו דימוס וכו'). ולפ"ז גם בנידו"ד י"ל כן. שהרי אינו משנה מגוף הסלון וגודלו כאשר מרפדו מחדש, אלא רק מחליף את ריפודו, והוי כסיד ופתחת חלונות בלבד שאינו חוזר עליו. ולפ"ז הדרינן למאי דאמרן, שאין לו לברך על חידוש הריפוד ברכת שהחיינו, וממילא שרי ליה לחדשו בבין המצרים.

(ה) ברם, בצאתי חפשי מצאתי ראיתי דאיכא למשדי נרגא טובא בגוף האי דינא. כי הנה הרמב"ם בפיה"מ (סוטה ס) כ', שאין הלכה כר' יהודה. ע"ש. וכן כתב המאירי בבית הבחירה (ס). ע"ש. ובשו"ת בצל החכמה חלק ד (סימן מט) הביא שגם בספר האגודה (סוטה סי' נב) מעתיק מתני' דסוטה (מג.) הנ"ל, ומשמיט הא דאר"י אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר. ע"ש. וכתב ע"ז, דע"כ ה"ט משום דלא קי"ל כר"י בזה, אלא כת"ק ידי' דס"ל בזה דחוזר. ע"ש. ולפ"ז כשל עוזר ונפל עוזר, שאם הלכה כת"ק דר"י שאף בבנאו על מכונו חוזר, ממילא משמע כמשנ"ת שבכניסתו י"ל שמחה, וא"כ גם בזה י"ל לברך שהחיינו. ומעתה אין צריכים אנו לכל החילוקים והבילוקים דלעיל. שכל האי פלפלא הוא רק אליבא דר"י. אולם לעת כזאת שמצינו לרבינו הנשר הגדול ז"ל דס"ל דלית הלכתא כוותיה כלל, וכן דעת המאירי והאגודה הנ"ל, ממילא פשיטא דגם בגוונא שאינו מוסיף דבר על הבנין, בכ"ז ה"ה חוזר, ויש שמחה בדבר. וא"כ גם בנידוננו

על המל"מ מהתוספתא הנ"ל. ע"ש. ובמנחת חינוך (סי' מקט) מביא סמוכין לד' הר"מ ז"ל מהא דסוכה (כז:), שסוכה שנפלה וחזר ובנאה אחריתי הוא. ע"ש. הו"ד בשו"ת חלקת יעקב (סאו"ס סימן קנג). וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ב (סימן מג) וח"ז (סס"י מט). ע"ש. אסיפא דמילתא שהואיל וקי"ל כת"ק דר"י הסובר שאף בבנאו על מכונו חוזר, ולפיה"א יש לו לברך שהחיינו בכניסתו, ממילא הוא הדין בזה לחידוש ריפוד הסלון שמברך ע"כ שהחיינו, וא"כ אין לו לחדשו בבין המצרים.

ו) ולכאורה יש לחזק את האמור ע"פ מ"ש בספר העיטור (שער שלישי ס"ג) וז"ל: ציצית לא קביע ליה זמן ולא מברכין עליה שהחיינו. ומסתברא לן בשעה שקנה טלית "ועושה בו ציצית מחדש" מברכין שהחיינו דלא גרע מכלים חדשים עכ"ל. והביאו מרן בב"י (רס"י כג), ופסקו בש"ע (סג) בזה"ל: קנה טלית ועשה בו ציצית, מברך שהחיינו, דלא גרע מכלים חדשים. ע"כ. ולכא' י"ל שמדבר שכבר קנה הטלית, ועתה מחדש בה ציציות, וקאמר עלה שאף בהוספה כה"ג מברך שהחיינו. וה"ה בג"ד בריפוד הסלון. אולם יש לדון בזה, כי לפנ"כ כ' "בשעה שקנה טלית" וכו', משמע שרק הפתילים נעשים "מחדש". וא"כ הוי כלי שכולו חדש דפשיטא שהוא בכלל ברכת שהחיינו. ואין ראייה לדידן. אלא שלפ"ז ק"ק הלשון ועושה בו ציציות "מחדש" דמהא נשמע כדלעיל, ודמות יערוך לנ"ד. וכנלע"ד עיקר, ומ"ש "בשעה" י"ל דלאו דוקא הוא. ומ"מ איך שיהיה כבר נתבאר שהעיקר שיש לברך על חידוש ריפוד הסלון שהחיינו. ובאמת שכן גם הסברה נותנת, דפוק חזי שכאשר מרפדים הסלון, ממש פנים חדשות באו לכאן, ומחזי כחדש לחלוטין. ואף שאמנם יתכן מאוד שעיקרו ותכנו הפנימי ישן וחסר הוא, וכו"ע יעדיפו חדש גמור על פני ישן מרופד. מ"מ גם בזאת העין רואה והלב חומד וכלי מעשה השמחה גומרין לברך עליו שהחיינו. וכאמור. ושו"ר בספר אפיקי מגינים (סי' רנג סק"ג) שכ', שאף אם נשרף או נפל

גבי ריפוד הסלון יש לומר כן. ומעתה אחר שנודע שיש שמחה בדבר ומברך ע"כ שהחיינו, נראה שאין לו לרפדו בימי בין המצרים. והן אמת שראיתי להגאון המשנה למלך (פ"ז מהל' מלכ"ס ה"ח), שכ' לתמוה בזה על הרמב"ם, דמנ"ל דת"ק פליג אדר' יהודה. ובגמ' (מד.) הביאו על דברי ר"י הללו, תנא, אם הוסיף בו דימוס אחד חוזר. ואם לא היה הלכה כר"י לא הו' מפרשי דבריו. וכן בירושלמי שקלי וטרו אליבא דר' יהודה אם סד אותו בסיד או שפתח בו חלונות וכו'. וע"ש. ובמכת"ר לענ"ד יש לדחות דבריו. דמה שכתב דמנ"ל להרמב"ם דת"ק פליג אר"י, הנה האמת ניתנת להיאמר דכבר אשכחנא כה"ג בכ"ד, שת"ק מונה מס' דברים, ותנא אחר מוסיף דבר חדש שלא מנאו ת"ק, ובפעמים רבות (ואפשר דנדר"כ) ביאורו דפליג ע"ד. ואמנם ישנם פעמים שאינו חולק רק מסביר דבריו וכיוצא. וכבר מצינו בכ"מ בגמ' פלפולים על ביאור המשנה, אי תנא בתרא לחלוק יצא או רק לפרש ולא פליגי, ולא ע"ט האספם כעת. ומ"מ באמת שבתוספתא סוטה (פ"ז ה"י) איתא, נפל ביתו ובנאו הרי זה חוזר, ר' יהודה אומר אם חידש בו דבר חוזר, ואם לאו אינו חוזר. ע"ש. הרי שדברי הרמב"ם ממקור נאמן מחצבם. ולק"מ. וכן מ"ש שאם לא היה הלכה כר"י לא הו' מפרשי דבריו וכו'. יש לדחות, ופוק חזי בכו"כ דוכתי בתלמוד שנושא ונותן אף היכא שבסוף הוא לא להלכתא, וקוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא. וכבר אמרו (נסנהדרין ע"א. ונזנזיס מה). דרוש וקבל שכר. וי"ל. וזיכני ה' למצוא סעד וסמך לדברי בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן פ"א), שכתב ג"כ לדחות ד' המל"מ, שנעלם מעין הבדולח דברי התוספתא הנ"ל. ומ"ש דמדטרח תלמודא לפרושי ד' ר"י משמע דס"ל כוותיה. זו אינה ראייה. דאפי' בבית שמאי דאינו משנה זמנין דמשכחת מתניתין ומתניתא לפרושי מילתיה. וקושייתו מהירושלמי, י"ל דלא שקלו וטרו בדברי ר"י, אלא כולה ברייתא דר"י היא. וע"ש. וששתי. וכן העיר בקרן אורה (סג)

יד כהה אחר היגיעה, וכמדומה שדי צזה. ועוד חזון (למועד). ומ"מ איך שיהיה, העיקר כמו שנתבאר בס"ד לעיל שאף על ריפוד הסלון יש לברך שהחיינו, וממילא אין לחדשו בימי בין המצרים.

(ז) אלא שכל האמור הוא רק לאדם ערירי החי לבדו בביתו ל"ע, שאז כשמחדש את ריפוד הסלון מברך שהחיינו. אבל כל שיש עמו עוד אדם המשתמש בסלון, וכ"ש היכא שמרפדו עבור כל משפחתו, (וכן הוא המנהיג על הרוח), צריך לברך הטוב והמטיב, וכמ"ש בטוש"ע (סי' רכג סעיף ה) "קנה כלים שמשמשין בהם הוא ובני ביתו, מברך הטוב והמטיב". (ועי' צניא"ה"ל ס"ס). וברכה זו שפ"ד לברכה אף לכתחילה בימי בין המצרים. ולא דמי כלל לברכת שהחיינו שאומר בה "לזמן הזה", וכמשנ"ת. וכן כתב בסידור עמודי שמים ליעב"ץ, לחלק בזה בין ברכת שהחיינו שאין לברכה, לבין הטוב והמטיב דשפ"ד לברך. ע"ש. ופסקו השערי תשובה (סק"י). ע"ש. וכן כתב הרה"ג שמחה רבינוביץ שליט"א בפסקי תשובות (סק"ק נד), שברכת הטוב והמטיב לכו"ע מותר לברך, ואפי' בתשעת הימים. ע"ש. וא"כ שפ"ד לחדש את ריפוד הסלון בכה"ג אף בימי בין המצרים, וגם לכתחילה. ולית דין צריך בשש. ונראה לתת עצה להתיר זאת אף לאדם ערירי, שאחר שירפד את הסלון יכסהו ולא ישתמש בו עד שבת, ובשבת ישב עליו ויברך שהחיינו. וכמו שכתב כיו"ב המאמר מרדכי (סק"ה), שמנהג העולם לברך בשעה שלובש הבגד, דומיא דברכת שהחיינו על פרי חדש שנהגו לברך בשעת אכילה. ע"ש. וכ"כ החסד לאלפים (סק"ו) והיפה ללב (סק"ו) והבא"ח (רי"ט פרש"י רא"ה) והכף החיים (סק"ל) והחזון עובדיה (צרכות, עמוד טז) וההלכה ברורה (סי"א עמ' רסו). ע"ש. וה"ה לנ"ד. וממילא יש להקל בזה בשבת, וכמ"ש האחרונים (צסי' מקנא סעי' ז) כיו"ב. קחם משם. וכן כתב מרן פאר הדור הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט"א בשו"ת יחזיה דעת ח"א (סי' לו), ובס' חזון עובדיה (ארבע מעניות, עמוד

הבית, ובנאו על מכונו, דהיינו כמדה הראשונה, ג"ז מקרי חדש שמברך עליו שהחיינו, דלא כר"י בסוטה. ע"ש. ושוב מצאתי בספר שמלת בנימין (דף נ"ט), שהרה"ג השואל פלפל אודות ברכת שהחיינו בבית שסתרו וחזר ובנאו, וכ"כ לתלות זאת במח' הר"מ ומל"מ וכו'. והרה"ג המחבר הסיק לדינא שאין לברך ע"ז שהחיינו, הואיל וכל ברכה זו רשות היא דאינה באה מזמן לזמן וכמ"ש המג"א (צמק"ה). ובצירוף דעת המל"מ דאין כאן מחלו' כלל וכו', שב ואל תעשה עדיף. [וע"ש שהביא מספר הלכות קטנות הסובר שיש לו לברך, וחלק עליו]. וע"ש. ובמחכ"ת נראה דלמעשה יש לברך ע"ז שהחיינו. שכן להלכה קי"ל כדברי מרן הש"ע (סי' רכג ס"ג) שיש לברך על בית חדש שהחיינו, וקי"ל נמי כהרמב"ם הנ"ל דאין הלכה כר"י. ודעת המל"מ נסתרת מגדולי הראשונים שהבאנו לעיל. וממילא אין לומר כאן סב"ל אלא יש לו לברך שהחיינו וה"ה בזה לכלים. וכאמור. ועי' במשנ"ב (סק"ק יא) ובשעה"צ (סי' יא), ולפיה"א אין דבריו מוכרחים כלל. ובאמת שכן משמע גם מד' הש"ע (ס"ס) שכתב וזו לשונו: בנה בית חדש, או קנה כלים חדשים, אפילו היה לו כיוצא באלו תחלה, או קנה וחזר וקנה, מברך על כל פעם שהחיינו, ולא דוקא חדשים דהוא הדין לישנים, אם הם חדשים לו, שלא היו אלו שלו מעולם, ולא אמרו חדשים אלא לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן. עכ"ל. והנה ברכת שהחיינו היא הודאה לה' על טובת השמחה שבדבר, (ז"פ וכדמוכח נמי מלשון הצרכה), וא"כ הגע עצמך במה ישמח האדם יותר, בקניית כלים ישנים שכבר יש לו כמותם, או בחידוש הכלי שאצלו. הוי אומר בחידוש הכלי. ואי הכי אזי כ"ש הוא מד' מרן שפסק לברך אף על ישנים ויש לו כמותם. ודו"ק. אולם אפשר שגוף ההנאה היא מהקניה והקיבולת החדשה, ובחידוש כלי אין את זה. ויש לדון. (ועיין עוד צמחונים על הש"ע ס"ס, שמסתמא דנו ג"כ צכה"ג. ונכלל בכל האי דינא. אולם כעת לא יאמי לחפסס מדאי, רק עד כאן הגיעה ידי

לא ירד לשדד בזה עמקים. וע"ע בחזון עובדיה (נרכות, עמ' תצ), ובשו"ת חיים שאל (סימן טו). ע"ש. ואכמ"ל.

ותצ"א דינא, שיש להקל לחדש את ריפוד הסלון אף בימי בין המצרים, הואיל והמצוי הוא שנהנה ממנו הוא ובני ביתו, וצריך לברך ע"כ ברכת הטוב והמטיב המותרת אף בין המצרים. אולם יש להחמיר שלא לחדשו מר"ח אב עד אחר תשעה באב. ואדם ערירי החי לבדו בביתו ל"ע, אין לו לחדש את ריפוד הסלון בימים אלו כלל, שכן יצטרך לברך ע"כ שהחיינו, ואין ראוי לומר "לזמן הזה" בימים אלו, שימי צער ואבל לישראל הם. ומ"מ במקום צורך יש להקל, ע"י שאחר חידושו יכסנו בדבר מה, וביום שבת יגלהו וישב עליו, ויברך ברכת שהחיינו. אך גם בזה יש להחמיר מר"ח אב. ולנוהגים שלא לברך שהחיינו כלל על קניית כלים חדשים, יש להקל בזה לאדם ערירי אף בימי חול. והנלע"ד כתבתי. ויה"ר שהשי"ת יחיש לגאלנו ויראנו בנחמת ציון בב"א.

קל), שבהיות וכל ענין ברכת שהחיינו בין המצרים אינו אסור מדין התלמוד, ורק החסידים הקדמונים היו נמנעים מזה, וגם מרן השלחן ערוך כתב זאת בלשון טוב להזהר, ולא בלשון איסור, ומשמע שדעתו שאין בזה אלא חומרא בעלמא, ומה גם שיש כאן ספק ספיקא להקל, שמא הלכה כהט"ז והגר"א להתיר מכל וכל לברך שהחיינו, ושמא הלכה כהמיקל לברך שהחיינו בשבת. וכל הס"ס אינו אלא על החומרא שבספר חסידים. לכן אין להחמיר בזה בשבתות שבתוך ימי בין המצרים. וע"ש (עמ' קלד) שלדינא אין לחלק בזה בין פירות לבגדים. ע"ש. וא"כ ה"ני"ל כן גבי האדם הערירי ל"ע, וכמשנ"ת בס"ד. אולם אעיקרא דדינא, מר"ח אב שממעטין בשמחה (כלי כל קשר לזכרת שהחיינו), נראה להחמיר שלא לחדש את הריפוד לאף אדם כלל. וכיו"ב כ' בחזו"ע (ס) לענין לבישת בגדים חדשים בשבת שאחר ר"ח אב. ע"ש. וסמוך לחתימה ראיתי להה"כ בירחון או"ת (תמוז תשע"ג, נסוף המכתבים למערכת) שהשיב בפשיטות להקל בכל נידו"ד. ע"ש. ובמח"ר

בשורה טובה לשוחרי תורה ותושיה עם צאתו לאור של הספר פסקי "הלכות תעניות וראש חודש"

(כולל דיני ד' תעניות, בין המצרים, ט"ב, זכר לחורבן. דיני תענית ער"ה, ועוד)

מתוך כתבי הקודש של מו"ר מרן הגאון רבנו משה כלפון הכהן זצוק"ל ראב"ד ג'רבא יע"א.

אשר נערכו בעמל וביניעה רבה, כולל מקורות וביאורים, ובתוספת פסקים מגדולי זמנינו

ניתן להשיג (במחיר מוזל במיוחד), בטל': 052-718-1806

שוב ניתן להשיג את סדרת הספרים הנפלא

"והאיש מרדכי" - הלכות שבת, תרומות ומעשרות, ועוד

לקט דינים והלכות ע"פ פסקי מרן הש"ע והרמ"א וגדולי הפוסקים האחרונים

עד גדולי דורנו שליט"א, וע"פ פסקי מרן הגר"ע יוסף שליט"א

מאת הגאון הרב חיים רביבו שליט"א

ניתן להשיג אצל הרב המחבר, בטל': 03-5798686

סימן תרעא

הרב יעקב נסיר

מח"ס "שאל יעקב"

קריית גת

תפלה מוקדמת בערב שבת קולא או חומרא?

הגאון יד מלאכי (כללי הדינים סימן ת"פ), והביא מהכלל הנ"ל ע"פ הר"ן בפסחים שם, ושכ"כ המרדכי. ע"ש. וכיו"ב כתב הש"ך יו"ד (סי' פ"ט ס"ק יד) שיש להחמיר בדבר שאין בו טורח כלל, וכ"כ הדרכ"מ (שם אות ג') ומקורו טהור בבית יוסף (ח"ט סי' קע"ג), וע"ע להט"ז שם (סי' פ"ז סק"ד) דכל כמה דאפשר לתקוני מתקנינן, וכ"כ הפרמ"ג (סי' פ"ט שפ"ד ס"ק כ') ה"ד בפת"ש (ס"ק ה') שנכון להחמיר בדבר שאין בו טורח. ע"ש. וכן מוכח דעת מרן הש"ע מסכים הולך להכלל הנ"ל (עי' ח"ט סי' רס"ג סעי' יד, וסימן תרע"ט ס"א) וכמו שכתב מופת דורנו מרן הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ב חאו"ח (סי' טז אות ד') לבאר דעת מרן שם. ע"ש. ונמצא שגם מופת דורנו מודה לכלל הנ"ל, וכן הלום ראיתי להגר"צ אבא שאול במבוא לאול"צ ח"ב שכ"כ לבאר דברי מרן (שם), וכתב להוכיח שכן דרכו של מרן הש"ע מכמה מקומות, וכן כתב הכה"ח (סימן ק"ס אות ג') ככלל הנ"ל, ע"פ הר"ן הנ"ל ושכ"כ מהרל"ח (סימן קמ"ג, קונטרס השמיטה) ובכנה"ג (הגהות ז') ובזב"צ יו"ד (סי' ק"י אות קנ"ט). ע"ש. והארכנו בזה בס"ד עוד במקו"א שכ"ד כל הפוסקים ראשונים ואחרונים, ואין כאן מקומו. ונמצא שדעת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים עד אחרון, הלא המה הכף החיים והגר"צ אבא שאול זצ"ל ומרן הגר"ע יוסף שליט"א שלכתחילה באופן שאפשר לצאת י"ח כל הדעות, כן יש לעשות.

וא"כ מעתה מחוייבים אנו שלא להכניס עצמנו לבית הספק ללא צורך של ממש, וכל הנ"ל אמור אף כלפי ספק ומחלוקת באיסור דרבנן שאף באופן זה אין להקל בנקל, וא"כ כל שכן הוא לנדון דידן

כיום החל להתפשט מנהג¹ להתפלל בע"ש מנחה וערבית של שבת מפלג המנחה ובפרט בימות הקיץ שהשבת נכנסת בשעה מאוחרת, וזאת בכדי שיהיה יותר נח שיהיו בני הבית פחות עייפים ובפרט הילדים, וכיון שכבר עושים מנינים כאלו (וצד"כ מנינים אלו נערכים ע"י אנרכים וזני מורה שידעיס שיט אפשרות כזו להתפלל ערצית קודם השקיעה), מצטרפים אליהם גם כאלה שאין להם בזה צורך של ממש מאחר וחושבים שאין בזה שום חסרון אלא אדרבא מעלה של קבלת תוספת שבת בשעה מוקדמת. וכיון שהוא דבר שהחל להיות נפוץ בשנים האחרונות, ובכל מקום רבים מוסיפים ועושים מנינים כיו"ב, ובד"כ זהו ע"י אברכים ובני תורה יראי ה' שמחפשים לעשות רצון ה' ולא את עיקר הדין, ולכן נדרשתי לבאר האם כדאי לקיים מנינים כאלה או שמא יש בזה כמה קולות שלכתחילה יש להמנע מהן, ולא להתפלל במנין כיו"ב אלא בשעת הצורך ממש, וכן האם יש תנאים מסויימים שצריך לדעת אותם באופן שמקיימים מנין כזה.

ובכדי לבאר נדון דידן יש להקדים כלל יסודי שעל פיו נבוא אל נדון דידן.

ידועים דברי הר"ן בהלכותיו (פסמים קט). שכתב דכל היכא שאפשר להחמיר בנקל יש להחמיר ואפי' בספק דרבנן. ע"ש. וכן הסכים הכהן הגדול מאחיו

¹ בראשית מאמר ברצוני לציין כי כל הנאמר כאן אינו אמור כלפי אותם שנהגו הם ואבותיהם להתפלל בפלג המנחה מקדמת דנא בימות החול והשבת. אלא עיקר מאמרנו נסוב כלפי רוב החרדים לדבר ה', שלא הורגלו במנהג זה אלא בשנים האחרונות בימות הקיץ בתפילת ער"ש, ושינוי מנהגם ומנהג אבותיהם מחמת שראו בעניין זה דבר מבורך. וע"ז באנו בס"ד לעורר במה שכתבו הפוסקים בעניין זה.

שבתפלה בפלג המנחה וקבלת שבת מוקדמת נכנסים לכמה מחלוקות ובעיות כאשריבואר להלן בס"ד, ופעמים רבות שאין לאדם צורך ממשי בכך, ואפשר להמשיך ולהתפלל כפי שנהגו עד לפני זמן לא רב (שנים מועטות) בצאת הכוכבים (וכמו שמקפידים גם כיום צימות החול, וצירוף שנתות השנה) ולצאת י"ח כל הספיקות והחששות.

הנקודות שיש להתייחס אליהם בנוגע לתפלה במניין מוקדם (פלג המנחה):

- אם מתפללים גם מנחה וגם ערבית בפלג המנחה הוא בכלל "תרי קולי דסתרן אהדדי" (שקומר דברי עזמו שפעם מחשיב את אותו הזמן ללילה ופעם ליום).
- גם אם מתפלל מנחה לפני פלג המנחה, כיון שבד"כ בכל יום מימות החול מתפלל ערבית בצאת הכוכבים, וכעת מתפלל ערבית לפני צאת הכוכבים, יש בזה "תרתי דסתרן דלא מוכח".
- קריאת שמע בזמנה.
- אכילת סעודת שבת לפני צאת הכוכבים.
- אכילת סעודת שבת בתוך חצי שעה לזמן חיוב קריאת שמע.
- האם האשה נגררת אחר קבלת הבעל, וא"כ אסור לה לעשות מלאכות האסורות בזמן שבעלה קיבל שבת.

תרתי דסתרן (דמוכח) באותו הזמן:

א. תחלה וראש יש להעיר לגבי אותם מקומות שרגילים להתפלל מנחה וערבית של שבת אחד אחרי השני בפלג המנחה, דהוי תרי קולי דסתרן אהדדי, וכתב ע"ז מרן בבית יוסף (סי' רל"ג) בשם רבנו יונה שאינו מועיל אלא בדיעבד ושכן הסכים הרא"ש. והגם שלדעת ר"ת בתפילה הקלו (ולא נק"ש, מיהו ע"י טו"ז סי' רל"ה) אפי' בכה"ג, וכתב מרן שם שע"ז סמכו העולם. מכל מקום בשה"ט (סי' רל"ג סעי' א') נקט לשון רבנו יונה וז"ל, ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה, ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה יצא, ובשעת

הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. ע"כ. וכיו"ב כתב הרמ"א. ע"ש. ומבואר יוצא שלדעת מרן הש"ע תפילה כזו היא תפילה בדיעבד. ואע"ג דחזינא להרב כף החיים (אות י"ז) שכתב שהם נוהגים להקל, ושכן היה נוהג האר"י ז"ל. ע"ש. מכל מקום כיום כמעט בכל מקום (מלמד במקומות שנוהגים מקדמת דנא דור אחר דור להמפלל צפוג המנחה בין צימות החול ובין צמנת, כמו שהערנו צמחילת המאמר נהערה). נוהגים להקפיד להתפלל ערבית בימות החול בזמן צה"כ לכתחילה, ובפרט בני התורה החרדים לדבר ה' שנוהרים בזה לכתחילה בימות החול, א"כ צריך להיזהר בזה. וכן עי' להמשנ"ב (סי' רל"ה ס"ק י"ז) שכ' שיש איזה מקומות שנוהגים להקל, ומכל מקום סיים ע"ז בזה"ל, ואשרי המתפלל מעריב בזמנו. ובבאה"ל (ד"ה ואם הצנור) ה"ד הגר"א במעשה רב (אות ס"ה), שכ' שבאופן שהציבור מקדימים בפלג המנחה עדיף שיתפלל יחיד בזמן. ע"ש. ועוד העיד שם המשנ"ב, שבזמנו נהגו רוב העולם לקרות ק"ש ולהתפלל אחר צאת הכוכבים כדין. ע"כ. ובאמת שגם דברי הכף החיים הנ"ל אינם ענין לנדון דידן לגבי ערב שבת, כי הכה"ח הנ"ל לא דיבר אלא בימות החול, ולגבי ערב שבת אדרבה מבואר בדבריו (סי' רס"ז אות ג') שע"פ האר"י ז"ל יש להתפלל ערבית בלילה. ע"ש. וע"ע להגאון חסד לאלפים (אות א').

תרי קולי דסתרן (נאופן שאינו מוכח):

ב. כתב מרן בבית יוסף (סו"ס רס"ז, וע"ע צריש סימן רע"א וסימן רנ"ג) דבגמ' ברכות (כו.) אמרינן דרב צלי (המפלל) של שבת בע"ש, וכתב הרא"ש על זה, צלי של שבת מע"ש, מפלג המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא ק"ש בעונתה, ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפילה כיון שהיה מכוון למצוה להוסיף מחול על הקודש לא חיש לסמיכה. עכ"ל. וחזינן דהרא"ש גופיה שלא סמך ידו להקל להתפלל מנחה וערבית בפלג המנחה כדעת רבנו תם אלא כתב כרבנו יונה וכפסק הש"ע וכדלעיל (אות א'), אעפ"כ הקל בנ"ד משום מצות תוספת שבת. וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מהל' תפילה ה"ז) שכיון שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה

ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה. ע"ש. וכתב מהר"י אבוהב שכיון שקיבל שבת גם יכול לאכול, ובסימן רע"א הוסיף הב"י שכן דעת הרשב"א. ע"ש. וכ"פ בש"ע (סי' רס"ז סעי' ז') שיכול להתפלל מפלג המנחה ולקבל שבת ולאכול מיד. והט"ז (סי' רע"א ס"ק א') כתב דהיינו שיכול לאכול גם קודם שתחשך. ע"ש. מכל מקום כל דברי מרן אמורים באופן שהתפלל מנחה לפני פלג המנחה, ומה שמתפלל כעת ערבית בפלג המנחה אין כאן תרי קולי דסתרן באופן דמוכח, אלא שכיון שעדיין נוהג בכל יום להתפלל ערבית בצאה"כ כרבנן עדיין מקיים בעצמו תרתי דסתרן שבד"כ מחשיב זמן זה כיום, וכעת מחשיבו כלילה. מ"מ באופן הזה מקלינן, אך לא מיירי מרן הבית יוסף באופן דהוי תרתי דסתרן דמוכח, שהרי מרן הב"י והראשונים שהביא שם דנו רק מצד סמיכות גאולה לתפלה, ולא זכרו כלל מדין תרתי דסתרן, ועל כרחין דלא מיירי בכה"ג (וכ"כ להדיא מרן הכסף משנה דעת הרמב"ם, פ"ג מהלכות תפלה ה"ד, ה"ו). וכ"כ המשנ"ב (סי' רס"ז סק"ג) לדחות דברי הדרך חיים שכ' להקל בזה. ובבאה"ל הוסיף שכל האחרונים לא הזכירו קולא זו, וטעמם הוא, כיון דאנן נוהגין בשאר ימות החול להתפלל בזמנה כדין משום שאין לקולא זו מקור מן הש"ס, ואיך נסמוך על קולא זו בשבת. והוסיף שבבאה"ש בשעת הדחק יש להקל, עי' במשנ"ב ובבאה"ל שם (ומיהו עי' דהערות א"ש מנלית, הערה 3. ובהערות "קריית ספר" ע"ד פתח הדציר, הגד"מ אות ט').

ג. ובאמת שגם עיקר ההיתר להתפלל ערבית בפלג המנחה של ערב שבת כשנוהג להתפלל בכל ימות החול אחר צאה"כ, מפני מצות תוספת שבת, וכנ"ל, אינו פשוט כלל. כי הנה אע"פ שמצאתי ראיתי להראב"ד בתשובה (קונטרס שנסוף סדר רב עמרם גאון ס"א סימן ה', וזממהדורם הרב קפאח סימן קצ"ד מייחסו לראב"י אצ"ד נעל האשכול) שכתב שרב התפלל של שבת בע"ש משום שרצה לקבל תוספת שבת. ע"ש. וכן ראיתי להמאירי (ד"ה מה שכתבנו שמשוף) שכתב להדיא שאפשר להתפלל ערבית של ע"ש מפלג המנחה אע"פ שאינו נוהג כן בימות החול, וכתב לדחות דברי המחמירים בזה. ע"ש. ומבואר דס"ל כמרן בבית יוסף, מכל מקום מדברי

הרי"ד בתשובה (שס סימן ד') בשם רב פלטוי גאון, משמע דס"ל דלא עשה כן רב אלא באופן שהמצוה תתבטל אם לא יתפלל מוקדם. ע"ש ודו"ק. עוד בה שמצינו להרא"ש (נרכות פ"ד סימן ו') שכתב לבאר את מעשה רב דצלי (שהמפלג) של שבת בערב שבת, משום דלא חש לסמיכת גאולה לתפילה. ע"ש. ולא כתב ליישב האיך עושים תרתי דסתרן, פעם כר' יהודה ופעם כרבנן. ובאמת דלקמיה כתב בזה"ל, ונראה דאע"ג "דסבירא לן כר' יהודה" לענין תפילת הערב שהוא שעה ורביע קודם הלילה וכו' ע"ש. ומבואר יוצא מדבריו דאזיל למנהגם דס"ל כר' יהודה לענין תפילת ערבית שאפשר להתפלל מפלג המנחה. וא"כ לדידן שבכל יום חול נוהגים להתפלל ערבית אחר צאה"כ (ולכל הפחות נשקיעה) אין להקל וכמ"ש רבנו יונה. וכן עי' להנמוקי יוסף (נרכות, כ ע"א) שכתב וז"ל, וכתבו המפרשים ז"ל בשם הגאון ז"ל דאם איתא לרבנן ליתא לר' יהודה הלכך אסור למעבד פעם כר' יהודה ופעם כרבנן. ואנן דנהיגנן לצלויי תפילת מנחה עד הערב תו לית לן לצלויי של ערב עד דיתפני יומא כרבנן, ורבי ורב וכל הני דהוו מצלו של שבת בע"ש וכו' כולו כר' יהודה סבירא להו ולא מתפללי מנחה לעולם מפלג המנחה ולמעלה. ע"כ. ומבואר דס"ל שלמנהגנו דקי"ל כרבנן בכל ימות החול, ה"ה לערב שבת שאין להתפלל בפלג המנחה ערבית. וכדברי הנמו"י כתב הרשב"א בחידושו (שס), וכ"כ התוס' (ד"ה דרנ גלי) שרב התפלל של שבת בערב שבת משום דס"ל כר' יהודה. וכן מבואר בתשובה לר"ת (ה"ד קונטרס ק"ש שנסוף סדר רב עמרם גאון ס"א סי' א') וכן כתב הטור (סימן רצ"ג) בשם הרי"ף גיאת. ע"ש. וכ"כ הראב"ן (על נרכות, ה"ד קונטרס שס סימן ז' תשובה שנייה) ע"פ רבותיו שהמתפללים מפלג המנחה נוהגים כר' יהודה. וכ"כ באור זרוע (שס סימן ג') ושכ"ד רש"י ורבנו חננאל ור"ת. ע"ש ודו"ק. וע"ע לרבנו ישעיה דטארני בתשובה (שס סימן ד') שעמד וימודד אר"ש בנ"ד והעלה שודאי הנכון לחכות עד צאה"כ ולקרוא ק"ש בברכותיה ולהתפלל, וסיים ע"ז בזה"ל, והעושה כן יוצא ידי כולם ומקיים מצות ק"ש בעונתה וסומך גאולה לתפילה. ע"כ. ועי' היטב בכל הנ"ל כי קצרתי עד מאד ליראת האריכות. ומעתה

כתב שאינו יוצא י"ה, אא"כ חוזר שוב לאכול כזית בצאה"כ. ע"ש. וטעמו עמו שכיון שאת דין שלש סעודות לומדים מהפסוק, "אכלוהו היום כי שבת היום לה", צריך שיקיים אותו ביום שבת עצמו, וסיים ע"פ המג"א וש"א דלכתחילה נכון לחוש לדבריהם. וכתבו רבותינו האחרונים לחוש לדבריו ומהם, הגאון של"ה, והב"ח (סי' טע"ז) בשם מהר"ל מפראג בספרו גבורות ה' (פרק מ"ט). ע"ש. וכ"כ הפרי חדש (רי"ט סי' טע"ז) בשם הרשב"א, והביאו התו"ש (סי' רס"ז סק"ג) והוסיף שכ"כ האור זרוע. ע"ש. ובאמת שהמג"א (שם ס"ק א') ה"ד השל"ה ומהר"ל מפראג, וכתב להעיר ע"ד דבתוס' (פסחים דף נט ע"ז ד"ה עד שמתקן) וברא"ש (שם פ"י ריש ס"ב, וזכרונות פ"ד ס"ו, ועי' הערות הולאת הדת קדש אות י"א וזכו לכוון למהרש"ס נדעת מורה שם) משמע דיכול לגמור הסעודה מבעו"י, וכ"כ התה"ד ח"א (סימן א') וכ"מ ברבנו ירוחם (נתיב י"ז, ח"א ס"ו ע"ג) וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה, ומכל מקום טוב להחמיר. עכ"ל. ומבואר שלמעשה כתב שטוב להחמיר לחוש לכל דברי האחרונים הנ"ל, ובפרט לאחר שמצינו להפר"ח שכתב שדעת הרשב"א להחמיר בזה, וכ"ד האו"ז כמ"ש התוספת שבת ושוב באנו למחלוקת ראשונים, וכן נקיט התו"ש (שם) שיש להחמיר בזה, ובציונים שם הוסיף שכ"ד הגאון רבנו זלמן בש"ע שלו (סעיף ג') שטוב להחמיר בזה, וכן הביא הגאון חסד לאלפים (אות א') בשם יש אומרים. ע"ש. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק ה') ע"פ ספר חסידים ועוד, דס"ל שצריך להיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה, וכ"פ מופת דורנו מרן הגר"ע יוסף שליט"א בחזון עובדיה שבת ח"ב (עמ' י"א). ע"ש.

לאכול בתוך חצי שעה לק"ש:

ו. כתב מרן (סי' רל"ה ס"ז) אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה מפסיק וקורא ק"ש בלא ברכותיה. ואף שהט"ז כתב דלא בעינן חצי שעה לפני, אלא זמן מועט, כתב המשנ"ב שהאחרונים דחו דבריו מהלכה והעלו כדברי מרן הש"ע. ובמשנ"ב סי' רס"ז (ס"ק ו') הזהיר בזה אפי' לגבי שבת וכתב שהמיקל יש לו

נמצינו למדים שדעת רבנו חננאל, ורש"י, והרי"ף, גיאת, והתוס', והרא"ש, והרשב"א, והנמוקי יוסף, והראב"ן, והרי"ד ועוד, שבאופן שהמנהג כחכמים בימות החול, דהיינו להתפלל ערבית רק בצאה"כ צריך לעשות כן גם בע"ש. ואע"פ שודאי הסומך להקל אין מזניחין אותו שכ"ד מרן הבית יוסף, מכל מקום ודאי שכדאי לכתחילה לחוש לכל הראשונים הנ"ל. וככלל הנ"ל שהבאנו בתחילה שכל הפוסקים מודים לו, ועל צבאם תהילתם מרן הש"ע (סי' תרע"ט ס"א ועוד). ע"ש.

קריאת שמע בזמנה:

ד. ומכל הנ"ל גם למדנו שצריך להזהיר את הציבור לחזור על ק"ש בצאת הכוכבים כמ"ש בב"י (סי' רס"ו) ע"פ הרמב"ם, דלענין ק"ש דאו' לא מקלינן, ואפי' ר"ת לא הקל אלא בתפילה (מיהו עי' טוב"י סי' רל"ה). וכ"פ מרן (סי' רל"ה ס"א). וע"ע בכה"ח פאלג"י (סי' כ"ח אות כ"ז) ובפתח הדביר (סי' רל"ה) שכתבו להעיר מזה (אלא שהפמ"ד כתב לישנא מנהגים). וכ"כ המשנ"ב (סי' רס"ז ס"ק ג') בפשיטות. ע"ש. וא"כ צריך להיזהר בזה כיון שכשמגיעים לבית יש כארבעים עד חמישים דק' לצאת הכוכבים, ומשום הסעודה והעייפות עלולים לשכוח ק"ש דאורייתא, ויצא ח"ו שכרם בהפסדם. (וע"ע דהערות "קריית ספר" ע"ד הפתח הדציר הנד"מ שם אות ח', נמה שעמדו לדון גדולי דורנו אודות מה שמקלים בזה"ל לקרוא ק"ש קודם נא"כ דר"ת).

לאכול לפני צאת הכוכבים:

ה. כתב מרן בבית יוסף (סי' רס"ו) בשם מהר"י אבוהב שאחרי שהתפלל וקיבל שבת מפלג המנחה יכול לאכול, ושכ"כ רבנו ירוחם. ושוב כתב, דלכאו' אף אם יכול לאכול מוקדם ולצאת בזה י"ח סעודת שבת, מכל מקום יש לאסור לאכול קודם שיקרא ק"ש שמא ישכח כמ"ש בגמ' ברכות (ד:). ויש לומר דכיון דאיכא רבותא דפסקי דמפלג המנחה ואילך הוי זמן ק"ש כמ"ש הרא"ש (ולא הסכים לדבריהם, עי' טור סי' רל"ה), אע"ג דמשום דאיכא מאן דס"ל דלא הוי זמנה עד צאה"כ חוזר לקרותה משתחשך, מכל מקום לא מיקרי אוכל קודם ק"ש, כך נראה לי. עכ"ל. אלא שבספר חסידים (סי' רס"ט)

ח"ב (סי' ט"ו – י"ט) וכ"פ ג"ע בחזון עובדיה ח"א (עמ' רפ"ח). ע"ש. ומעתה גם בנ"ד באופן שאפשר להחמיר, כן נכון לעשות.

לסיכום: ודאי שהיותר נכון להישאר במנהג שהיה מקדמת דנא ולהתפלל ערבית של שבת בצאת הכוכבים כמו שנוהגים בזמננו בכל יום מימות החול. (ואם למודעי שגם המוספת שנת זמן הנ"ל אינה אלא דרצנן לדעת רוב הפוסקים כמ"ש בחזו"ע ח"א (עמ' ר"ט), וא"כ אין הצר שווה בנזק להרוויח מצוה דרבנן, ולהיכנס בכמה וכמה בעיות הלכתיות אחרות, ולמעשה מי שרוצה לקבל שבת אין זה נוגע לתפילה מוקדמת ויכול לקבל שבת בלא תפילה, וכמ"ש להעיר כיו"ב המשנ"ב סי' רס"ז שעה"צ ס"ק י"א) וכשאי אפשר באופן הנ"ל, וכגון שידוע שבימות הקיץ המאוחרים אם יתפלל בתפילה בצאה"כ ודאי ילדיו כבר ישנו כי אינם רגילים להישאר עד שעות אלו ועי"ז יפסידו סעודת שבת, וכל כיו"ב, יקפידו להנצל כמה שאפשר מהחששות הנ"ל והם, שיתפלל מנחה לפני פלג המנחה ביום שישי, כדאי שיתחיל באכילתו חצי שעה לפני ק"ש, שישתדל לאכול כזית נוסף בצאה"כ, שיזהר לחזור על ק"ש בצאה"כ, שישתדל שאשתו תקבל שבת עמו בזמן המעורר שהגיעו בבית הכנסת לקבלת שבת.

זכות מ"ש לע"נ צאלח בן רגיינה ז"ל לבית משפחת שחר (נפטר כ"ה אלול תשי"ס) ולרפואת אהרון בן נורית. וכן לע"נ פנחס בן מבריקה ז"ל לבית משפחת בלולו, ולהבדיל להצלחת משפחתם.

ע"מ שיסמוך, והוא עפמ"ש הדרך החיים שיש לסמוך על הט"ז הנ"ל. אלא ששוב העיר מדברי המג"א שכ' שכיון שנוהגים בכל דבר כרבנן בצאה"כ, אף שמקבל שבת ועושה מצוה של תוספת שבת, אין זה ענין לק"ש. וכן העיר מזה בבאה"ל (סי' רע"א). (ואע"פ שיש חולקים דעת המג"א, כ"ה דעת רוב האחרונים דעתו, ואכמ"ל.) וכן כתב בפשיטות הגאון מהרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (סימן קי"א). ע"ש. וכ"כ הגרי"ח מבבל בבן איש חי (שנה ז' פ' נראשית אות מ"י) שצריך להיזהר שלא לאכול בתוך חצי שעה לק"ש. ע"ש. אלא שלדעת מרן הנ"ל בב"י (לעיל אות ה') נראה שאפשר להקל. ומכל מקום לדעת המשנ"ב בבאה"ל (סי' רע"א ד"ה מיד) גם קודם חצי שעה כדאי להחמיר שלא לאכול, מאחר ולמנהגנו שהלילה הוא בצאה"כ א"א לצאת י"ח סעודה לפני. והאריך להוכיח שאין בזה גם מצוה. ע"ש. ומכל מקום ע"פ הכלל הנ"ל (שהצאנו נחמילת מאמר) ודאי שלכתחילה יש להחמיר.

האם האשה נגררת אחר הבעל בקבלת שבת מוקדמת:

נחלקו הפוסקים האם האשה נגררת אחר הבעל ואסורה במלאכה באופן שמתפלל מוקדם. ודעת הפמ"ג במשב"ז (סי' רס"ג סק"א) והגאון חוות יאיר בספרו מקור חיים (סעי' י"ז) ועוד, שהאשה נגררת אחריו ואסורה במלאכה. וכ"פ בשו"ת שבט הלוי ח"ז (סימן ל"ה) וכ"מ דעת הגרש"ז אורבך בשלחן שלמה (סי' רס"ג הערה י"ט). ע"ש. ולעומתם דעת מהר"י שטייף (א"ח סי' מז) והגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (סימן מ"ט) לקולא. וכ"פ בשו"ת באר משה שטרן

הופיע ויצא לאור מחדש סט הספרים הנפלא

"אור שרגא" - ה' כרכים (על חמשה חומשי תורה)

פנינים נפלאים על פרשיות התורה מלוקטים מ-130 ספרים, של גאוני יהדות מרוקו, בהסכמותיהם של גדולי הדור שליט"א, ובהמלצתו של הגה"ק רבי אלעזר אבוהצירא זצ"ל שבירך את כל מי שייכנס ספרים אלו לביתו, שייזכו לברכה והצלחה ברוחניות ובגשמיות. ניתן להשיג אצל הרב העורך, הג"ר מרדכי שרגא שליט"א, בטל': 02-5864320.

סימן תרעב

הרב דביר אזולאי

מח"ס "דברי עני" – ברכות

בית-אל

בדבר אלו שנהגו בחו"ל איסור בקטניות בפסח ועלו לא"י אם מהני להו התרה ואם בעו התרה

אם היה הנדר גדר לרבים, או סייג לתורה ולדבר מצוה, אין רשאים להתיר, ואפילו יסכימו כולם. דאמרינן בירושלמי (מריס פ"ה ה"ד) חד בר נש נדר דלא מרוחא, אתא לקמיה דרבי יודן בר שלום, א"ל מאי אישתבעת, א"ל דלא מרוחא. אמר ליה וכן בר נש עביד, אמר ליה לקוביסטא קאמינא. אמר, ברוך שבחר בהם, שאמרו צריך לפרוט את הנדר. ואין לומר בזה, שכיון שעל דעתם נשבעו, שהם יתירו ברצונם אפילו לדבר אסור, שאין דעת הקהל שיתקבצו הקהל למישרא אסורא ותהיה ממש בהסמכתם. ואין צ"ל אם נדרו על דעת המקום, שהוא נסכם עמהם בנדר שהוא לדבר מצוה, ואינו נסכם בהתר להתיר האסור עכ"ל.

ומפורש יוצא, דדין זה אמר הריב"ש כאשר הקהל אסרו דבר האסור מעצמו, דומיא ד"קוביסטא" שפירשו כל המפרשים בירושלמי שם, דהיינו להרוויח כסף ע"י שחוק ומשחקי הימורים דאסורים מדינא מדין המשחק בקוביא, ע' בש"ע חו"מ (ס' ל"ד ס' ט"ז). ואף שמרן בחו"מ שם פסק כרב ששת דאינו אסור אלא משום דאינו עוסק בישובו של עולם, מ"מ כבר כתב שם הב"י "אבל הני דלא מיתסרי אלא מפני שאין עוסקים ביישובו של עולם", ולא כתב "אבל הני דלא פסילי אלא" וכו', מוכח דאף רב ששת מודה דהוי איסור. ודו"ק. ואף שמדברי הריב"ש שם נראה דלמ"ד משום דאין עוסקין ביישובו של עולם, אינו אסור מדינא, מ"מ כנראה שהב"י אינו סובר כן. אכן אולי יש לדחות, "דלא מתסרי" דכתב מרן, היינו דאסור לקבלם לעדות. ואולם ע' ברמב"ם (הלכות גזילה ואגדה פ"ו ה"י) שכתב "המשחקין בקוביא כיצד, אלו שמשחקין

ראיתי לרב ראובן אוחנה נר"ו בירחון אור תורה (שצט המשע"צ), שתמה על מרן הראש"ל שליט"א (נפסקו נשוא"ת יחיה דעת חלק א' ס' י"ז, וחזר על זה בחזו"ע פסח עמ' פ"ד ופ"ה. אלא שהמשיג לא טרח לציין זה לשם, ולפענ"ד כן לא יעשה, שלא נמן לקורא אפילו לעיין בגוף דברי המושג, שמא יש איזה מקום ליישב דבריו), שפסק דאלו שנהגו בהיותם בחו"ל לא לאכול קטניות, ועלו לא"י אתרא דמרן, אינם צריכים התרה (עכ"פ מעיקר הדין). והחכם הזה "הקשה" על מרן שליט"א מש"ע מפורש, שכתב מרן (צו"ד ס' כ"ח ס' ט"ו) "אם היתה ההסכמה גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה, אינם יכולים להתירו" ע"כ. ורצה לדמות זה לנדר"ד, ולומר, דלא רק דבעי התרה, אלא דלא מהני התרה, דכיון שנהגו לא לאכול קטניות מחמת סרך איסור, הוי סייג לתורה ולדבר מצוה, ולא מהני התרה. עכת"ד. ואף שנאריך מעט, אל יקוץ הקורא בדברינו, מפני שרצינו לפרש הכל באר היטב.

ואען ואומר, דלפענ"ד המשיג הזה לא נגע ולא פגע. ותחילה י"ל, שתמוה מאד להקשות על גדול הדור מסעיף מפורש בש"ע, ובאותו נושא שבו עסק. (נשלמא היה "מונא" איזו ראה מרחוק). ובפרט להקשות על גדול הדור, המוחזק לבקיא נפלא שלא נשמע כמוהו זה רבות בשנים. וביותר תמוה להקשות עליו מש"ע, שכל מגמת החכם גדול הדור הנ"ל היא להתחזיר עטרה ליושנה, ולחזק פסקי הש"ע. ואולם לכתוב על גדול הדור בלשון "תמוה מאד", זה כבר פלא. והאמת היא שגם לשיטתו, לא היה לו לכתוב אלא בלשון "ולכאורה יש להעיר" וכדומה. ודי בזה.

והנה המעיין בב"י שם רואה, שמקור דין זה הוא מתשובת הריב"ש (ס' קע"ח) שכתב וז"ל "ומ"מ,

בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצא בהן, ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבריו באותו השחוק יקח ממנו כך וכך, הרי זה גזל מדבריהם אע"פ שברצון הבעלים לקח, הואיל ולקח ממון חבריו בחנם דרך שחוק והתל, הרי זה גזל" עכ"ל. ובהלכות עדות (פ"י ה"ד) כתב "וכן משחק בקוביא והוא שלא תהיה לו אומנות אלא הוא, הואיל ואינו עוסק ביישובו של עולם הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל" עכ"ל. הרי להדיא, דאף אליבא דרב ששת יש איסור, והכי מצי סבר מרן הב"י. וע' ב"י (ח"מ סי' ר"ז סע' י"ג) דהביא שיטת הרמב"ם בשתיקה. וע"ע לרב המגיד בהלכות גזילה שם.

ונראה שעפ"י פסק מרן דאין להתיר נדר כזה, משום דהוי מילתא דאיסורא וכמבואר. והרי כל עיקר מה שהצריכו חכמים לפרט את הנדר, הוא משום מילתא דאיסורא (ראה גיטין ל"ה ע"ג), ופירש רש"י שם "משום איסורא, שמא על דבר איסור נדרה". ומפורש בירושלמי שם (למעין צפנים) שהנושא הוא מהו הטעם שהצריכו חכמים לפרט הנדר, ועל זה הביאו את הסיפור שהיה עם אותו בר נש שנדר שלא ירוויח, ודו"ק.

ולכאורה היה מקום לומר, דמלשון הריב"ש והש"ע שכתבו "גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה", משמע דלא מיירי על איסור בעצם, אלא על גדר לאיסור בעצם. והנה, מלבד דאם נאמר כן אז ראית הריב"ש מהירושלמי הנ"ל לא אתיא שפיר, דהתם מיירי בנדר איסור וכן"ל, מ"מ מאחר שמצינו שהריב"ש בתשובה אחרת כתב כפירוש הראשון שכתבנו, כן עיקר.

וז"ל הריב"ש במקום אחר (סי' ש"ה) "והעולה מזה, שאם המיוחדת לאיש בלא קדושין, אסורה מן התורה בלאו, כדברי הרב רבינו משה ז"ל, או בעשה, או לכל הפחות מגזרת בית דינו של דוד הנה אין נזקקין להתיר לזה לעולם, אף אם לא נשבע על דעת רבים, ועל דעת המקום. מדאמרין בירושלמי (מריס פ"ה ה"ד) חד בר נש נדר דלא מרוחא. אתא לגבי רבי יודן בר שלום. א"ל אמאי אשתבעת, אמר ליה דלא מרוחא. אמר ליה וכן בר נש עביד, אמר ליה לקוביוסטא קאמינא. אמר ברוך שבחר בהם, שאמרו צריך לפרוט את הנדר. ואע"פ שאין בשחוק

הקוביא כי אם אסורא דרבנן, אין מתירין לו. וגם נראה בפרק זה בורר (כ"ד ע"ג) דאפילו איסורא דרבנן ליכא בקוביא, דלאו אסמכתא היא, כיון שאינו תולה בדעת עצמו. ופסולא דמשחק בקוביא הוא לפי שאין עוסקין ביישובו של עולם אליבא דרב ששת. וקיי"ל כותיה. ואפילו הכי, אין מתירין לו, דמ"מ דבר מכוער הוא, הבל מעשה תעתועים, תועבה יבחר בו. ואם היה דעת רבי יודן דירושלמי, בענין הקוביא, כדעת רב ששת, למדנו שאפילו לא יהיה בנדון זה אפילו אסורא דרבנן, מ"מ אם זה רצה לקדש עצמו במותר לו, ולגדור עצמו לבלתי לכת אחרי שרירות לבו, ולהניח דרכו הרעה אשר דרך בה, להיותו בעל הנאה, ורודף אחר תאותיו מי יאמר להתיר לו נדר כזה. וכן כתב הרב רבינו משה בר נחמן ז"ל, בענין חרמי הצבור וז"ל וכל שכן, שאם היה נדרם גדר לרבים, או סייג לתורה ולדבר מצוה, שאין רשאים להתיר בשום פנים. כדאמרין בגטין (ל"ה ע"ג) צריך לפרוט את הנדר, משום איסורא. ואתמר בירושלמי חד בר נש, נדר דלא מרוחא וכו' עכ"ל. ואין צ"ל בעל דעת רבים, ועל דעת המקום יתברך שאין מתירין, אפילו לרשות גמור כי אם לדבר מצוה" עכ"ל הריב"ש. ופסקו מרן בש"ע (סי' רכ"ח סע' ט"ו). והגר"א שם צ"ק פ"ג כח, שמה שמן פסק צסע' כ"ח הנ"ל, הוא כמו שפסק צסע' ט"ו).

והנה תחילה מבואר בדבריו, דרק אם אסור הרבים דבר האסור בעצם, אפילו מדרבנן, אז אין להתיר. ומוכח דאם הוי רק גדר וסייג לאיסור, אפשר להתיר. ומה שסיים הריב"ש וכתב "שאפילו לא יהיה בנדון זה אפילו אסורא דרבנן, מ"מ אם זה רצה לקדש עצמו במותר לו, ולגדור עצמו לבלתי לכת אחרי שרירות לבו, ולהניח דרכו הרעה אשר דרך בה, להיותו בעל הנאה, ורודף אחר תאותיו מי יאמר להתיר לו נדר כזה", נראה מוכרח לומר דאינו חוזר בו ממש"כ תחילה דאין להתיר אלא נדר איסור בעצם וכן"ל, רק בא לומר דאם הנדר הוא סייג לדברים הקרובים מאד לאיסור, "מי יאמר להתיר לו נדר כזה", כלומר אף דאינו אסור מדינא ממש, לא כדאי להתיר זה, ולגרום למודר לילך אחר כל תאוות ליבו. (וע' צ"ש"ש יצמות פ"ג סי' ט"ז שכתב "מכל מקום, אם רואה שיש יראת השם ומגדר מלמא ננדרו, לא ישאל על נדרו". משמע שזו הדרכה ציחם למודר כיצד כדאי

אף דיש לו אומנות אחרת, לכאורה לא גרע מ"גדר וסייג", דבקל יוכל לוותר על אומנותו ולהישאר רק עם משחק הקוביא, ואעפ"כ מתירין לו. ש"מ אין איסור להתיר אלא בדבר איסור גמור וכמבואר.

זאת ועוד, יש להעיר מדברי החינוך, הביאו הביאור הלכה (נסי' א' סו"ה ה' סלל), דכל שהולך אחר תאוות ליבו שלא לש"ש, אפילו בדבר המותר מצד עצמו כאכילה, עובר בלאו דלו תתורו, עיי"ש. וכמו"כ נאמר אנו בנדון הריב"ש, דהמשחק בקוביא ודאי נכלל בזה, ומשו"ה כתב הריב"ש ש"מ יאמר להתיר לו נדר כזה, שלא ילך בתאוות ליבו, וכדברי החינוך. ויש לפלפל בזה, אלא שאכמ"ל.

ובלא"ה יש לחלק בפשיטות בין נידון הריב"ש שנ"ד דקטניות, אף אם נאמר בדעת הריב"ש דאין להתיר נדר של סרך איסור (כללאוהי משמע ק"מ מסמימם לשון הס"ע הנ"ל נסע' כ"ח), מ"מ י"ל דלא מיירי הריב"ש אלא באופן "שרצה לקדש עצמו במותר לו, ולגדור עצמו בבלתי לכת אחרי שרירות לבו, ולהניח דרכו הרעה אשר דרך בה, להיותו בעל הנאה, ורודף אחר תאוותיו" ע"כ. לא כן בנד"ד, שהעולים לא"י רוצים לנהוג כדעת רוב הראשונים דלא אסרו בגזירה לאכול קטניות, ודאי לא דמי לרוצה לילך אחר "שרירות לבו". וזה נראה פשוט.

ויש להכריח כפירושי בדברי הריב"ש, ממש"כ שוב בתשובה שלישית (נסי' תל"ב), וז"ל שם "ושחוק בקוביא הנה יש בו אסורא דרבנן, כדאיתא בסנהדרין פרק זה בורר (כ"ד ע"ב). ואפילו לרב ששת, דס"ל התם דליכא אסמכתא בקוביא, מ"מ דבר מכוער ומתועב ומשוקץ הוא. ורבים חללים הפיל, ועצומים כל הרוגיו. ומפורש הוא בירושלמי (מריס פ"ה ה"ד), דמי שנדר שלא לצחוק, אין מתירין אותו. וכן דעת הרמב"ן ז"ל במשפט החרם שלו, וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשובה (פ"א סי' תשנ"ה, ונש"מ המיוססות סי' רנ"ב) עכ"ל. ופסקו הרמ"א (יו"ד סי' ר"ל סע' א'). וכתב שם הש"ך (סק"ג) דהוא הוא הדין שפסק מרן (נסי' שכ"ח סע' כ"ח). וכ"כ הגר"א (נסי' ד'). הרי, דאף אם אין איסור גמור מדינא לשחק בקוביא, מ"מ אין להתירו רק מכיון שמכוער הדבר ביותר. משא"כ בנד"ד, וכמבואר. וכן מוכח בשו"ת תרומת הדשן (פ"ב סי' קצ"ב), דאף דב"ד אינם מפרישים מי שמשחק בקוביא, מ"מ מי

שימנה, ודו"ק). וכן נראה ממה שפסק מרן בש"ע שם (סי' רכ"ח סע' ט"ו) "אין מתירין נדר של דבר איסור, אפילו אינו אלא איסור דרבנן, כגון לשחוק" עכ"ל. ולא הביא מדברי הריב"ש אלא דאין להתיר איסור גמור (עכ"פ מדרבנן), מוכח דבנדר של סייג, אין איסור מן הדין להתירו, ודו"ק. ויש להעיר, דאף כל זה, לא כתב הריב"ש בהחלט, רק כתב ע"ד האפשר, "ואם היה דעת רבי יודן דירושלמי, בענין הקוביא, כדעת רב ששת", אז י"ל דאף בדבר שאינו אסור מדינא, אולי לא כדאי לחכם להתירו. אך יתכן באמת שר' יודן סובר כדעת רמי בר חמא דהוי איסור גמור של אסמכתא (ע' נסנהדין כ"ד ע"ב), ולא מתחיל כל מה שכתב הריב"ש. וכל זה מדוקדק בלשונו.

ונ"ל להביא עוד ראיה ברורה לדברי דאין איסור מדינא להתיר אלא נדר איסור גמור, מדברי הרמב"ן שהביא הריב"ש, וז"ל הרמב"ן (נמשפט המרס) "וכ"ש אם היה נדרם גדר לרבים או סייג לתורה או לדבר מצוה שאין רשאים להתיר בשום פנים בעולם, כדאמרינן בגיטין (ל"ה ב') וצריך לפרוט הנדר משום אסורא, ואמר בירושלמי חד בר נש נדר דלא מרווחנא, אתא לגבי דרבי יודן בר שלום א"ל אשתבעאי דלא מרווחנא, א"ל וכן בר נש עביד, דילמא לקיסוסתיה, אמר ברוך שבחר בחכמים שאמרו צריך לפרט את הנדר, פירוש לקיסוסתיה לשחוק בקוביא שהוא אסור מדבריהם" עכ"ל. הרי להדיא דאין איסור להתיר נדר שגדרוהו רבים, אלא בדבר איסור בעצם, ואפילו יהיה איסור רק מדרבנן. אך אם אינו איסור בעצם אלא גדר, משמע ברמב"ן דמותר להתירו.

ואח"ז ראיתי להביא ראיה נוספת, דהנה פסק מרן בש"ע (סי' רכ"ח סע' ט"ו) "אין מתירין נדר של דבר איסור, אפילו אינו אלא איסור דרבנן, כגון לשחוק" ע"כ. ומוכח דדווקא איסור אין להתיר, ולא זולת זה. ויותר מזה כתב שם הש"ך (סק"ק כ"ח) "וכתוב בדרישה ובב"ח ס"ס זה בשם מהר"ם מ"ץ, דכל זה דווקא במשחק בקוביא שאין לו אומנות אחרת אלא הוא, והוא פסול לעדות מחמת כן (כמ"ש נמו"מ סימן ל"ד), אבל אדם שאין אומנתו בכך, ולפעמים הוא שוחק, יכולים להתיר" ע"כ. ומבואר דכל שאין בו איסור גמור מן הדין, מתירין. והרי המשחק בקוביא

שנדר שלא לשחק, אין מתירין לו, משום דמכוער הדבר, עיי"ש. ואחר זמן מצאתי לגאון מהר"י אלגאזי זצ"ל בארעא דרבנן (השמות למערכת האות ה' סי' נ"ז נהשמות, דף ל"ז ע"ב) דנקט בדעת הריב"ש דאיסור משחק בקוביא הוא איסור גמור מדרבנן, עיי"ש. ותאזרני שמחה.

נמצא, שבנדר שהוא אינו איסור בעצמו דומיא דנדר"ד, דכו"ע מודו דמדינא מותר לאכול קטניות בפסח, ורק משום סרך איסור אסרו לאכול קטניות בחלק מהמקומות, ואינו דבר מכוער (אף שהוא מומלץ משום סרך איסור), לא על זה דיבר הירושלמי, ולא בזה מיירי הריב"ש, ולא על כיוצא"ב הורה מרן¹. והנה, אף כי יהיבנן לרב המשיג כוליה סברתיה, מ"מ פשוט וברור שמרן שליט"א יתקן, דמה דבעי התרה הוא רק כאשר נשארו אנשי הקהילה במקום שאסרו מה שאסרו על עצמם. אולם אם הקהילה נתפרקה, ועלו לא"י (לדוגמה), נתפרדה החבילה. וביחוד שם תחילה כתב לחלק בין מנהג כל אנשי העיר, למנהג כמה משפחות, עיי"ש שהביא ראיות לחילוק זה מהריב"ש, מפר"ח ומבית דוד, ועוד. ושוב חילק שם ע"פ מש"כ הגאון זכרון יוסף, דכל שהבנים לא התחילו להחזיק במנהג אבותיהם, אין חייבים להמשיך במנהג אבותם (ואס"כ שדי ניה נגא. וע' גם נספר כל נדרי עמי' תרנ"ד). ולבסוף חילק כמו שכתבנו כאן תחילה, וז"ל שם "ובנידון שלנו אפילו כל אנשי אותה עדה נהגו בעודם בחו"ל להחמיר, ופשט מנהגם בכל תושבי העיר, הרי מיד כשעלו ארצה על מנת שלא לחזור לחו"ל, היו רשאים לנהוג כמנהג ארץ ישראל להקל, וכמו שהורה מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' רי"ב) עכ"ל. ולכן דברי מרן שליט"א פשוטים ברורים.

ואם כבר, היה על החכם המשיג להעיר ממש"כ מרן שם מיד אח"כ (נסע' כ"ט) "יש מי שאומר שאם קהל אחד עשו הסכמה בחרם, למגדר מילתא, והלכו קצתם לעיר אחרת לדור ואין דעתם לחזור, אם הפרצה ההיא מצוייה שם, חייבין להתנהג בנדר

שקבלו עליהם בעירם הראשונה, ואם עברו הרי הם עבריינים" ע"כ. ומקור דין זה כתבו הרד"ך (סוף צ"ט ע"ב, הצי"ט הצי"ט). ולפי"ז י"ל שפיר, דאם גם בא"י שייך החשש של גזירת קטניות, לכאורה לא רק דצריך התרה, אלא אסור להתיר להם הנדר כלל (וכדעת המשיג).

אולם ע' בגר"א (ס"ק פ"ד) שכתב על דברי הש"ע הנ"ל "לא דמי למ"ש בפ"ק דחולין (י"ט ע"ב) ה"מ היכא דדעתו לחזור וכו', דהתם במנהג שנהגו במקום ואינו אלא להמקום ההוא, אבל חרם שקבלו עליהם ועל זרעם הוי כנשבועו שאקרקפתא דגברי רמי, וחייבין מדין תורה לעשות כן, ולא תליא במקום" וכו' עכ"ל. וכן מוכח שם בש"ך (פ"ה).

ומקור דבריהם כתבו הרד"ך שם וז"ל "דנראה דהסכמה וחרם כי האי שקבלו עליהם כל אנשי העיר עצמם אין המקום גורם אלא הדברים המכוערים גורמים ושנוי המקום אינו מקרע גזר דינם, דאקרקפתא דגברי רמי. ואל יקשה לך ממה דתנן פרק מקום שנהגו נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וח"מ שהלך לשם, ומוקמינן לה בגמרא בפ"ק דחולין דמאי דנותנין עליו ח"מ שיצא משם דוקא בדעתו לחזור אבל אם אין דעתו לחזור אין נותנין לו ח"מ שיצא משם וכו', וא"כ בנידון דידן מי שיצא לדור בעיר אחרת ואין דעתו לחזור פקע מיניה איסור ההסכמה, דלא היא, דלא מבעיא לשנוייא בתרא שכתבו התוספות ז"ל התם וז"ל א"כ מה שמחלק בין דעתו לחזור לאין דעתו לחזור הנ"מ מבבל לא"י ומא"י לבבל שהולכים אחר המקום שדעתו לישאר שם, אבל מבבל לבבל ומא"י לא"י נותנין עליו ח"מ שיצא משם וח"מ שהלך לשם בין דעתו לחזור בין אין דעתו לחזור, אלא אפילו לשנויא קמא שכתב דמשמע דמבבל לבבל נמי אין נותנין עליו ח"מ שיצא משם, בנידון דידן לא פקע מנייהו איסור ההסכמה והחרם אף אם ילכו לדור לעיר אחרת ולא יהיו דעתם לחזור כדכתיבנא, ומתניתין דפרק מקום שנהגו דמיירי דמנהג שנהגו אנשי העיר שאותם מנהגות קבועות ע"פ חכם החשוב שבעיר שמנהג לבני עירו אסור בדבר אחד לעשות סייג, ובני עירו חייבים לנהוג כן מתקנת חכמים מפני כבודו, וגם כי הוא מחמיר יותר מהראוי וכו', ובכי האי גוונא מי שיצא משם ואין דעתו

¹ אמנם יש פוסקים דס"ל דאסור להתיר נדר מחמת סרך איסור (ע' צ"י יו"ד סי' רי"ד), אולם אין כן דעת מרן. וע' לקמן. ובעניין השאלה אם מותר לאשכנזים להתיר לעצמם גזירת קטניות, ע' לקמן.

תנ"ג) שלא הזכיר שם שום עניין חרם, עיי"ש. ולכן לא קשה גם מסעיף זה.

ואח"ז מצאתי לגאון פר"ח (נא"מ ס' תנ"ו אות י"ג) שכתב וז"ל "קהל שהסכימו הסכמה אחת בחרם ושבועה, וקצת יחידים עקרו דירתם משם, אם הם מחוייבים לקיים ההסכמה בכל מקום שהם, או לא. הר"ן בתשובה (ס' ג') כתב וז"ל כתבת ראובן נשא אשה בצרפת שהוא מקום שנהגו שלא לישא ב' נשים מפני חרם רבינו גרשום, והנה הוא דר עתה בארץ קושטיליא שנהגו לישא ב' נשים, ואמרת שעתה שהולך למדינה אחרת שאינן נוהגין זה האיסור שם נראה שמותר לישא אשה על אשתו וכו'. והשיב דל"ד כלל למתניתין דפרק מקום שנהגו, דבודאי ב"ד הגדול שהחרים דבר אחד על כל אנשי גלילותיו עליהם ועל זרעם וקבלוהו עליהם איני רואה מתוך אותה משנה דכל היכא שאחד מבני בניהם מאותן שהחרם חל עליו בעודו במקומו, שנאמר שמפני שיצא ממקומו יהא מסולק החרם מעליו, לפי שהחרם זה אין המקום גורם אותו אלא אקרקפתא דגברא רמי ע"כ. ומעתה יראה לכאורה, דה"ה לכל הסכמה שהיא מתוקנת בחרם דלעולם אקרקפתא דגברי רמיא. וליתא, דשאני חרם דר"ג שהחרים על כל אותם גלילות שהיו סרים למשמעתו, וקבלו עליהם סתמו כפירושו היה אקרקפתא דגברי, אבל סתם הסכמות העשויות בחרם העושין הקהל מעצמם אף אם נעשים עם האדם חשוב שבעיר עמהם, אדרבה סתמם כפירושם שאינם אלא לבני אותה העיר, כל זמן היותם דרים שם. אבל אם קצת יחידים עקרו דירתם משם פקעי מינייהו הסכמות שבעיר אף אם נעשו בחרם. והכי דייקי דברי הר"ן⁴. אבל ראיתי בתשובת מהרד"ך (צ"ט י"ד) בהסכמת הריקוד, שכתב דאפילו אם ילכו מאנשי העיר הזאת לדור בעיר אחרת ודעתם להשתקע שם ואין דעתם לחזור לעירם, אם בעיר ההיא ג"כ נמצאים בה

לחזור אין נותנין עליו חומרי אותו מקום שיצא משם, דכולי האי לא תקנו משום כבודו וכו', אבל הכא דאין כאן דבר מוכיח פשיטא שאין לנו לומר כן, וא"כ בשביל שיצא אחד מהם לדור בעיר אחרת לא פקע מיניה החרם והשבועה דאין המקום גורם אלא דברים המכוערים גורמים וכדכתיבנא עכ"ל. הרי לך דדבריו ברורים כמו שחילקו הש"ך והגר"א. (והמעין היטב צו"מ הר"ן צס"י מ"ט, שכתב "ומה ענין זה לחרם צ"ד הגדול שהחרים על אנשי גלילותיו וקבלוהו עליהם ועל זרעם כדי שנאמר ששניו המקום יקרע גזר דינו, זו אינה תורה" ע"כ. יראה, דמוכח כהר"ך². והצ"י שס הצ"ח דצ"ח. וע"ע צו"מ נו"צ קמ"א יו"ד ס' ס"ח ד"ה ומעתה נחזי).

ומבואר יוצא, דדין זה אינו אלא אם קבלוהו הקהל עליהם איסור בחרם גמור דחל אקרקפתא דגברא. ובנידון דידן מנ"ל לומר בסתם, שגזירת קטניות קיבלוהו בחרם גמור אקרקפתא דגברא (עכ"פ צאלות המערב³), וכן נראה בב"י (או"מ ס'

² ואח"ז שמתי לב, שבב"י יו"ד (ס' רכ"ח סע' מ"ט עמ' תפ"צ צטור מהד' שירת דבורה) הביא משו"ת הריב"ש שלכאורה חולק בזה על הר"ן והרד"ך, וז"ל הב"י שם "כתב הריב"ש (ס' תס"ו) על הסכמה שהסכימו בני החברה בחרם שלא יוכל שום אחד מהם להתפלל כי אם במדרש שלהם ועתה יש מתחרטים וכדי שלא יכשלו בחרם הוציאו עצמם מהחברה ונתן כל אחד ג' דינרים לחברה מפני שבשטר החברה היה כתוב שכל מי שירצה לצאת מהחברה יתן ג' דינרים, נראה שהם פטורים מהחרם ואינם צריכים התרה אחרת, שהרי מכיון שיצאו מכלל בני החברה בנתינת השלשה דינרים כפי מה שכתוב בשטר החברה יצאו גם כן מהחרם, והרי זה כאחד מבני העיר שיצא מן העיר והעתיק דירתו משם שאינו חייב לנהוג כמנהגם וכתיקוניהם כדאמרינן בפרק קמא דחולין (י"ט ע"ב) עכ"ל. ומשמע דלדעתו חרם מתבטל מיד ביציאה מן העיר, ואינו חל אקרקפתא דגברא. ושמא י"ל דמיירי בכגון שאין הפרצה ההיא מצוייה שם, ולא פליגי ודו"ק.

³ ומהטעם שכתב הרב נשמת אדם (הלכות פסח אות כ') דאין לבני אשכנז יכולת להתיר גזירת קטניות, מוכח שהבין דאין בזה חרם. עיי"ש ותבין. וכן משמע למעין ממש"כ בשו"ת דברי מלכאל (ת"א ס' כ"ח אות י"ו). והבן. וכן מוכח בערוך השלחן (או"מ ס' תנ"ג סע' ד' עד ו'). ומש"כ שם "כיון שקבלו אצותינו משום גזר, מדין מורה אסור לנו לזטל", קשה מש"ס מנדרים ט"ו ע"א. (ו"ע).

⁴ שהרי כתב שם הר"ן "דבודאי ב"ד הגדול שהחרים". וכנראה מזה הבין הפר"ח דהיינו דווקא כשהחרם נעשה ע"י רב גדול שכל הגלילות סרים למשמעתו. (וידוע דגדול הדור דינו כצ"ד הגדול, וכמו שכתב המרדכי סנהדרין ס' תש"ט, צס"ט ר"ת. וכ"כ הסנין מנ"ה תנ"ה, ועוד. וידוע שרבינו גרשום גדול גדול היה. ודו"ק).

הדברים המכוערים אשר באו בשאלה, לא פקע מינייהו איסור ההסכמה והחרם שקבלו עליהם בעיר הזאת, ואם ירקדו עם נשים נכריות חל עליהם איסור ההסכמה והחרם כבעיר הזאת, דנראה דהסכמה וחרם כי האי שקבלו עליהם כל אנשי העיר עצמם אין המקום גורם אלא הדברים המכוערים גורמים, ושינוי המקום אינו מקרע גזר דינו, דאקרקפתא דגברי רמי. ומתניתין דפרק מקום שנהגו מיירי במנהגות הנקבעות ע"פ אדם חשוב, ולא במנהגות שבני העיר עצמם קבלו עליהם בחרם ובשבועה, דבכה"ג פשיטא שבכל מקום שילך אחד מהם, גם כי אין דעתו לחזור, חל עליו החרם והשבועה. דאלת"ה תמה על עצמך, והלא אפילו יחיד שאסר עליו איזה דבר בחרם ובשבועה חל עליו החרם בכל מקום שילך, כ"ש רבים, דאלימא מילתא טובא עכ"ל. ואף שיהיו דבריו מכוונים להלכה, מ"מ האידנא רוב ההסכמות הנעשות בכל מדינה ומדינה הם בחרם, אעפ"כ אנשים שעוקרים דירתם משם, מיד מבטלים ועוברים ההסכמות של העיר שיצאו משם, ונמשכים אחר ההסכמות אותה העיר שעשו שם בית דירה עכשיו, ואין פוצה פה ומצפצף, משום שסתמא כפירושם דאדעתא דהכי נדרו, ול"ד כלל ליחיד שאסר עליו שום דבר בחרם, דהכא הו"ל כאילו אתני עליה מעיקרא הכי וכדכתיבנא. ועיין בתשובת מהר"ם אלשקאר ז"ל (סי' מ"ט) "עכ"ל הפר"ח שם. והנה לפי דבריו, כ"ש בנד"ד שהדבר ברור להתיר (א"כ נאמר שגם גזירת קטניות גדולי העיר הנהיגו. וכן נראה). אלא שלכאורה דבריו הם לא כדעת מרן הב"י שפסק כהרד"ך הג"ל, ואנו קיבלנו הוראות מרן. וע' בהערה⁵.

⁵ ואציגה נא בזה מה ששאלתי בעניין, ממו"ר הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א "אחר דרישת שלומי כיאה לתלמיד עם רבו, ואחר בקשת מחילה מהדרת גאונו, רצינו לשאול מאיתו דבר הלכה שנסתפקנו בה. (ואנשק מחילה על הניטוט הארוכות, מוזן שכת"ר יוכל לדלג עליהם). בספר ברית כהונה (א"כ העור מערכת ה"א אות ז', ושם נחקת משה מערכת המ"ס אות ל"ד, וזכרי כהונה יש עמ' תקס"ז) כתב שבגריבה יש הסכמה חמורה בחרמות וכו' בכל תוקף וחזק מהרבנים וראשי העדה הראשונים שקדמונו, שלא יכנס המשודך לבית משודכתו וכו'. ונפשי בשאלתי בעניין אלו שעלו מהמקומות ההם לא"י, האם מותר להם לבטל אותה ההסכמה, או

שחייבים לקיים מנהגם אף כאן בא"י. והנה ממש"כ מרן הש"ע (יו"ד סי' רכ"ט ס' כ"ט) "יש מי שאומר שאם קהל אחד עשו הסכמה בחרם, למגדר מילתא, והלכו קצתם לעיר אחרת לדור ואין דעתם לחזור, אם הפרצה ההיא מצוייה שם, חייבין להתנהג בנדר שקבלו עליהם בעירם הראשונה, ואם עברו הרי הם עבריינים" ע"כ. לפי"ז לכאורה בנד"ד מחוייבים הם להמשיך במנהגם, שהרי הפרצה מצויה גם כאן, ואף ביתר שאת, לצערינו. ורבינו הגר"א (ס"ק פ"ד) כתב על דברי הש"ע הנ"ל "לא דמי למ"ש בפ"ק דחולין (י"ט ע"ב) ה"מ היכא דדעתו לחזור וכו', דהתם במנהג שנהגו במקום ואינו אלא להמקום ההוא, אבל חרם שקבלו עליהם ועל זרעם הוי כנשבעו שאקרקפתא דגברי רמי וחייבין מדין תורה לעשות כן ולא תליא במקום" וכו' עכ"ל. וכן מוכח שם בש"ך (ס"ק פ"ה). ומקור דבריהם הוא מהרד"ך (הצי"ל ה"ז נקל"ה ס"ט), וז"ל שם וכו' (הצ"ח כ"א) כל לשון הרד"ך (פ"ד). עכ"ל. הרי לנו דדבריו ברורים כמו שחילקו הש"ך והגר"א. (וע"ע נסו"ט נ"ז קמ"א יו"ד סי' ס"ח ד"ה ומעתה נחזי). ולפי האמור אין להתיר בנד"ד. אולם אין להתכחש שהמנהג פשוט בא"י שלא להקפיד על זה ועל כיוצא"ב. ותחילה חשבתי לתרץ המנהג ע"פ מה שראיתי לגאון פר"ח (נא"מ סי' תל"ו אות י"ג) שכתב וז"ל וכו' (הצ"ח כ"א) כל לשון הפר"ח (פ"ד). עכ"ל הפר"ח שם. והנה לפי דבריו, לכאורה היה מקום להתיר בנד"ד. אולם באמת נראה שאין זה נכון, כיון דבאופן שהגדול הוא זה שתיקן החרם על קהלו ובני עירו, אף הפר"ח מודה לר"ן ולרד"ך דאין להם להתיר אף אם הלכו לעיר אחרת. ובנד"ד נראה שגדולי העיר תיקנו החרם הנ"ל. ולכן אני נכון בזה. זאת ועוד, לכאורה דברי הפר"ח אינם כדעת מרן הב"י שפסק כהרד"ך הג"ל, ואנו כידוע קיבלנו הוראות מרן. וממש ברגע שסיימתי לכתוב כל זה, העיר ה' עייני וראיתי כל מש"כ כת"ר שליט"א בהקדמה לספר הנ"ל (נעמ' ז' וד'), ושמחתי שהרב שליט"א הרגיש בכל דברי כאן בקצרה, כדרכו הטובה. וששתי מאד בדבריו. אולם עדיין לא תעזוב נפשי לשאול, למה סמך שם כת"ר על פר"ח נגד מרן, וכנ"ל. ועוד, הרי כתב שם הפר"ח להדיא (כנ"ל) דבאופן שהחרם נעשה ע"י גדולי העיר, ודאי מודה הוא לר"ן ולרד"ך. והרי בנד"ד הדגיש הרב ברית כהונה שנעשה החרם "בכל תוקף וחזק מהרבנים וראשי העדה הראשונים שקדמונו" (לשונו נזרית כהונה), "מהדיינים ות"ח והק"ק הי"ו" (לשונו נחקת משה) ע"כ. ומה שכתב הפר"ח "אבל סתם הסכמות העשויות בחרם העושים הקהל מעצמם, אף אם נעשים עם האדם חשוב שבעיר עמהם" דמותר לבטלו, זהו באופן שהחרם התחיל מהקהל, ורק הוסכם ע"י רבני העיר. לא כן בנידון בו החרם נוסד ע"י רבני העיר, אף הפר"ח מודה, וכמבואר להדיא בדבריו. וא"כ לכאורה לכו"ע אין להתיר בנד"ד. ומה שכתב שם כת"ר שליט"א שסמך על התה"ד (פסקים

וראיתי להביא ראיה ברורה דלדעת מרן הב"י ודאי דמהני התרה בנד"ד. דהנה כתב בשו"ת מהרשד"ם (י"ד סי' מ') "עוד אני אומר לע"ד, שמה שאמרו שיש לו היתר על ידי שאלה לחכם, היינו בדבר שאסרו בני המקום עליהם מעצמם דבר חדש שלא נהגו אבותיהם, אבל דבר שנהגו אבותיהם לא אפשר להתיר. וראיה לדבר אני אומר ממעשה דבני בישן שבאו לפני ר' יוחנן ואמרו לו אבותינו לא היו הולכים מצר לצידן בערב שבת לפי שהיה אפשר להם, אבל אנו א"א לנו, והשיב להם ר' יוחנן כבר קבלו אבותיכם וכתוב ואל תטוש וכו'. ואם איתא, אמאי לא התיר להם ע"י חרטה, כיון שהיו עומדים בדוחק ושלא היה אפשר להם לעמוד שלא לילך מצר לצידן בערב שבת. משמע ודאי שא"א להתיר מה שנהגו האבות בו איסור. וכתבתי זה לפי שמדברי מהר"י קארו נר"ו יראה מדבריו הפך זה ביו"ד (סי' רי"ד), ולא ידעתי מנין לו, שהרי לא ראיתי כן בדברי הפוסקים" עכ"ל. והמעייין בש"ע בסימן שצ"י מהרשד"ם לא ימצא כלום מזה (וע' נהערת המהדיר לשו"ת מהרשד"ם נהנ"ל וכו' אה"נ). ואח"כ מצאתי כן בב"י שם וז"ל "אי נמי שאבותיהם היו יודעים שהיו מותרים ואסרו עצמם בהם, ובניהם החזיקו במנהג אבותיהם, וסוברים דמדינא אסירי כההיא דבני בישן דאיתא התם אי אתה רשאי להתירם להם ממילא בלא התרת נדר. ומיהו על ידי שאלת חכם ופתח דחרטה מתירים להם כשאר נדרים, ולא חיישינן דמסרכי ומדמו מילתא למילתא, כיון שאין מתירין להם אלא על ידי פתח דחרטה והתרת נדר" עכ"ל. הרי דברי מרן ברורים ומפורשים, דאף מנהג שהנהיגו האבות על הבנים, ומשום סרך איסור, ע"י פתח וחרטה אפשר להתירו. והחכם המשיג אולי זכה לכוין לדעת מהרשד"ם, אולם מרן שליט"א ודאי סובר כדעת מרן הקדוש ז"ל שקבלנו הוראותיו. ואין להקשות ע"ד הב"י הנ"ל ממה שפסק איהו גופיה בש"ע (נשע' ל"ט) הנ"ל, דלפי דברי הגר"א שהבאנו, הכל מתיישב היטב.

ושוב ראיתי לגאון רבי בנימין זאב הכהן רפאפורט בספרו בגדי כהונה (י"ד סי' רכ"ט ס"ק כ"ד) שהראה כעין סתירה בש"ע (צ"ן סימן רכ"ט סע' כ"ט, לסימן רי"ד לסע' א'), וז"ל "אם היתה הסכמה גדר לרבים או סייג לתורה או לדבר מצוה אינם

וכתנים קל"ו) להקל שלא לשמור מנהגים שיש בהם טרחא יתירה, לא ידענא מאי אידון בה, וכי מרן הש"ע ביו"ד שם שפסק שאסור לבטל מנהג שנעשה בחרם, לא כתב כן אלא במנהג שקל לשומרו לכאורה קשה מאד לומר כן. בפרט לפי מה שגילה לנו הגר"א הנ"ל דהוי דאורייתא ("וסיצין מדין מורס לעשות ק"), וכי נאמר שעת הדחק כדיעבד באיסור תורה, מי מכריח לומר כן. יורנו המורה, ושכרו כפול מן השמים" ע"כ. והרב שליט"א ענה לי בקצרה ליד מה שכתבתי שבאופן שהגדול הוא שתיקן התקנה, הפר"ח מודה לר"ן ולרד"ך, וז"ל "מניין לך, הוא אומר דהאידינא רוב ההסכמות וכו' ואין פוצה פה ומצפצף, ואתה אומר שהוא חולק על מרן. היתכן שכולם חולקים על מרן" ע"כ. וליד מש"כ שבנד"ד החרם נעשה ע"י גדול העיר, כתב וז"ל "ידוע לי שהרה"ג מהרמ"ז זצ"ל ראש הרבנים בחארה צגירה לא הסכים להתום בחרם הנ"ל, ואמר האיש אחד יחטא (אדם מיוחד שנכשל) ועל כל העדה תקצוף. וכ"ש בדורנו מי ישמע לנו לחרם הזה". עכ"ל. ולצערי ובעניותי, לא זכיתי להבין דברי קדשו. שהרי הפר"ח בפירוש כתב דיש לחלק בין חדר"ג, לסתם חרמות. והחילוק הוא דבחדר"ג אנשי עירו היו סרים למשמעתו, ובזה הודה הפר"ח דהחרם חל אקרקפתא דגברא, וכדעת הר"ן והרד"ך. משא"כ "סתם הסכמות העשויות בחרם העושים הקהל מעצמם, אף אם נעשים עם האדם חשוב שבעיר עמהם, אדרבה סתמם כפירושם שאינם אלא לבני אותה העיר, כל זמן היותם דרים שם". א"כ ודאי הוא מודה לר"ן והרד"ך, רק סובר דהם לא כתבו כן אלא בחרם שעשה הגדול, ולא בחרם שעושים הקהל מעצמם, וכמבואר. ונראה שלכן דייק הפר"ח וכתב "רוב ההסכמות", מנהג העולם לבטלם כשעוברים מהעיר, מוכח דיש מיעוט הסכמות שחלות אקרקפתא דגברא, והם כאמור ההסכמות שנעשו ע"פ גדולי העיר. ומה שתמה עלי הרב נר"ו שלדעתו אין מחלוקת בין הפר"ח ומרן, ולא יתכן שכולם חולקים על מרן, לא הבנתי. הרי מרן בב"י ובש"ע לא חילק כלל בין חרם שעשה גדול העיר או אנשי העיר. ומסתימת דבריו נראה דכל חרם חל אקרקפתא דגברא. ומה שמעיד הפר"ח שכולם נוהגים לבטל החרם, אה"נ, לפענ"ד הקלה, לדעת מרן לאו שפיר עבדי, והם עבריינים. ומה שכתב שמהרמ"ז לא חתם בחרם האמור, הנה אעפ"כ הרב ברית כהונה העיד העיד בנו שאנשי עירו קיבלו דבריו, וכולם שמרו במקומו על החרם הזה, ומה איכפת לנו שגדול אחד (וייהי גדול כלל שיהיה) לא הסכים על זה, הרי אנשי העיר שמעו לרב ברית כהונה וסיעתו, וקיבלו החרם. ואף לשיטת הרב נר"ו, מה יענה על חרמות אחרות רבות שנזכרות בברית כהונה, וכי על כולם מהרמ"ז לא חתם. סוף דבר, אילולי שהנני תלמיד שלא הגיע להוראה, לפענ"ד הקלה אין מקום ליוצאי ג'רבה להקל בזה, בין לדעת מרן, ובין לדעת הפר"ח.

יכולים להתירו, וכן בנדר של שחוק. עיין לעיל (סימן רי"ד ס"א) על דבר סתירת המחבר בזה, אמרנו דהא דכתב כאן אינם כולים להתיר, כוונתו דווקא על ידי עצמם בלא פתח וחרטה אלא כשאר נדרים, וכן משמע בריב"ש שם, והא דהביא ראיה מהאי דלא מרווחא בשחוק בירושלמי, התם משמע שאפילו על ידי פתח וחרטה לא התיר, שאני התם שאיסור ממש הוא לשחוק, אבל היכא שאינו אלא סייג ונוגע לדבר מצווה, מותר על ידי פתח וחרטה" עכ"ל. וזה ממש כמו שרצינו ליישב בס"ד, דע"י התרה מתירים נדר דסרך איסור, כל שאינו איסור בעצם⁶.

ומעתה אין להקשות על מרן שליט"א מדברי הב"י האלו דהצריך התרה לבנים שרוצים להפסיק מנהג אבותם, ואילו מרן שליט"א מיקל אף בלי התרה, דכבר אמרנו שמרן שליט"א מחלק בין אם הבנים נשארו במקום אבותם, ובזה כתב הב"י הנ"ל דבעי התרה. לא כן כאשר עקרו דירתם, מוכח מדברי הגר"א שהבאנו, דמותר אף בלי התרה אף לדעת מרן (כל דלא הו"י חס וכו'), שכתב הגר"א "דהתם במנהג שנהגו במקום ואינו אלא להמקום ההוא". וזה ברור.

ונמצאו דברי מרן שליט"א ברורים, מיושבים ומיוסדים על שיטת מרן הקדוש ז"ל שקיבלנו הוראותיו. (ולא אוכל להמנע מלומר, דלפנ"י נראה שהר"ם המשיג לא טרח לעיין אפילו במקורות הסוגיה שממנה הקשה, ומכל שמהר להקשות "ולתמוה הרצה" על גדול הדור צמינס).

ואחר כתבי כל זאת, חזרתי לעיין שוב ביחוד שם, וראיתי שמרן שליט"א כבר הרגיש בהרבה ממש"כ כאן, וז"ל שם "אלא שעל צד היותר טוב,

נכון שהבנים יעשו התרה על ידי שאלת חכם על המנהג להחמיר. ואף על פי שבשו"ת מהר"י קולון (סי' קמ"ג) מבואר שבאותו מעשה של בני בישן, אין התרה מועילה לבנים במה שנהגו אבותיהם להחמיר. ע"ש. וכן הובא בשו"ת דברי ריב"ב (סי' נ"צ). ובשו"ת קול גדול (סי' נ"צ) עיי"ש. אולם בבית יוסף יורה דעה (סי' רי"ד) מבואר שעל ידי שאלת חכם ופתח דחרטה מתירים להם כשאר נדרים. ואמנם בשו"ת מהרשד"ם (מיו"ד סי' מ') סובר שאין התרה מועילה בזה, אכן הוא עצמו סיים שאין דעת הרב מהר"י קארו כן. ובשו"ת משפט צדק ח"ב (סי' מ"ז) דחה דברי מהרשד"ם וקיים דברי מרן ע"ש. וכן פסק הגאון רבי חיים פלאג"י בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' נ"ד). וכן העלה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ב בקונטרס אחרון (מיו"ד סי' ס' אות ז'), שאנו אין לנו אלא דברי מרן שיש להקל על ידי התרה עיי"ש וכו'. וכל זה כשכל אנשי אותה העדה נהגו בחו"ל להחמיר, והמשיכו כאן במנהגם. אבל כשהמנהג בחו"ל היה רק נחלת משפחות מסוימות, רשאים בניהם להקל ולבטל חומרות אבותיהם, ואין צורך בהתרה כלל" עכ"ל. והניף ידו שנית בחזו"ע פסח (עמ' קכ"ג הערה נ"צ) בשם כמה אחרונים, ושלישית (שם נעמ' קנ"ג קנ"ד⁷). וע"ע שם (נעמ' רי"ח עד רכ"ז)⁸. ואתה תחזה שמרן גדול הדור שליט"א אינו צריך סניגורין, ובחכמתו כי רבה כבר יישב בעצמו כל קושיה וכל הערת משיג. וזכה מו"ר מרן שליט"א שלא בא לכלל טעות, כיאה לגדולי הדור, שזוכים לשמירה מיוחדת מן שמיא (וכמו שאמר החת"ס זצ"ל על ענמו), ולסעייתא דשמיא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. (וע"ע נש"ת יצי"א ח"ה אות סי' ל"ז אות ה', בדעת הגאון מטה יוסף והסולקס עליו, ואכמ"ל יותר).

⁷ ואח"ז מצאתי לו עוד בשו"ת יביע אומר העשירי (אות סי' נ"ה אות כ"ג). ולפי דבריו שם נוכל לומר גזירת קטניות אינה למיגדר מילתא. וצ"ע.

⁸ ובעניין השאלה אם אפשר להתיר גזירת קטניות לאשכנזים, במקומותם ומושבם, ע' נשמת אדם פסח (אות כ'), ועוד. (ע' כל נדרי עמ' תר"ע ד"ה ועוד כתב. ושם נעמ' תש"א עד תש"ג), ואכמ"ל.

⁶ ואח"ז מצאנו תירוץ נוסף מהגאון חת"ס (הוצא עה"ג ע"ד הפר"ח צסי' תל"ו), דמש"כ מרן (צסי' רכ"ח סע' כ"ח) מיירי שכל ישראל נהגו בחומרא זו, וזהו שאמר מרן "אם הייתה ההסכמה גדר לרבים", משא"כ אם יחיד (או קהילה) הנהיג ע"ע חומרא. ועיי"ש שהביא חילוק זה מהרש"ל ומהש"ך (רי"ד סק"ד). ובנד"ד הרי לא כל ישראל נהגו בחומרת קטניות. ושור"ר בספר כל נדרי (עמ' תס"ח עד תר"ע) שהאריך להביא מדברי האחרונים המדברים בעניין סתירה זו בש"ע, עיי"ש. ואכמ"ל.

סימן תרעג

הרב אברהם ביטון

בני ברק

בענין שאין למורה הוראה להורות להחמיר לכתחילה נגד מרן / א

יוסף שליט"א בספר עין יצחק חלק ג' (עמ' ח' אות ד'), ע"ש.

וכן הגאון רבנו יעקב פראג' זיע"א אב"ד אלכסנדריא בשו"ת מהרי"ף (סימן נט) כתב וז"ל אבל באתרא שיש להם רב מארי דאתרא ולמדום תורה שנהגו לסמוך עליו בדיני התורה בקוליה ובחומריה, דברי אותו הרב שקבלו עליהם הוקבעו עליהם בחובה כאילו דבריו הם הלכה למשה מסיני שאין בה מחלוקת ואפילו רבים חולקים עליו, והזו מדבריו אפי' מקולא לחומרא הרי הוא כזו מדברי תורה ומזלזל בכבוד רבם שלמדום תורה, עכ"ל, הא קמן דאין להורות להחמיר נגד מרא דאתרא.

וכיוצא בזה תראה לרבינו הרא"ה זיע"א תלמיד הרמב"ן בחידושי למסכת ברכות (דף יא ע"א ד"ה ונז נחמן נר יצחק אמר) שכ' ומיהא שמעינן דכל היכא דאפסיקא הלכתא כחד מרבנן אי נמי דאפשיטא הלכתא כוותיה, ואיכא מאן דפליג עליה אסור למעבד כאידך אפילו לחומרא, וחייב למעבד כהיתרא דהאיך דאפשיטא הלכתא כוותיה, וטעמא דמלתא משום דמחזי כחולק על רבותיו, אבל להווא מרבנן גופיה דאסר שרי לנהוג כדבריו לחומרא, והתם נמי דוקא בצנעה וכי האי גונא דלא מיפרסמא מילתא וכו', עכ"ל, וצ"י לדבריו מרן פאר הדור הגרע"י שליט"א בהסכמתו לספר מגן יוסף.

ענף ב' דעת מרן החיד"א דאין להורות להחמיר נגד מרא דאתרא.

כתב מרן החיד"א זיע"א בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים ערך בית יוסף) וז"ל ודע שקבלתי מזקני תורה ויראה ששמעו מפה קדוש הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ח אבולעפיא שקבלה בידו שעל כלל מרן בפסק

הנה הדבר פשוט דבני ספרד קבלו עליהם הוראות מרן הבית יוסף זיע"א בין להקל בין להחמיר, כמש"כ באריכות מו"ר ועט"ר הגר"י יוסף שליט"א בספר עין יצחק ח"ג והביא כן בשם עשרות מרבתינו הפוסקים זיע"א ע"ש בדבריו.

אלא דיש לדון אי שרי למורה הוראה להורות להחמיר לכתחילה נגד מרן או לא, וזה החילולי בעז"ה יתברך צורי וגואלי.

ענף א' אין להורות להחמיר נגד מרא דאתרא.

כתב בשו"ת הרשב"א חלק א' (סימן רנג) וז"ל ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי אחד מגדולי הפוסקים, במקום שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי הלכות הרב אלפסי זכרוננו לברכה, ובמקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי חיבור הרמב"ם ז"ל, והרי עשו אלו הגדולים כרבם, ומיהו אם יש שם אחד חכם וראוי להוראה ורואה ראיה לאסור מה שהם מתירין, נוהג בו איסור, שאין אלו כרבם ממש דבמקום רבם אילו יעשו שלא כדבריו יקילו בכבוד רבם במקומו, וכו' עי"ש.

ומבואר מדברי הרשב"א דיש לחלק בין להחמיר נגד מרא דאתרא, לבין כל מקום שנהגו לעשות כל מעשיהם כרב מסויים, ובמקום מרא דאתרא המחמיר כנגדו הרי הוא מזלזל בכבוד המרא דאתרא, משא"כ במקום שנהגו לעשות כל מעשיהם כרב מסוים מותר להחמיר כנגדו, ולפ"ז בנידון דנן ארץ ישראל הוא אתרא דמרן ז"ל, שהיה כאן מרא דאתרא אין למורה הוראה להורות להחמיר נגד מרן, משא"כ בחו"ל שנהגו לעשות כמרן ז"ל וקבלו הוראותיו מ"מ אינו מרא דאתרא שם ורשאי המורה הוראה להורות להחמיר לכתחילה נגד מרן, וכ"כ מו"ר ועט"ר הגר"י

הלכה ללכת אחרי שלשה עמודי בית ישראל הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכו' הסכימו קרוב למאתים רבנים בדורו, וכך מרגלא בפומיה דהרב הנז' כי כל העושה כפסק מרן הנה הוא עושה כמאתים רבנים, עכ"ל, וכ"כ עוד בברכי יוסף (ח"מ סי' כה אות כט).

והנה מרן החיד"א זיע"א בשם הגדולים (מערכת ספרים אות ט' סימן יג) כתב וז"ל ובארץ הצבי נהגו איזה חומרות להחמיר כמור"ם אך אין מוחין במי שנוהג כמרן, עכ"ל.

וכן בברכי יוסף (ח"מ סי' כה אות ו') כתב וז"ל ואנן בני א"י בתר מרן גרינא אם לא שהיה לחומרא דראוי לחוש להחמיר, ומ"מ אין למחות ח"ו בעושה כפסק מרן, עכ"ל.

וכן בשיורי ברכה (יו"ד סי' שגל אות א') כתב וז"ל איברא דבמקומנו ובכמה כרכים ועיירות נוהגים הת"ח ויראי שמים במוצאי הפסח לעשות איזה תיקון לחוש לדעת החולקים שהם רבים ומור"ם פסק כוותייהו, וכן בכמה דינים מאיסור והיתר פשט המנהג להחמיר הגם דמרן ז"ל מיקל, עכ"ל.

וכן כתב עוד בספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן טו ד"ה ונני ראינו) וז"ל ולא מבעיא לדין בני ארעא קדישא דנקטינן כמרן וקבלנו הוראותיו אלא דבאיסור והיתר חוששים על הרוב לכתחילה לדברי מור"ם, ע"ש.

וכן בספרו טוב עין (סי' יח אות סח) כתב וז"ל אמנם כבר כתבנו במקומות אחרים דאע"ג דאנו קבלנו הוראות מרן מ"מ אנו מחמירים כדעת מור"ם להיות דכמה גדולים אחרים ג"כ בעלי סברא זו, ופליגי על הגדולים שפסק מרן כמותם וכו', ומ"מ אין למחות במי שנוהג היתר כמרן מאחר דקבלנו הוראותיו, ואין להאריך כאן בזה, ע"ש.

כל החומרות שהחמיר מרן החיד"א זיע"א לא החמיר אלא לעצמו

והנה כבר עמד על זה הגאון רבנו יוסף רפאל חזן זיע"א בשו"ת חקרי לב (מהדו"ז ח"מ סי' ד' אות יד ד"ה גס מ"ט) וכתב ע"ז וז"ל ואי קשיא ליה ממ"ש הברכ"י (ח"מ סימן כה אות ו') דאנן בני ארץ ישראל בתר מרן גרינא אם לא שיהיה לחומרא דראוי לחוש להחמיר, ומ"מ אין למחות ח"ו בעושה כפסק מרן

ע"ש, לדידי חזי שאין דבריו כי אם לתלמיד חכם בביתו דרשאי להחמיר לעצמו אבל דיין הקבוע אינו רשאי להורות אפילו להחמיר נגד דעת מרן, שהרי במקומו של ר"א היו כורתים עצים לצורך מילה בשבת, עכ"ל, וקלסו בשו"ת תעלומות לב חלק ב' (א"ה ע' סי' ה'), וכן הביא דבריו הגאון רבנו ישראל משה חזן זיע"א בשו"ת כרך של רומי (דף קג ע"ג).

ויש לסייע לדברי רבנו החקרי לב זיע"א מדברי מרן החיד"א גופיה בכמה מקומות.

א' במחזיק ברכה (א"ח סי' מסו אות א') כתב וז"ל ומ"מ אשר תאוו נפשו להחמיר בזה וכיוצא בזה אין מזניחין אותו כי כ"ע ידעי דבפסח כל אחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים כי רב הוא תוקף איסור חמץ החמור מכל איסורין שבתורה כאשר בירר הרדב"ז בתשובה (דפוס פיו"ד א' סימן קמ"ו) ואינו יוהרא ולא דבר תמוה כי כל העם מקצה יודעים היו כמה מיני חומרות עושה כל אחד כאשר תאוו נפשו ובכי האי גוונא ליכא משום לעז, ומיהו את צנועים חכמה להחמיר כרצונו בביתו ובחומותיו ולישמט כל מה דמצי שלא לגלות מסתוריו, ואם הגיע להוראה גם הוא יורה על פי הדין דוקא, עכ"ל. (ועיין עוד נשאר דבריו ה"ט).

ב' עוד יש להוכיח כן מדברי מרן החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' שלא אות כ') שכ' וז"ל והרוצה להחמיר בתוך ביתו הנה מה טוב וכו', בשגם לאיש אשר אלה לו יותר טוב אם ישים אליו לבו לדקדק בדברים חמורים אלה שהם עיקרי הדת וכו', ולכל הדברות אין להורות לרבים להחמיר בדבר שנתפשט המנהג להיתר ופסקו כן רבנן בתראי בתשובותיהם, ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים להחמיר לרבים, והדברים פשוטים ויותר מהמה בני הזהר במשקל החסידות ובין תבין בינה לעיתים עכ"ל, ובספר מגן יוסף (עמ' ק"ו) כתב וז"ל והנה הרואה יראה מלשונו הזהב, שלא משאיר צל של ספק ולא נחה דעתו חומרות יתירות, ועוד חזינן מדבריו שגם שמדובר בחומרות שבינו לבין עצמו בלבד, כיון שעדיף יותר לרכז חסידותו בעיקרי הדת ובתיקון המידות הרעות, וא"כ כ"ש שלא יתכן שדעתו שיש להורות לאחרים להחמיר נגד עיקר הדין הפשוט, ע"ש.

נראה דאין זה להלכה ולגילוי דעתם, אבל להורות לרבים גם הם מורים לרבים כדעת מרן שקבלנו הוראותיו, וסיים הגאון הנ"ל שכן כתבו אליו הרבנים המורים מהרי"ח שתרוג ומהר"ם שתרוג, ע"ש.

והגאון ר' חיים סתהון זיע"א בספר ארץ חיים (כלל כ"ג) כתב וז"ל אכן מדברי הברכ"י גופיה בחיים שאל הנז"ל ובשיורי ברכה הנז"ל, מתבאר דנוהגים בכמה דינים באיסור והיתר להחמיר אף להורות לאחרים ע"ש, וכ"כ להקשות בספר כף החיים (סימן תס"א אות נ"ח) והביאו המו"ל בסידור תהילת יצחק בהקדמה.

וכן הרה"ג יוסף שמואליאן שליט"א בשו"ת מחוקק במשענות ח"א (מנז"א עק"י) כתב דהחיד"א כתב דאין למחות בנוהג כפסק מרן, משמע שמורין כן לרבים, וכן ממ"ש נהגו העם בשאלוניקי כהרמ"א משמע שמורים כן, ע"ש.

ונלענ"ד להשיב על הוכחותיו דמש"כ מרן החיד"א זיע"א דאין למחות בנוהג כפסק מרן כוונתו דכיון דהוא רק לחומרא אם נראה אדם שאינו מחמיר בזה לא נמחה בו אמאי אינו מחמיר לצאת ידי כולם, כיון דאין מורין לרבים להחמיר כן, וכן ממה שהוכיח ממ"ש נהגו העם בשאלוניקי כהרמ"א אין ראיה דמורין כן דאפשר שנהגו כל אחד ואחד להחמיר לעצמו, עד שנהגו כן כל העם ודו"ק.

וראיתי למרן רשכבה"ג גאון ישראל רבנו עובדיה יוסף שליט"א בספרו הבהיר הליכות עולם ח"ג (הקדמה עמ' כ') שכ' וז"ל ואע"ג שבארץ חיים סתהון בפתיחה (כלל י"ג) הביא דברי החיד"א בכמה מקומות שמשמע דס"ל שאף להורות לאחרים אפשר להחמיר בדיני איסור היתר, נראה לי שהעיקר כמ"ש הגאון החקרי לב הנז"ל, וכדמוכח משאר האחרונים הנז"ל, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים, לכל מודה על האמת, עכ"ל, ועיין במש"כ מרן שליט"א בקונטרס ההערות לשו"ת חק"ל (וידפס נמחילת שו"ת חק"ל הוצאת מכון המאור יו"ד סי' כה) במש"כ ע"ד החק"ל זיע"א.

וכן ראיתי להרה"ג ר' דוד משה אביטן שליט"א המגיה לספר ברכי יוסף (הוצאת ש"ס ישראל, מנז"א אות י') שכ' דכל חומרות שהחמיר מרן החיד"א כוונתו לחוש לעצמו ולא לאחרים ע"ש, וכ"כ בספר מגן יוסף שם.

ג' עוד נראה לסייע לדברי רבנו החקרי לב זיע"א מעדותו של הגאון ר' אברהם כלפון זצ"ל בספרו לקט הקציר (סימן ל"ג אות כז) שכתב וז"ל, ובהיותי אני הצעיר אברהם כלפון ס"ט בליורנו שנת התקס"ד שאלתי פי מורנו מופת הדור הרב חיד"א הי"ו על פתגמא דנא פה אל פה, וא"ל אני נוהג כמ"ש מרן ז"ל ובדבר שהרב האר"י ז"ל מחמיר אני נוהג כדבריו ואיני מחמיר אלא על עצמי, ע"ש. חזינן דאף בחומרות שכ' האר"י ז"ל לא החמיר לאחרים אלא רק לעצמו, וכ"כ מו"ר ועט"ר הגר"י יוסף שליט"א בעין יצחק ח"ג (עמ' קסג) וכ"כ בספר מגן יוסף (עמ' קס).

ומריש ה"א דאפשר לדחות דכ"ז מיירי דוקא במחלוקת פשט וקבלה דדעת מרן החיד"א להורות לרבים כדעת הפשט ולא להחמיר כדעת הקבלה, משא"כ כשחכמי הפשט חולקים ע"ד מרן שיש להחמיר כמותם וגם להורות לרבים כן, אלא די"ל דממשמעות לשונו שכ' "ואיני מחמיר אלא על עצמי", משמע דיש מקום להחמיר ובכ"ז לא החמיר נגד מרן, וא"כ ממ"נ אי אמרינן דבמחלוקת הפוסקים אפשר להורות להחמיר נגד מרן לצאת ידי כולם, למה במחלוקת מרן והאר"י ז"ל לא החמיר לרבים לצאת ידי כולם אחר שיש מקום להחמיר, אלא ודאי דדעת מרן החיד"א דאין להורות לרבים להחמיר נגד מרן, ומש"ה לא שנא במחלוקת מרן והאר"י ז"ל לא שנא במחלוקת מרן עם פוסקים אחרים לא מורים לרבים אלא כדעת מרן, ודו"ק.

שו"ר למו"ר ועט"ר הגר"י יוסף שליט"א בספר ילקוט יוסף (שנת כרך א' חלק ז' מהדורת המשע"א קונטרס אחרון סי' י"א עמ' תתל) שכ' ע"ד הרב לקט הקציר זיע"א וז"ל, ומה שסיים ואיני מחמיר אלא על עצמי, היינו בין בדברים שהאר"י ז"ל פליג, בין בשאר הדינים דמצינו בהם משאר אחרונים פליגי בהו על מרן, ודוחק לומר דנתכוין בסיום דבריו רק על ענייני קבלה שהרי בתחילת הדברים כתב אני נוהג כמ"ש מרן ז"ל, עכ"ל.

וכן ראיתי בספר מגן יוסף (עמ' קס) שהביא לדברי הגאון סבא דמשפטים ר' כלפון משה הכהן זצ"ל בספר הלכה למשה (מערכת ס' כלל מז) שכ' דמה שראינו לפעמים להחיד"א והעה"ש ז"ל וזולתם, באיזה פרטים מחמירים או אוסרים כנגד הסתם הגמור שכ' מרן ז"ל

סימן תרעד

|| יתדות / מכתבים ותגובות שנתקבלו במערכת ||

ניתן לשלוח חידושים והערות למדור זה, גם בכתב־יד, (נר"ו נקי וקריא) עד 400 מילים לערך השולחים מכתבים ב"פקס", נא להקפיד לכתוב בכתב ברור, ולהשאיר מרווח ראוי בשוליים ובין השורות.

[[התנצלותינו בפני כל שולחי מכתבים ומאמרים - שמחוסר מקום נדחו לחודשים הבאים]]

(מי ששלח מכתב עם עדות שהוא היה מעורכי הספר "בעתה אחישנה" - מכתבך הגיענו קטוע, נשמח אם תשלח את המכתב שוב)

בענין מקום הקדיש בקריה"ת של ט"ב - שחרית | תגובה

לכבוד מערכת הירחון היקר והנעים "יתד המאיר". שלום רב !

א. ראה ראיתי מה שכתב הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א בגליון תמוז ה'תשע"ג (סי' מרמח) בענין מקום הקדיש שאחר קריה"ת בט"ב שחרית והביא הרב נר"ו אמבואה דספרי דיש לומר הקדיש בין הקריאה להפטרה ולעומתם הביא כמה מן הפוסקים הסוברים לומר הקדיש אחר סיום ההפטרה וביניהם מרן גאון עוזנו רבנו עובדיה יוסף שליט"א בקול סיני תשכ"ב עמ' 198 סעי' לג [ע"ש] ועוד, סוף דבר העלה להלכה לומר הקדיש לפני ההפטרה, עכת"ד.

והנה מן הראוי לציין שבקובץ "קול סיני" שם כתב מרן שליט"א בזה"ל: קוראים בתורה שלשה אנשים בפרשת כי תוליד בנים. והשלישי הוא המפטיר. ואין אומר קדיש אחר קריאת התורה אלא לאחר שסיים ההפטרה. **כן העלתי בתשובה כת"י באורך בס"ד.** וכן במנחה וכו', עכ"ל"ק.

וזכתה עין לראות תשובתו הרמתה בספרו הבהיר הליכות עולם ח"ב (עמוד קנט) [שיצא לאור כארבעים שנה אחר קול סיני הנז'] וכן בחזון עובדיה הל' ימים נוראים (עמוד שנת) והניף ידו בשלישית בחזון עובדיה הל' ארבע תעניות (עמוד שפז והלאה) ושם האריך הרחיב בזה, ועיי"ע שם (נעמוד שפו) שהזכיר דעת הגאון רבנו שריה דבליצקי שליט"א, ע"ש. וד"ת עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, כאשר יראה המעיין.

בכבוד רב

הצב"י יעקב ישראל אברג'ל

השוכן פה בני ברק ת"ו.

אמירת וידוי ביום שמכניסים בו ספר תורה | מכתב

לכבוד מערכת "יתד המאיר", שלום וברכה!

אודות בקשתכם על בירור המעשה עם הרב בוגיד סעדון זצ"ל בענין תחנון ביום הכנסת ספר תורה הנני להבהיר בפרוטרוט דברים כהווייתן בס"ד:

הנה בהיותי משרת בקדש כרב ומורה צדק בק"ק "קהלה לשם שמים" במרסיי צרפת. זכינו שבאחת הפעמים בהכנסת ספר תורה חדש לבית הכנסת, צדיק בא לעיר, והוזמן הגאון החסיד, הדיין המצויין, סבא דמשפטים, כמוה"ר רבי בוגיד סעדון זצ"ל, להשתתף במצוה יקרה זו. ולפני שהחילוננו בתפלת מנחה לקראת הכנסת ספר תורה, ארי נעשה שוא"ל, ובקשני לדעת האם ביום זה של הכנסת ספר תורה בשעת המנחה אומרים וידוי ונפילת אפיים או לא. והשבתי לו אני הצעיר ודוד הוא הקטן, שמנהג תוניס שאין אומרים תחנון ונפילת אפיים. ושכך כתב הגאון רבי משה שתרוג ראב"ד תוניס, בספרו שו"ת ישיב משה ח"א (סימן שלמ) במענה לשאלתו של הרה"ג רבי שלמה חג'א' זצ"ל, בזה הלשון: "ובנוגע להבאת ספר תורה חדש רק יום אחד אין קורין תחנון ונפילת אפים ולא יותר" ע"כ. ואמרתי לו עוד, שבזכרוני יש גם שמועה שכך מורה ובא גאון עוזנו, מרן רבי עובדיה יוסף שליט"א. [ואחר כך ראיתי

בספר ילקוט יוסף ח"א (עמוד שגל אות כג) שכן כתב בתשובה כתב יד, דנוהגים שביום הכנסת ספר תורה בשעת המנחה, אין אומרים וידוי ונפילת אפיים במנחה. והנוהגים לעשות כן יש להם על מה שיסמכו ע"ש]. ובענוותנותיה דמני"ר זצ"ל אמר לי, כי הוא לא ידע מזה, ועכשיו הוא יורה הלכה למעשה בקהל שלו, שאין לומר נפילת אפיים בהכנסת ספר תורה.

ובאותו מעמד עלה במחשבה, כיון שעת הכנסת ספר תורה חדש חשיב לבעל המצוה המכניס את הספר תורה כיום טוב שהוא עוסק בו בשמחה של מצוה, על כן אין אומרים תחנון בתפילה הסמוכה להכנסת ספר תורה. ובהיותי שם שמעתי כמה מאנשי קהילתנו העי"א, שהם נהגו בג'רבה שבהכנסת ספר תורה לא היו אומרים תחנון שבעה ימים כשמחת שבע ברכות של חתן וכלה. ואשתומם כשעא חדא. וכשנפגשתי עם ידי"ן הגאון העניני, כמה"ר רבי אברהם מימון שליט"א רב הקהלה הגדולה במרסיי צרפת ושאלתיו על מנהג זה השיבני, שיש מנהג כזה גם בגאבס עיר הולדתו, ושכך הורו הרבנים עכ"ד.

ואמרתי לו, אולי אפשר טעמם כיון דחינוך ספר תורה דומה לשמחת הנישואין, וכשם שאין אומרים תחנון כשיש חתן בבית הכנסת, כמו כן אין לומר תחנון בזמן שמכניסין ספר תורה חדש לבית הכנסת.

ועוד יש לדייק מדברי הגאון ישיב משה הנ"ל, שכתב: "רק יום אחד". והוא לאפוקי ממנהג שנהגו בג'רבה ובגאבס לעשות אותם שבעה ימים של שמחה, ושלא לומר וידוי ונפילת אפיים. וכנראה לא נחא ליה ממנהג זה.

שוב מצאתי להרה"ג רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל בספרו נפש חיה ח"א (מערכת ס אות כא) שנשאל על מנהג זה שאין אומרים תחנון שבעת ימים בג'רבה, ולא ידע על מה אדניו הוטבעו. ושם בהגהה כתב מוה"ר הגאון הנאמ"ן שליט"א והשי"ת ישלח דברו וירפאהו בקרוב דידן. שיש מנהג בלוב שאין אומרים תחנון ארבעים יום כשמכניסין ספר תורה חדש לבית הכנסת וסיים "והוא פלא". והוסיף שם: "ויש שנהגו שלא לומר ג' ימים, ובספר תורה שהכנסתי לשיבה לזכר רעייתי הכ"מ, ליל ב' אדר התשס"ב (יום הולמתי הא"ן), אמרתי להם שלא להגיד תחנון ג' ימים. כיון שבלאו הכי היה מוצאי ראש חודש יום חמישי, שישי, ושבת. ע"ש.

הצב"י דוד ברדא ס"ט,

פעה"ק טבריא ת"ו.

בנין וסתירה – בהסרת תריס הזזה | תגובה

לכבוד מערכת הירחון יקר הערך ורב התועלת "יתד המאיר", ה' עליהם יחיו!

בירחון תמוז (עמוד 7) כתב הרב נסים קבלן הי"ו, דרב המרחק בין 'נגר', שמכניסו באדמה, לתריס הזזה, שאינו כן. ודלא כמ"ש בילקו"י בשם הרב ישכיל עבדי לדמותו לנגר ולאסור, ע"כ. אולם במחכ"ת לא שת לבו שמסילת התריס הקבועה בקרקע חשיבא קרקע לכל מילי, ונמצא התריס שוה ממש לנגר, ששניהם בקרקע. (ושמא על מפילה זו כיוונו המערכת זמ"ש דהערה 2 'חלון הממוצר', ע"ש. ולפ"ז דצריהס נכוחים למצין.) ומה שהקשה מאי שנא תריס הזזה שאסור לפרקו, מכיסוי בור ודות שהתירו. בזה יראה שבאמת רב המרחק ביניהם. דהסרת ונתינת הכיסוי, בפרט שיש עליו תורת כלי כפי הדין, אינם אלא אופני 'תשמיש', שמצד 'מהותו' עומד הוא לכסות ולגלות. ובזה לאכפ"ל שתשמישו רק לעתים רחוקות. משא"כ תריסים הללו שמצד מהותם אינם עומדים להסרה ונתינה אלא לפתיחה וסגירה, לפיכך הסרתם אינה אלא 'פירוק והרכבה', ולכן אפילו עושה לעתים מזומנות הויא מלאכה. וע"ע מזה בתשובת הרמ"א (סי' קיט) ורו"צ.

בברכת התורה

שמעון ללוש ס"ט

מוקצה בפתיחת דלת ארון שיש בו בעיקר מוקצה | תגובה

עוד שם (נעמוד 8) הביא מהרב מנוחת אהבה זצ"ל, שאסר פתיחה וסגירה של דלת ארון, אם יש בו מוקצה והוא חשוב בעיניו יותר מדברי ההיתר שבו. והקשה החכם הנזכר ע"ז דסו"ס כיון שאינו מטלטל המוקצה בפתיחת הדלת

שפיר דמי, שהרי מותר לקחת דבר היתר הסמוך למוקצה, כל שאינו מטלטל המוקצה. ע"כ. ונראה שלמד כן משום שטעם דין בסיס הוא שבבין השמשות לא היה מוכן לטלטול, ולכן 'אף שעדין כלי הוא' מ"מ אתקצאי לכולי יומא. וממילא כלי שנעשה בסיס למוקצה אבל חלק ממנו כן היה מוכן לטלטול בבין השמשות, ממילא כלפי אותו חלק, כיון שסו"ס כלי הוא, וגם לא נאסר בבה"ש, אין לאסור, ומה לי שהארון עם הדלת הכל כלי אחד הוא. אולם כבר העירו על דבריו במערכת, דס"ל לרב מנו"א דהארון כולו עם הדלת הוי כלי אחד. ע"ש. והיינו דלשיטתם אין לראות את חלק הכלי הראוי לטלטול, בפני עצמו. ולפע"ד ראייה לדבריהם מרש"י (שנח מו. ד"ה הא ליכא) שכתב, דכלי נעשה בסיס לאבן 'וטפלה לו, ובטל תורת כלי ידיה', ע"כ. וכיון דשוב אין כאן כלי, ממילא בודאי אכולא כלי קאי, שכולו כאחד טפל ובטל, ושוב אין לחלק בו.

אולם בעיקר מה שהגאון מנוחת אהבה זצ"ל דן את הדלת כיחידה אחת וכלי אחד עם הארון, לשיטתיה אזיל שכ' בח"א (עמ' רפ"ח), להשוות דעת הרמב"ם לרש"י והמאירי שדלתות הבית אין עליהם תורת כלי, ודלא כפירוש הרב המגיד שם שהסביר כפשט דברי הרמב"ם שכלים הם אלא שלא הוכנו לטלטול. אולם יעויין בפה"מ להרמב"ם ר"פ כל הכלים, שמדבריו נלמד להדיא דפירוש הרב המגיד עיקר, ולעולם דעת הרמב"ם שכלים גמורים הם ורק לא הוכנו לטלטול, (ומ"ש צמנו"א מסולם של עליה, י"ל שהם על דרך מדרגות מתחת קצועים מזד הצית, המזייס אללנו, דמשיצי כחלק מן הקרקע ולא כמשמש לזנין, והנן.) ולפ"ז בנ"ד לכאורה נמי אינם אלא כלי בפ"ע, שהוא לא נעשה בסיס ולא נתבטל בבה"ש. (ושמא רש"י נמי מודה שנידון הוא לעצמו, ול"ק אלל מטעמא דחיצורו לקרקע מצטל למורת כלי ידיה, וי"ע.)

[וזה לבד מה שיש להתיר בנ"ד מטעם טלטול במקצת, כדעת מרן היביע אומר יצ"ו שדעתו להקל בזה. אלא שהגאון מנו"א רוח אחרת עמו בענין. ושמא מדברי הרמב"ם יש להוכיח שהדלתות נחשבים כלים שאינם מוכנים לטלטול, על אף שהוכנו לפתיחה וסגירה שהם טלטול במקצת. אלא שכאן קצר המצע מהשתרע, ועוד חזון למועד אי"ה].

הנ"ל

לכבודה של תורה | תגובה

לכבוד מערכת "יתד המאיר" הנכבדה. שלום ברכה וטובה!

ראיתי בגליון הקודם (תמוז תשע"ג - 137, עמ' מט), מה שכתב הרב יששכר דב הופמן נ"ו מניו-יורק, ודבריו נאמנו מאד.

רק זאת רציתי להוסיף כלפי המשיגים על גדולים כדרכה של תורה, כי קודם פרסום דבריהם ברבים יעיינו היטב וישקלו שוב ושוב בפלס, שאין להם טעות.

וזאת למודעי: אי אפשר לעשות מרבנים בכלל, ומגדולי הדור בפרט, עמי הארצות. אם יש לך הערות ברורות ו"בולטות" תכתוב אותם ב"רמז", מפני הכבוד. ואם אינם מוכרחות וברורות, אזי אינך יכול לכתוב בדבריך "וזה ברור", או לשון דומה ובוטחת, בעוד שגם אתה הכותב יודע וסבור שיש מה להתווכח בזה. ודי למבין. ולפקוצ"ד, מן הנכון הוא לפרסם כפעם בפעם, מודעה זו על גבי הירחונים והקבצים למיניהם.

הכותב לכבודה של תורה

ישראל ישראלי, ס"ט.

בני ברק

פתיחת דלת המקור אי חשיב פסיק רישיה דלא ניח"ל | מכתב

לכבוד ידידי המופלא מיחידי הסגולה שוקד באהלה של תורה ממזכי הרבים תהילתו בקהל חסידים רבי יצחק לוי שליט"א מקים אוהלה של תורה בעיר כרמיאל יע"א.

אודות מה שהעיר כת"ר בקובץ "יתד המאיר" חודש תמוז (גליון 137, סימן מנ"א), בכמה הערות נכבדות, יישר כחו, שלא חת מפני איש בזה.

רק אבוא אעיר במ"ש בענין פתיחת דלת המקרר בשעה שהנורה דולקת, דאין להתיר ע"י קטן משום דהוי פסי"ר דניח"ל. ואפי' אם לא הגיע לחינוך וכמ"כ מרן שליט"א ביב"א ח"ט כפי שציין כת"ר.

ובזה לכאורה יש עצה לומר לקטן באופן שאינו יודע שע"י שיפתח המקרר תידלק הנורה. וסביר שאין כאן שום מלאכה. ואע"פ שבאמת אנו יודעים שהוא פסי"ר י"ל שהדבר תלוי בעושה, וכמו שכ' הט"ז להתיר בספק פסי"ר בדין סגירת התיבה במקום שיתכן שיצודו שם זבובים (עי' סי' שטז ס"ק ג). ואם אינו יודע אם יש שם זבובים מותר לנעול התיבה וא"צ לדקדק אם יש שם זבובים, דעכ"פ אינו חשוב מתכוין בכה"ג שאינו יודע שפסי"ר שתיעשה המלאכה. אלמא דתלוי הדבר בידיעתו. והכא דהקטן אינו יודע לכאורה ג"כ יש להתיר.

[ואע"פ שיש מפקפקים בדברי הט"ז לפי"ד הגרע"א (ציו"ד סי' פז). וע' ביאה"ל. ויתכן דבענין שהוא ספק דאורייתא יש להחמיר, מ"מ הכא גבי קטן אפשר דיש לסמוך על המיקל]

אשמח לדעת חו"ד כת"ר בענין.

בברכה ובהוקרה

יוסף שלום פרחים הלוי, בני ברק

ז ש

בטעם קבורה למת ביו"ט שני בזמן הזה | תגובה

לכבוד מערכת הירחון החשוב "יתד המאיר", שלום וברכה.

במה שכתב הרב שי יצחק שרגא שליט"א בגליון סיון ה'תשע"ג (סי' תרמ"א) לפלפל בדברי הגר"צ [מהמובא בשמו בספר ברוך שאמר הל' יו"ט פמ"ד סי"ג] שנתן טעם להיתר לקבורת המת ביו"ט שני בזה"ז אף שניתן להניחו בקירור, משום שבהקדמת הקבורה יש הקדמת הכפרה למת וכמבואר בגמ' (סנהדרין מז:), ע"כ. והאריך בדבר כיד ה' הטובה עליו, ע"ש.

אך לפענ"ד יש להעיר אחה"מ, שאין דבר זה (שיש ענין לזר הקצורה) מבואר בגמ' כלל (וכמו שהעיר לנכון ה"כ על ח"א ה"א המונחת שם), כי בגמ' אמרו שבתחלת הקבורה יש כפרה למת, ואין צריך עיכול בשר [לגבי דין אבלות שם], אבל לא מבואר שיש ענין למהר הקבורה משום כך, וא"כ אינו שייך לנ"ד. ודו"ק היטב.

בכבוד רב

הצב"י יעקב ישראל אברג'ל,

בני ברק.

ח ש

בכללו של הפרי תואר – כל שבדיעבד שרי ספיקו מותר אף לכתחילה | מכתב

ראיתי למו"ר הרב שליט"א בשו"ת יבי"א (ת"ס יו"ד ס"ס נד) שכתב דאף שיש מקום לומר [בענין יהודי שנשא אשה נכריה בנישואין אזרחיים אצל הערכאות, וילדה לו בנים, וכעת באה האשה הנכרית להתגייר ולהנשא אליו בחופה וקידושין, ולגדל בניה בדת ישראל, האם רשאים לקבלה ולגיירה כדת דשמה לא חשיב גיור לשם שמים], שי"ל שעושה כן מפני וכו' מ"מ כיון דבדיעבד קי"ל שכולם גרים הם, בספק יש להתיר לכתחילה, וכמ"ש הגר"ח בן עטר בספר פרי תאר (סי' ח סוף סק"א) בדין סכין קטן כל שהוא לשחיטה, שכיון דבדיעבד שרי, ובדין לכתחילה נחלקו בזה הפוסקים, יש להקל, שכל דבדיעבד שרי, ספקו מותר גם לכתחילה. ע"ש. וכיו"ב כתב מרן הב"י באה"ע (סי' קנט). וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ה (סי' מו, דמ"ס ע"ד) ובספרו דעת תורה יו"ד (נפמיה אות לו). ע"ש. עכ"ל. [ויש להוסיף שכ"כ בשו"ת שואל ונשאל (ת"ד יו"ד סימן מה) דכיון דבעלמא בדיעבד שרי בספק כל דהוא דשמה מועיל יש להתיר]. ועל דברי מרן היבי"א, אומר, דאנכי איש צעיר ונבזה, דל ורזה, לא ידעתי מה הדבר הלזה, כי אני בעיני אחזה, מש"כ הרב עצמו ביבי"א (ת"ג – ח"א"ע סימן כו אות ד) אחר הביאו דברי האוה"ח הק' בס' פרי תואר (יו"ד ס"ס ח) שכ', דבמחטא דאושכפי (מחט של רענים – גזי שחיטה) שרי אפי' לכתחילה, דכל דבדיעבד שרי ספקו מותר לכתחילה, ע"ש, כתב שמדברי מרן בש"ע (יו"ד סי' ת) מוכח דלא ס"ל האי כללא, שפסק להחמיר לכתחילה במחטא דאושכפי. וכיעו"ש. עכ"ל. ואיני יודע מ"ט השמיט הרב כאן ד"ז. [ואמנם מצינו כעין זה בהרבה מקומות ביבי"א,

שבמקום אחד משמע שהרב ס"ל דהכי הוי דינא ובמקום אחר מבואר דס"ל למו"ר איפכא, ובכל המקומות שראיתי, הסתירות לכאורה, הינם במקום שהרב מצרף את אותה סברא אע"פ שאין הלכה כמותה. משא"כ כאן (צינ"א ח"ט יו"ד ס"ס כד) אין זה כצירוף. אלא ס"ל דהכי הוי דינא רק מחמת הכלל הזה של הפרי תואר וכמו שכתב שם: "ולגבי הגיור ג"כ אף שיש מקום לומר דשמא לא חשיב גיור לשם שמים וכו' ואז מביא כללו של הפרי תואר הנ"ל]. ע"ש ודו"ק היטב.

בברכה"ת

משה סופר, צפת"ו

היוצא לארץ ישראל בשיירה, אם חייב לפסוק ולהתנות מראש שישבתו בשבת | תגובה

לכבוד מערכת "יתד המאיר", שלום רב!

יישר כוחכם על פעלכם הגדול ועל התמדתכם בהוצאת הקובץ הנפלא, מידי חודש בחדשו מתמלא הבית אורה של תורה ואפרייזן, ושכמ"ה.

ועתה באתי אודות מה שראיתי בקובץ חודש תמוז (גליון 137, סימן מנג), במאמרו של הרב שמעון ללוש הי"ו (צהערה 3), שכתב להעיר ע"ד מו"ר הגאון מנוחת אהבה בזה"ל: ומ"ש ומ"מ לדעת כמה אחרונים שהובאו בברכי יוסף (סק"א), דעת מרן שהפסיקה לעיכובא. תמוה, דאטו לא סיימוה קמיה דחיית דבריהם וגילוי טעותם, מחמת שלא ראו הדברים במקורם, וכמבואר זה בברכי יוסף שם וכו', עכ"ל.

ובמחכ"ת המשיג נר"ו אגב שטפיה לא עיין יפה בברכי יוסף, דהברכי יוסף דחה מה שכתבו ליישב דעת הרשב"ץ מקושיית הש"ך, וכתבו דהרשב"ץ נמי ס"ל דהפסיקה לעיכובא. וע"ז כתב דא"א לתרץ כן, דהרשב"ץ בתשובה ס"ל להדיא דהפסיקה אינה לעיכובא. אבל בעיקר דבריהם דס"ל בדעת מרן והרמב"ם דהפסיקה לעיכובא לא דחה והשיב כלום, והמעין בגוף דברי האחרונים שהביא הברכ"י, יראה דס"ל בדעת הרמב"ם ומרן, דהפסיקה לעיכובא ע"ש. וזהו כמ"ש מו"ר במנו"א.

גם מ"ש בתחילת דבריו וז"ל: שהרי איהו גופיה קמיייתי לן (שם צעמוד כ הערצ 17), מדעת רוב ככל האחרונים, דאליבא דמרן ז"ל וכו', עכ"ל. גם בזה לא דק, ואכמ"ל.

הכו"ח בברכה והערכה

חננאל כהן ס"ט.

בני ברק

הערה בדברי רבינו האור החיים' הקדוש זצוק"ל | מכתב

בפרשת ראה (פרק כד פסוק יז) כתב רבינו ז"ל, ותמצא שציווי גדולי ישראל לכוין בתפילתנו כשאנו אומרים לישועתך קוינו לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה, עכ"ל. ומו"ר הגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א בספרו מנוחת שלום ח"י (סימן ס'), העיר על דברי האוה"ח הקדוש מספר נגיד ומצוה (דף סג) ששם מבואר דצריך לכוין כונה זו באומרו את כסא דוד עבדך, וסיים שם וע"ע בשעה"כ (דף לו ריש ע"א) ובספר פרי עץ חיים (דף נח ע"ג), ועתה מצאתי בספר החיים הנקרא סגולות ישראל מערכת י' אות נו שכתב בהגה"ה ז"ל, והנה מקום אתי פה לציין דבר אחד מה שראיתי בסה"ק אור החיים פרשת בלק על הפסוק דרך כוכב מיעקב שכתב ז"ל, ותמצא שציווי גדולי ישראל לכוין בתפילתנו כשאנו אומרים לישועתך קוינו לבקש רחמים על משיח בן אפרים שלא יהיה נהרג במלחמה עכ"ל. והדבר פלא כי בסידור האריז"ל כתוב לכוין כונה זו בברכה שקודם לזה אצל וכסא דוד, ע"ש, וצ"ע. וזה כהערתו של הרב שליט"א, וע"ע בשו"ת ויצבור יוסף בר ח"א בקונטרס שורש החיים (עמ' קסא).

בברכה רבה

הצב"י יוסף חיים אוהב ציון יצ"ו

פה קרתא דשופריא ירושלים תובב"א

יא

סדר הקידוש של שחרית של שבת | תגובה

לכבוד מערכת "יתד המאיר" שלום וברכה

בגליונות 124-123, דנו הרב אברהם ישעיהו דיין והרב אליעזר לרנר אודות הפסוקים שנוהגים לאומרם קודם קידוש היום. ע"ש. ועתה נתפרסם תשובתו מכת"י של הגאון הנאמ"ן שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים, בעלון פניני הפרשה (גליון מס' 686) וז"ל: שאלה: בקידוש של שבת בבוקר, מפני מה מקדימים את פסוקי הנביא (אס משינ) לפסוקי התורה (ושמרו). תשובה: כך עושים גם במוסף דראש השנה: ובתורתך כתוב לאמר וגו', ואולי על דרך מעלין בקדש: כתובים (מומור לדוד) נביאים (אס משינ משנת) תורה (ושמרו בני ישראל). ועל זה נאמר "תכנת שבת" תכנת ר"ת: ת'תחיל כ'תובים נ'ביאים ת'ורה. עכ"ל. והרי זה כעין שהעלו הרבנים הנ"ל במאמריהם.

בברכת התורה

א.ד. אלחדד, אשדוד

יב

אם נשים אומרות פסוק המתחיל ומסתיים בשם בסוף שמונה עשרה | תגובה

בס"ד ג' תמוז תשע"ג יומא דהילולא של כ"ק ציס"ע אדמו"ר הגאון רמ"מ מילובאוויטש זי"ע

ראה ראיתי ביתד המאיר (תמוז תשע"ג, עמ' 47) שכתב מורנו הגאון ר"מ מאזוז שליט"א [ולאפוקי מה שהבנתי בדעתו ביתד המאיר (סיון תשע"ג, עמ' 44) ע"ש]. בענין אם נשים אומרות בסוף שמו"ע פסוק המתאים לשמן וז"ל: הנה הטעם שאומרים הפסוק הנ"ל כדי לניצל חיבוט הקבר ששואל המלאך לנפטר מה שמך וכו' כידוע. ובזכרוני בשם החיד"א שאין לאשה חיבוט הקבר רק לאנשים, מפני עון שז"ל ומפני ביטול תורה, דלא שייכי בנשים. עכ"ל. הנה אחר הקידה חמש מאות פעמים, עם כי לעת עתה לא מצאתי בספרי החיד"א שכתב כן [ואולי כוונת גאון הנאמ"ן שליט"א להא דאמרו המקובלים (עי' נשער הגלגלים הק' ט-ט) שמידת הגלגול אינה נוהגת בנשים מפני שאינן עוסקות בתורה יכולות ליכנס לגינהם ואינן צריכות להתגלגל. ע"ש. וכ' רבנו יוסף חיים בבן יהוידע (סנהדרין כו. זד"ה טלמולא) וזה ת"ד: "כי האשה אע"פ שמתגלגלת גלגוליה מועטין, מפני שפטורה ממ"ע שהז"ג וגם פטורה מביטול תורה וגם אין לה עון קרי ושז"ל.^(*) וכו'". ע"ש.]. אדרבה המעיין במס' חבוט הקבר (פ"ג, הו"ד זלאשית חכמה פ"ז) מובא: אמר רבי מאיר משום ר' אלעזר קשה יום הדין שהקב"ה דן את האדם בקבר יותר מדין גיהנם, דין של גיהנם מעשרים שנה ולמעלה, אבל דין הקבר אפילו צדיקים גמורים נידונים בו, אפילו גמולי חלב אפילו יונקי שדיים נידונים וכו' ע"ש. ומשמע שכולם נידונים בחיבוט הקבר. ועוד כתב (שם פ"ה): והחמישי מכה את אביו ואמו ואומר להם מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה וכו'. ע"ש.

וכ"כ להדיא הרב פקודת אלעזר (סי' ט', הו"ד נס' מעדני מלך להר"ג ר' שמואל זאן נר"ו עמ' עט) בענין מה שכתבו שסעודת מלוה מלכה מציל האדם מחיבוט הקבר וז"ל: אה"א ק' [א"ה: ר"ת אי הוה אמינא קשיא או אמר המחבר אלעזר קשיא] [א"ה. ראה לעיל בדברי הרב דוד ברדא (ד"ה וכן ראיתי), ולפ"ז צ"ל שזה ר"ת אמר המגיה אברהם. המערכת]. אטו גברי בעו הצלה מחיבוט הקבר ונשי בעו צערא דחיבוט הקבר. והנה הנשמעים לדברינו אפילו בתולות וכ"ש נשים זהירי בסעוד' ד' להנצל מחיבוט הקבר. עכ"ל.

וכעת מצאתי לגאון מוהר"ך זי"ע בספרו תקפו של נס (נדפוס עמ' שלח) שהביא מהמקובל מהר"י פתייה זצ"ל ס' מנחת יהודה (דף מה ע"א) בסיפור ת"ד על רוחה של אשה שהגידה לו וז"ל "ואחר שנקבר גופה באו עליה ה'

(*) מכאן משמע דדעת הגר"ח היא שאין איסור שז"ל אצל אשה בכל אופן, אמנם כבר העירו (נס' ואין למו מכשול מ"ג עמ' ע"ג, והר"ג רש"ש סרוסי נר"ו צירחון אור תורה אלול תשע"ז סי' קלט, ותשרי תשע"ג סי' ט') דבשו"ת תורה לשמה (סי' תקד) כתב לחלק בין השחתה ע"י הרהורים דאסור משא"כ עם בעלה דמותר. ע"ש. אבל בבן יהוידע (נדפ' יג.) כתב דאיכא השחתה אפ"י עם בעלה ואסור כדעת האריז"ל. ע"ש. וכ"כ בספרו רב פעלים ח"א (סוד ישרים סי' ט' ד"ה ועל השאלה השנית). ע"ש. עכ"פ עדיין צ"ע מהי דעתו עליון.

משחיתים והביאו את נפשה והעמידו אותה על ראשה ושאלו אותה על שמה וא"ל שנקראת רוזה ולא היו המשחיתים משגיחים בשם זה כל עיקר והיו מכים וחובטים אותה ג' ימים וג' לילות באין הפסק כלל במקלות של אש עד שעלה אח"כ בדעתה לומר להם שם זה ואמרה להם שנקראת נהרים ותכף עזבוה והלכו להם". עכ"ל. הרי מבואר שגם לנשים נשאלים לשמן ויש חיבוט הקבר.

ושלחתי הערה זו לידידי הרה"ג בעל גליון "פנינים" שליט"א וכה כתב לי:

לכבוד ידי"ן הרי"ד הופמן שליט"א. שלום וברכה. קראתי בבקשתו את דבריו בענין "חיבוט הקבר בנשים" וכבר רוב הדברים אמר לי כת"ר בטל' ודבריו ישרים וברורים.

רק יש להוסיף שיש להעיר כדברי כת"ר על ספר מעין החיים ח"א לר"א כהן נר"ו שכתב בעמ' קעג בזה"ל: אם נפטר בליל שישי או בערב חג וכיפור, יש להקדים ולקברו בכל האפשר דאין להשהות הקבורה עד למחר אחר חצות כדי לפוטרו מחיבוט הקבר.

ובעמ' קעד בהגהות "מקור החיים" כתב ז"ל: ושמעתי מהגרש"ק שליט"א [אמר מ"ח: אולי הוא ר' שלמה קורח] שבשער הגלגולים איתא דאין עונש חיבוט הקבר נוהג רק בגברים ולא בנשים ולפ"ז אין נ"מ בכל הנ"ל גבי אשה. עכ"ל.

וצ"ע היכן מצא כן בדיוק ב"שער הגלגולים" ואשמח לדעת איה מקום כבודו. ואולי כוונתו על שער הגלגולים שהביא כת"ר, אולם שם לא כתב כדברי הגרש"ק הנ"ל "דאין עונש חיבוט הקבר נוהג רק בגברים ולא בנשים".

בברכה ובאהבה רבה ובשורות טובות וגאולה בקרוב. ידיך עוז כל הימים, מרדכי חיים יצ"ו. עכ"ד.

בברכת התורה

יששכר דוב הופמן

ברוקלין ניו יורק

יג

הפסק בשומע כעונה | מכתב

כתב מו"ר ועט"ר הגר"י יוסף שליט"א בילקוט יוסף שבת (כך ה' ס"ג עמ' תס"ט), דאף דשומע כעונה הוא ממש כעונה, מ"מ לענין הפסק בתפילה בעינן דיבור ממש ולא דיני דיבור, ולכן המתפלל ושומע מפי החזן קדיש או קדושה ישתוק ויכוין לצאת י"ח ואין בזה משום הפסק, ע"ש.

ונראה להוכיח כן דהנה מרן ז"ל כתב באו"ח סי' רע"א סעיף יב, אחר שקידש על כוס נוטל ידיו ומברך ענט"י. וביאר במשנ"ב (ס"ק נח) דאם יטול ידיו ואח"כ יקדש הוי הפסק בן נט"י להמוציא. וכתב המשנ"ב (ש"ס) דדוקא המקדש עצמו, אבל בני ביתו שאינם מקדשין אלא יוצאין בשמיעתן מבעה"ב יוכלו ליטול ידיהם קודם, ע"כ.

חזינן דאף דבני ביתו יוצאין ע"י שמיעתן, והוה שומע כעונה, אפ"ה אין זה הפסק בין נט"י להמוציא, ודוק. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"י או"ח סי' נד אות ב', וראה ג"כ בספר שומע כעונה סי' ב'.

בברכת התורה

אברהם ביטון, בני ברק

יד

כח דהיתרא עדיף | מכתב

בברכות (ס' ע"א), "כח דהיתרא עדיף ליה". בספר שלום יעקב (ס' נח) כתב, ראיתי בשו"ת שלמת חיים מהדורה חדשה (ס' תשפ"ט דשמ"ט ע"א) שהגאון המחבר רבי שלמה סובול ז"ל שאל את מושיען של ישראל רבה של ירושלים ת"ו הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד ז"ל, בההיא דע"ז (ל' ע"א) שלא רצה רבי יהודה נשיאה להתיר שלשה דברים שלא יקראוהו בית דינא שריא יש להבין דאדרבה הרי בעלמא אמרו לשבח כח דהיתרא עדיף, והשיבו הגאון זיע"א כח דהיתרא עדיף אבל יש לו גבול שלא יעברנו, עכ"ד.

ותמה ע"ז בספר שלום יעקב שם, דנראה שהבינו למאמר חז"ל כח דהיתרא עדיף דמי שמתיר הוא עדיף על פני האוסר, וקשה דזו לא אמרה אדם מעולם, ורש"י בביצה ב' ע"ב פירש, דכח דהיתרא עדיף ליה, היינו דטוב לו להשמיענו כח דברי המתיר שהוא סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר וכו', וא"כ כח דהיתרא עדיף פרושו דטוב ללמדינו דברי המתיר יותר מדברי האוסר, ע"ש בדבריו.

ולי נראה שכוונת הגאון המחבר ז"ל בקושיתו דכח דהיתרא עדיף אינה קשורה לגמ' בברכות ושאר מקומות כלל. אלא כוונתו למה שאומרים בעלמא על דרך מליצה כח דהיתרא עדיף, דהיינו שלא להחמיר לציבור בכל דבר, ומליצה זו הוזכרה רבות בדברי הפוסקים זיע"א, וע"ז השיבו הגר"ח זוננפלד זיע"א דיש גבול לזה ולא בכל מקום אמרינן כח דהיתרא עדיף.

ואביא כאן בס"ד כמה דוגמאות שרבותינו הפוסקים ז"ל השתמשו בלשון זו בתור מליצה כזו.

א. לקט הקציר לגאון רבי אברהם כלפון זיע"א (סי' כ' אות רמ) אם מותר להריח הדס במחבר מהר"י עייאש ז"ל או"ח סי' ריא התיר בפשיטות לתפוס בידו הענף ולהריח בו והסכים עימו הרב אברהם קאניטי להתיר שמצא כתוב שעלה בידינו היתר דכחא דהיתרא עדיף כדברי הרב אברהם וכו', ע"ש.

ב. שו"ת לרבי שלום הכהן מקושטא (סי' ח' אות יג) ובהכי אמר מר דכל לגבי ידיה עבדינן עובדא להתיר וכחא דהיתרא עדיף, עכ"ל.

ג. שו"ת ישכיל עבדי ח"ב (קונטרס אחרון חיו"ד סי' ח' אות טו), וכן בא הדבר מפורש בתשובת ר"ב אנגיל ז"ל מסי' ו' עד סי' י' שכל הרבנים שם יחד כולם שווים לטובה בכחא דהיתרא עדיף בבהמת ישראל וכו', ע"ש.

ושם ח"ג (אה"ע סי' ז' סעיף ה' אות י'), באופן ותצא דינא, דהבת דנ"ד וכו' הרי היא מותרת לבוא בקהל ושריא להתנסבא לכל גבר דתצביין ככל אשר העלה בחכמתו הרב הפוסק הי"ם הגדול נר"ו (הוא הגאון רבי יעקב משה טולידאנו זיע"א) ירבו כמותו, אשרי יולדתו, ואף ידי תיכון עימו בכחא דהיתרא עדיף, ואמנם יען דדבר זה וכו', ע"ש.

ושם ח"ד (אה"ע סו"ס יד), ועלתה הסכמתו יחד אתנו בכחא דהיתרא עדיף ובזה נעשה ב"ד של שלשה, וע"פ סמך זה עמדו והתירו לשוק וכו', ע"ש.

ד. וכן תמצא למור"ר ועט"ר מרן מאור ישראל שליט"א שמרבה בספריו ובדרשותיו להשתמש במליצה זו.

ועפ"ז יבוארו היטב דברי הגאון חד מקמאי רבינו יוסף טאיטאצק זיע"א בתשובתו שבשו"ת אהלי תם סי' ריג בסוף דבריו, וא"כ המתיר הזה טעה בכמה ענינים בהתרה זאת. ודמי דלא גמיר ולא סביר, והוא בעצו ישאל ומקלו יגיד לו, ובכי האי גוונא (שאין על מי לסמוך) כחא דאיסורא עדיף וכחא דהיתרא גרע וכו', ע"ש. ואם נבארם כפי הביאור בגמ' אינם מובנים, אלא על כרחך כדאמרן. ועיין לגר"ח פלאגי זיע"א בספרו גנזי חיים מערכת כ' אות כ'.
הנ"ל

טו טז

בענין אם המעשן פסול לעדות | מכתב

הנה באחרונה יצאו בכמה קבצים תורניים, והביאו פסק הלכה בשם מו"ר הג"ר יעקב יוסף זצוק"ל זיע"א, שהמעשנים סגירות פסולים לעדות. והנה יש לציין מש"כ בזה בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב שכתב בסימן מט וז"ל, בדבר עישון סגירות ודאי כיון שיש חשש לחלות מזה מן הראוי ליהזר מזה אבל לומר שאסור מאיסור סכנתא, מכיון דדשו בה רבים כבר איתא בגמרא בכה"ג שומר פתאים ה' (שנמ קטמ ומה לא) ובפרט שכמה מגדולי הדורות שעברו ובדורנו שמעשנים וממילא אף לאלו שמחמירין לחוש להסכנה ליכא איסור לפנ"ע בהושטת אש וגפרורים למי שמעשן, וע"ע בתשובותיו חלק חו"מ ח"ב (סימן עו), שכתב שהקלקול לחלות מזה הוא רק מיעוט קטן ובחשש כזה אמרינן שומר פתאים ה', וסיים, שיש להמנע מזה בגלל ריבוי תאוות והנאות, ובתשובותיו ח"ה חאו"ח סימן לד נשאל, האם מותר לעשן סיגירות ביו"ט, וכתב וז"ל, ולדינא היום הגם שאפשר לטעון מאחר שיש הרבה שאינם מעשנים מחמת שמחזיקים זה לסכנה כדהזכרנו בכמה מתשובותי וממילא עישון סיגירות היום נעשה אינו שוה לכל נפש (כמוצא ז' ע"א), מ"מ קשה להכריע כנגד מה שנהגו העולם, בפרט שאפשר שלדינא אין נפק"מ בטעם הדבר מדוע ענין מסויים אינו נהוג לכל אדם אם הוא מחמת סכנה או מחמת דבר אחר וממילא לא נשתנה הדין מן הזמן

שכתבו בו הפוסקים שגם אז לא כולם עישנו, ועוד יש לומר שמאות מליונים אנשים בעולם עושים נחשב שוה לכל נפש הגם שיש אנשים רבים שאינם מעשנים ולפיכך למרות שודאי ראוי לבעל נפש להחמיר בזה "מ"מ לדינא קשה לאוסרו", עכ"ל. ואם איתא שהמעשן פסול לעדות ודאי שהיה צריך לאסור העישון בין בחול בין ביו"ט, ובספר החשוב משמרת המועדות להגאון הגדול ר' משה מאיר לייפער שליט"א אדמו"ר מנדבורנא (עמ' טכ) כתב וז"ל, ובאמת דטענה זו שהעישון מזיק היום איכא לשדות נרגא דאף אם הוא מזיק מ"מ מש"כ המתירים בדורות הקודמים שהעישון טוב לעיכול וכו' ודאי דלא נשתנה פרט זה וא"כ אף אם מזיק לשאר דברים מאן יימר דבטל טעם ההיתר והרבה דברים יש שמועילים לדבר מסויים ומזיקים לדבר אחר והרבה הרהרתי בזה שמצאנו להרבה גדולים מעמודי העולם שעישנו ביו"ט הלא הם החכם צבי כעדות בנו היעב"ץ מובא בשע"ת (סימן תקי"א ס"ק ה), וכן נראה מהפמ"ג שם משב"ז (ס"ק ז) ועוד הרבה גדולים, ואכמ"ל, ובודאי אם היה איסור בדבר לא היה הקב"ה מביא תקלה על ידם באופן קבוע עכ"ל שם. ועוד לפי דברי הפוסקים הנ"ל הלא מצוי היום משקים רבים שיש בהם צבעי מאכל מסוכנים מאד ואטו מי ששותה אותם יהיה פסול לעדות אלא ודאי דכיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה' וכן הסכים עמי הדיין המצויין ר' ציון בוארון שליט"א דהמעשן אינו נפסל לעדות כלל. וע"ע בספר משפט הכתובה מה שהאריך בזה בטוב טעם ודעת.

בברכה, יוסף חיים אוהב ציון
בעיה"ק ירושת"ו

🕒 טז

לימוד רש"י בזמן קריאה בתורה | מכתב

לכבוד הירחון החשוב "יתד המאיר", שלום וברכה.
במה שנסתפק (נגליון סיון) הר"ר לירון שמסיאן שליט"א, לגבי אם מותר לקרוא רש"י בזמן "קריאת התורה" כשהוא יוצא בו ידי חובת שתיים מקרא ואחד תרגום.
ונראה שיש לפשוט ספיקו לכאורה מדברי מרן הבית יוסף (סימן רפה), שכתב הטעם שאפשר לקרוא שמו"ת בגלל שעוסק באותו ענין, וא"כ ה"ה לימוד רש"י על הפרשה בגלל שעוסק באותו ענין שהציבור עוסקים בו.

בברכה, אלחנן יצחק אברג'ל
בני ברק

🕒 יז

תפילת מוסף של ראש חודש מי תקנה | מכתב

בברכות (כ"ו ע"ז), "תפלות אבות תקנום ואסמכיהו רבנן אקרבות". וכתב מרן החיד"א זיע"א בברכי יוסף (או"ח סי' תכג אות ז') בשם מהר"י לינגו, תפילת מוסף של ראש חודש רחל אמנו תקנה לפי שצפתה ברוח הקודש שעתידות נשי המדבר שלא להיכשל בעגל, ורמזה שמה בר"ת, ר'אשי ח'דשים ל'עמך, ר"ת רחל.
והגאון רבינו אברהם כלפון זיע"א בספר לקט הקציר (סי' כא אות לד) כתב דשמה רמוז גם בחתימה וזהו, וחוקי ר'אשי ח'דשים ל'הם קבעת וכו', ר"ת רחל.

והנה זכורני ששמעתי דכל תפילה רמוז זמן התפילה באות השניה של שם המתקן. אברהם תיקן את תפילת השחר, ואות שניה של אברהם היא ב' שרומזת לבוקר, יצחק תיקן את תפילת המנחה, ואות שניה של יצחק היא צ' שרומזת לצהרים. יעקב תיקן את תפילת ערבית, ואות שניה של יעקב היא ע' שרומזת לערב. ועפ"ז ביארו דזמן הותיקין תיקן לוט וכמ"ש (נראשית יט כג) השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה, ואות שניה של לוט היא ו' שרומזת לותיקין. (כך שמעתי לפני כמה שנים ואיני יודע מי חידש זאת וזכור מי שזידיעני).

ועפ"ז נ"ל לבאר ג"כ כאן, דאות שניה של רחל היא ח' שרומזת לחודש דהיינו תפילת ראש חודש.

בברכת התורה
אברהם ביטון,
בני ברק

יח יח

איסורי ופסולי דרבנן | מכתב

המשנה למלך (רפ"ז מהלכות מרומות) הסתפק האם דבר האסור מדרבנן נידון כאילו אסור מה"ת או לא, כגון, כהן טמא שאכל תרומה חייב מיתה בידי שמים, ואם אכל תרומה טמאה פטור שנאמר ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת, ויש לדון בתרומה הטמאה מדרבנן, אם כהן טמא שאוכל תרומה הטמאה מדרבנן אם חייב מיתה בידי שמים, דמדאורייתא התרומה טהורה וא"כ חייב מיתה בידי שמים, או שפטור כי זו תרומה טמאה ונתמעטה מהפסוק. וכן אונס ומפתה אם אינה ראויה לו אינו נושא משום שנאמר ולו תהיה לאשה, אשה הראויה לו, ויש לדון במקרה שאסורה עליו מדרבנן אם חייב לישאה, או שפטור משום שאינה ראויה לו, ע"ש בדבריו.

ולכא' יש לתמוה ע"ד דמאי ס"ד דדין דרבנן נידון כאילו הוא דין דאורייתא והלא לפ"ז בספק תרומה הטמאה מדרבנן נידון כאילו היא ספק תרומה הטמאה מה"ת, וספק דאורייתא לחומרא, אע"פ שיש כאן רק ספק דרבנן, וכיצד אפשר לומר דדין דרבנן נידון כאילו הוא דין דאורייתא.

והגאון רבינו שלמה איגר זיע"א בספר העיקרים (עיקר איסורי ופסולי דרבנן אשכול א') כתב לבאר דספק המל"מ לא דכל איסור דרבנן נידון כאילו הוא איסור דאורייתא, אלא כל איסור דרבנן רבנן הטיילו איסור על הדבר והעובר עליו עובר על איסור דאורייתא דלאו דלא תסור, וממילא אם נוטל אתרוג הפסול מדרבנן עובר על איסור דאורייתא, ואינו יוצא ידי חובתו מן התורה משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, ע"ש בדבריו.

ולפ"ז לק"מ דבספק איסור דרבנן אף דיש לאו דלא תסור מ"מ אזלינן לקולא, כמ"ש הגר"ש שקופ זיע"א בספר שערי יושר (שער א' פ"ז ד"ה ונא' דהקשה) דכל לאו האזהרה היא על עצם המעשה, ולא דלא תסור הוא רק לשמוע אל דברי החכמים, ולא על עצם המעשה שאסור מדרבנן, ובספק ליכא אזהרה דלא תסור, והמעשה אסור מדרבנן, ולהכי בספק שרי, ע"ש, ועיין ג"כ בשב שמעתתא (שמעמא א' פ"ג ד"ה והנה), נראה דהרמב"ם וספר עין יצחק למו"ר ועט"ר שליט"א (ח"צ עמ' רד) מה שביארו אמאי אין מחמירין בספק דרבנן והא איכא לאו דלא תסור. ובגוף ספק המל"מ עיין קבא דקשייתא (קושא ל"ט כח' ג' עמ' של"ז), עדות ביעקב סופר (ח"צ סי' לז), ובספרו תורת יעקב במדבר (עמ' נ).

הנ"ל

יט יט

אסור לעבור חוץ לביהכ"נ בשעה שהציבור מתפללין | מכתב

בקיצור ש"ע לגאון רבינו רפאל ברוך טולידאנו זיע"א (הנד"מ סי' פ' סעיף י"ג) כתב, אסור לעבור לבית הכנסת בצד שהפתח פתוח בו, בשעה שהציבור מתפללים מפני שנראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל אפילו אם התפלל כבר, ואם נושא משאוי וכו' או שרוכב על בהמה וכו' מותר.

וצ"ע דאחר שמרן ז"ל (סי' ז' ס"ח) השמיט דין זה דרוכב ע"ג בהמה משום דלא גרסי ליה הרי"ף והרמב"ם, ובנוה שלום (אות ט') כתב לחוש אפילו ברוכב, וכמו שהביא בכה"ח ס"ק נ', אמאי פסק להקל בזה. (ויותר מגדל המימה אחר שנד"כ נמשך אחר דברי הגאון הכה"ם זיע"א כידוע, וכאן שינה ממנהגו, וז"ע).

הנ"ל

הופיע ויצא לאור הספר החשוב

"נתיבות ההלכה" - הלכות נדה וטבילה

סיכום וביאור דברי מרן הב"י הש"ע ונו"כ על הסדר | מומלץ לנבחנים!

מאת הגאון הרב אברהם שטרית שליט"א

בתי מדרש הלומדים נושא זה, יוכלו לקבל ספר אחד בחינם (הכמות מוגבלת)

ניתן להשיג במחיר מיוחד לזיכוי הרבים, בטל': 052-7654750/1

~~~~~ מאמרי הגות ומחשבה ~~~~~

סימן תרעה

הרב אהרן פרטוש

מח"ס "קדושת השבת"

בני ברק

בדרך לימוד ההלכה על נכון / ב (המשך מגליון סיון – סי' תרמג)

גם אם לא אזכה בבת הרב". נהרו פני הגאון רבי אייזל, ואמר לו: "אתה החתן" תדע לך שלקושיה זו ספק יש תירוץ ספק לא, כל רצוני ומאווי נפשי הם למצוא לביתי חתן תלמיד חכם שקדן ומופלג אך עם כל זאת רצוני בחתן שיפריע לו שיש לו קושיא, כי כאשר יפריע לו הוא לא ינוח ולא ישקוט עד שימצא תשובה. ועתה שמח אני שמצאתי את שאהבה נפשי, מפיתי תאכל ומייני תשתה ובביתי תלון ראוי אתה לשאת את ביתי. אם כן רואים בברור כמה חשוב שיש שאלה אך יותר חשוב הרצון לדעת תשובה.

ועוד חובה עלינו לבער מדעתנו ולמחוק מראשנו כל מחשבה שעמקות התורה ועמל התורה שייך לבני הישיבות האברכים והרבנים בלבד, ואילו לאנשים פשוטים אשר עמלים לפרנסתם אין שייכות לספרים של ראשונים כגון הרמב"ם הרשב"א הריטב"א וכו'... אין זה אלא הבל שוא ונתעה הנוצר מקטנות האדם שנובעת מתוך עצלות. גם האדם "הפשוט" צריך לנסות ולהכיר את "אבות התורה" שהם הראשונים והאחרונים שהם אבותיו לא פחות משהם האבות של בני הישיבות האברכים והרבנים.

ואע"פ שלא מבינים תמיד את דבריהם העמוקים, אבל אשרי האדם אשר יאמר אחרי 120 שנה בבית דין של מעלה שהוא ניסה להבין רמב"ם אחרי יום עמוס של עבודה וטרדות, שהוא עמל להבין הלכה אחת בשולחן ערוך לעומקה אחרי שהוא עייף וייגע ונשאר ירא אלוקים, ובזכות זה יזכה שישלימו לו את החסר בעולם הבא, וכבר אמר התנא באבות (פסק ז' משנה ט"ז) "לא עליך המלאכה לגמור, ואי אתה בן חורין להיבטל הימנה".

וזה המקום והזמן להזכיר את המעשה המובא בספר ומתוק האור (הגדה של פסח), על הגאון בעל

כהמשך למה שפתחנו במאמר הקודם, יש להביא כאן את אשר מסופר על הגאון רבי אייזל חריף, שהיתה לו בת יחידה ורצה להשיאה לתלמיד חכם חשוב וחרף כמותו, ובפרט שאותו חתן עתיד למלא מקומו ברבנות, ולכן הלך משיבה לשיבה לחפש בחור עילוי לבת תלמיד חכם, לקיים מאמרם ז"ל (פסחים מט:): לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישיא ביתו לתלמיד חכם. הגיע לשיבה מפורסמת ונכנס להיכל בית המדרש, ואמר שיש לו להציג קושיה מאד חזקה על הרמב"ם ומי שיתרץ לו את הקושיה בתירוץ שיניח את דעתו, הרי הוא מבטיחו שיתן לו את ביתו לאשה. לאחר שהסביר את קושייתו בטוב טעם ודעת, נכנס לחדר צדדי, ואז החלו האריות שבחבורה מתנצחים ומתוכחים לבאר את הקשיה ואת אפשרויות התירוץ באופן זה או אחר, וכי מילתא זוטרתא היא לזכות בביתו של גדול הדור? וכבר למחרת בבקר נהרו תלמידים משופרא דשופרא מנסים את כוחם בפלפול ובעיון, זה מתרץ כך, וההוא מתרץ אחרת, אך את כולם דחה ופרך הגאון עד שנלאו למצוא הפתח. משסיימו כולם, פנה הגאון לראש הישיבה והודה לו על הארוח הנפלא, ויצא לדרכו לשיבה אחרת. שמא שם ימצא את מבוקשו. והנה טרם יצא הגאון מהישיבה והנה העגלון מודיעו שיש בחור שרודף אחרי העגלה ומסמן לו לעצור. הורה לו הגאון לעצור והעלה את הבחור העייף לעגלה ושאלו למבוקשו. הבחור עודנו מתנשם ומתנשף אמר בקושי את המילה: "התירוץ", הבין הגאון שיש לבחור זה תירוץ לשאלתו והמתין עוד דקה שינוח, אך הבחור נשאר שותק. פנה אליו שוב הגאון ואמר לו בנימה של נחת: נו. בני אמור דברך. פתח התלמיד את פיו ואמר לו: "אמנם בביתו של רבנו לא זכינו, אך מדוע שאשאר עם קושיא? רצוני לדעת את התירוץ לצורך לימודי,

היותם באמצע העבודה. כשהם ישמעו את הפלפול את הדרשה ויאשרו כי טובה ואמיתית היא, רק אז יהי ניתן לאחל לרב ברכת "מזל טוב" לרגל המנוי... כך היו נראים סנדלרים, נגרים וסבלים בעיר פראג לפני כשלש מאות שנה.

אמנם חשוב לציין שכל האמור נאמר לכל מקצועות התורה, וזה אומר לימוד הגמ' שלא ללמוד אותה כקורא איגרת ומדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות, אלא במיתון ובדקדוק המילים כולל רש"י ותו"ס שהחיוב ללומדם הוא כחיוב הנחת תפילין וכמש"כ החיד"א בברכי יוסף (ס).

ולאותם האנשים אשר אומרים מה תועלת ללמוד דף ג"מ בצורה עיונית כאשר לא יוצא שום הלכה למעשה, לא מחכמה אומרים כן אלא מחוסר ידיעה בסיסית בעיקר מצוות תלמוד תורה שאין החיוב הוא שהלימוד יביא תוצאה מעשית מיד בתום הלימוד כענין "עובר לעשייתן", אלא תועלת הלימוד מסוג זה של עיון ודקדוק בשאלת הגמ' ובתירוצה ובחקירה מה התחדש בג"מ לאור התירוץ וכו'..., הוא שהאדם ישתלם בתורה ויקנה חכמה אשר תשמש אותו במקום אחר ובשאר מקצועות התורה.

ומצאתי שכתב רבינו ישראל סלנטר בספרו אור ישראל (פרק כ) שמעבר לחיוב של "והגית בו יומם ולילה", שצריך האדם לעסוק בתמידות בתורה כי בכל שעה ורגע שהוא לומד הוא מקיים מצוות עשה, אלא שיש חיוב נוסף של "ושננתם" שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו, והוא להשתלם בחכמת התורה ולרכוש לו ידיעות ולחדד השכל, שיוכל לפלפל בחכמה לסברא ישרה, ולא בשעה אחת יגיע אל זה התכלית, כי אם בהמשך הזמן בהרבה ימים ושנים, וכפי עמלו ויגיעתו כן יגיע לתכלית הנרצה.

נמצא כי דרכי הלימוד לידיעת התורה הוא על להבא, והוא בדמיון כמי שמכניס תבואה לאוצר שיהיה מונח שם זמן רב עד שתתיקר התבואה וימצא פרי רוח הרבה, כך הוא מי שעמל בידיעת התורה לאסוף חכמה ודעת ולהכניס באוצרו תמיד, עד עת קץ שיצא התכלית, עכת"ד.

[המשך בעז"ה בגליון הבא]

"הנודע ביהודה" שבשעה שעמד להתמנות לרבה של העיר פראג שלח את חתנו, רבי יוסף פוזנר, לפראג, שישהה כמה ימים בעיר ויתהה על קנקנם של תושביה. הגיע רבי יוסף לפראג, נכנס לבית מרזח יהודי, קיבל כוס שתיה והתישב עם ספר ליד השולחן. בינתיים נכנס לשם החיט. המוזג הכין לו את כוס היי"ש (השכר), ותוך כדי כך הוא אומר לו: "אתה שומע, הרמב"ם בפרק א' מהלכות גנבה ואבדה לא מובן כלל, דבריו שם הינם נגד גמרא מפורשת..." והחיט התחיל לענות לו, וכך המשיכו להתפלפל ביניהם. בשולחן הסמוך ישבו עוד חמישה יהודים, שלשה מהם סנדלרים ושנים מהם נגרים, וגם הם התערבו בויכוח הסוער, במשך שעה שלמה עמדו בצותא לישוב את דברי הרמב"ם התמוהים, ועדיין לא הגיעו לעמק השווה. קם אחד מהם ואמר: "רבותי, אני רואה שאיננו מצליחים להגיע לעמק השווה. עוד מעט, בשעה עשר, יכנס לכאן רבי יענקל, שומר הלילה, והוא יפשט את הספק". נכנס רבי יענקל השומר, שמע את הבעיה והתחיל לפשט להם את הספק כאחד הגדולים בתורה. עמד ושטח לפני השומעים את כל הסוגיה, ברר את כל שיטות הראשונים והפוסקים, וכולם באו אל המנוחה ואל הנחלה. למחרת בבקר קם רבי יוסף ונסע חזרה לחמיו, הנודע ביהודה, וספר לו את המראה המפלא שנגלה לעיניו, כיצד נראים בעלי בתים של פראג. כששמע הנודע ביהודה את הדברים, לקח את כתב הרבנות ששלחו לו, שלח אותו חזרה לפראג, וכתב להם: "אינני ראוי להיות רב בעיר פראג" ... שלחו לו הגבאים: "זה בסדר, אתה יכול לבוא, שכן "אפילו ריש גרותא משמיא מוקמי ליה" (אפילו תפקיד הממונה על המור לשאפה מזורז המים נקצע מן השמים, צנא צמרא לא, וגם המינוי שלך לרב של פראג מן השמים. תבוא ה' יהיה בעזרך שתצליח. הגיע "הנודע ביהודה" לפראג ומסר שיעור לפני הציבור, כמובן שלא היתה זו סתם דרשה. הוא לקח שני הרים, טחנם זה בזה, פרק וחבר, והיו הדברים מאירים כנתינתם מסיני כיד ה' הטובה עליו.

כשסיים את הדרשה, קמו כולם ממקומם והכריזו "מזל טוב, מזל טוב", לאות כי מנוי הרב התקבל על דעת בני העיר. קם ראש הקהל ואמר: עדין אי אפשר לומר "מזל טוב". מדוע? כי הסבלים לא היו כאן ולא שמעו את הדרשה, עקב

סימן תרעו || הערות בסידור התפלה ||

הרב יהודה חטאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד
ירושלים

וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין

הורידו את ברכת דוד, אלא נהיו י"ט ברכות, ולפ"ז אין להזכיר את דוד בברכת ירושלים, ע"ש.

ובאמת שבחלק מכתבי היד אין בכלל ברכת צמיחת דוד, אלא היא כלולה בברכת ירושלים, עיין בספר תפלת העמידה לחול עפ"י הגניזה הקהירית (צנכמ צונה ירושלים וצנכמ נמס דוד) שהביא נוסחאות הכת"י, וע"ש מה שהאריך בענין זה, ועיין גם בעבודת ישראל ומקור הברכות (פרומקין, נסדר רע"ג) ובצלוחת דאברהם. (ועיין נמדרש שוחר טוב תהלים פרק י, ומקנו צונה ירושלים ה' צנכה צפני ענמה צתפלה וכו', ע"ש. ויש מפרשים שהלשון צנכה צפני ענמה הכונה לרמוז שהיה זמן שזרפו עמה את צנכת נמיחת דוד).

ועיין בב"ח סי' קיד (ד"ה י"ד צונה ירושלים) שפירש למה באמת מזכירים דוד בברכת ירושלים, כי כסא דוד יהיה בירושלים, (וכדכתיב כי שמה (צירוף) יסנו כסאות למשפט כסאות לצית דוד), ובנין בית המלכות וכסא דוד הוא מענין בנין ירושלים, ע"ש מה שכתב בזה. ובפרי עץ חיים שער העמידה פרק יט (ומוצא צסידור הגאונים והמקובלים עמ' תרא) נראה שמפרש שוכסא דוד עבדך הוא כנגד משיח בן יוסף, וברכת צמח דוד היא כנגד משיח בן דוד, ע"ש. (אמנם צלואה"ס (צמדנר נד, יז) כתב שציוו גדולי ישראל "כשאוברים לישועתך קוינו" לבקש על משיח בן יוסף, ע"ש. והוא נגד מהרח"ו הנ"ל, ואולי ט"ס הוא באוה"ח, וצ"ל כשאוברים וכסא דוד עבדך. [ראה לעיל ביתדות מכתב י'. המערכת]. (וראיתי צכמה מהדורות חדשות של אוה"ס שציינו שם ל"ען חיים שער העמידה", ע"ש. [וכנראה כולם העמיקו אחד מהשני צלי לצדוק]. ויש כאן שתי טעויות, א' זה לא צען חיים אלא צפרי עץ חיים, צ' שם כתוב כשאוברים וכסא דוד עבדך, ולא כשאוברים לישועתך קוינו. ולענ"ד נראה שנפלה ט"ס צלואה"ס וכנ"ל, שהרי לא מנאנו שום מקור לזה "כשאוברים לישועתך קוינו").

* כתב בשער הכוננות "ענין נוסח התפילה" שיש שמדלגים וכסא דוד עבדך וכו', ואומרים שאינה מענין ברכה זאת, (ר"ל שזאת רק צנכת ירושלים, ואילו על נמיחת מלכות דוד הרי אנו מתפללים צנכה הצאה), אבל האמת שצריך לאומרו כאן, ע"ש. והנה בתוספתא (צרכות סוף פ"ג) וירושלמי (צרכות פ"ד ה"ג) איתא שצריך לכלול של דוד בבונה ירושלים, ובתוספתא שם נוסף שאם אמר אלו לעצמן ואלו לעצמן יצא, (ולהלן אפרש דברי הירושלמי והתוספתא), וא"כ כיון שאנו אומרים ברכת צמיחת דוד בברכה בפני עצמה, א"צ לומר דוד בברכת בונה ירושלים, ובאמת שיש ראשונים (רס"ג, רמב"ם, ר"ד אצורהס) דל"ג דוד בברכת ירושלים, וכן הוא בתכלאל עץ חיים, אבל הרבה ראשונים גרסי ליה.

וביאור דברי הירושלמי והתוספתא הנ"ל הוא, שבזמנם לא היתה ברכת צמיחת דוד ברכה בפני עצמה, אלא היו כוללים את ברכת דוד בברכת בונה ירושלים, ושוב היו שקבעו ברכת צמיחת דוד לברכה בפני עצמה, (וכמו שאנו נוהגים היום), וע"ז אמרו בתוספתא שאם אמר ברכת דוד בפנ"ע וברכת ירושלים בפנ"ע יצא, וא"צ להזכיר דוד בברכת ירושלים, כיון שכבר מזכיר אותה בברכה בפנ"ע.

וכתב הרי"ד בספר המכריע (ומוצא צמפרשי הסידור כאן) בביאור התוספתא והירושלמי, שלדעת התוספתא והירושלמי כשהוסיפו ברכת המינים אז חיברו את ברכת דוד בבונה ירושלים, כדי שיהיו רק ח"י ברכות, אבל התלמוד שלנו (עיין מגלה דף יז-יח) סובר שלא

* בס"ד, לאחרונה אני עוסק בכתיבת פירוש נרחב על הסידור, (יה"ר שהשי"ת יסייעני לגמור מלאכת הקדש הזאת צהקס אמן), וכידוע אין ביהמ"ד בלא חידוש, שתוך כדי הכתיבה מתחדשים לי הרבה חידושים ופרפראות על הסידור, וחשבתי שמן הנכון לכתוב כפעם בפעם חידושים ופרפראות בבמה הנכבדה של הירחון "יתד המאיר", בעז"ה.

סימן תרעז

|| הערות בהלכות ברכות ||

הרב שמואל זכאי

בית המדרש "שערי ישועה" – ירושלים

ביתר עילית

סדרת הערות בהלכות 'ברכות' בטוש"ע ונושאי כליו / המשך

עד). סימן קצט סעיף ז'. כתב הש"ע: נשים מזמנות לעצמן רשות, אבל כשאוכלות עם האנשים חייבות יוצאות בזימון שלנו. ע"כ. ועיין בית יוסף דמקור דין זה מהא דאיתא בגמ' ברכות (מה:) דנשים מזמנות לעצמן, ונחלקו שם הראשונים האם הכונה דחייבות לזמן, או דרק אם רצו לזמן הרשות בידם אך לא חייבות, דדעת רש"י והתוס' (ס"ט ד"ה ש"ל) דלא חייבות לזמן והוי רק רשות, אולם דעת רבינו יונה (לג. ד"ה נשים) והרא"ש (פ"ז סימן ז') דחייבות לזמן. ומרן הש"ע פסק כאן כשיטת רש"י והתוס' דלא חייבות לזמן, ורק אם רצו הרשות בידם לזמן, ודלא כהרא"ש.

והנה כתב בספר כנסת הגדולה (מ"מ ס' רנה, הגהות הצי"ט יוסף א"ח ס') דשיטת מרן הב"י היא דבמקום שאחד משלושת עמודי ההוראה גילה דעתו והשניים האחרים לא גילו דעתם, ראוי לפסוק כאותו אחד מעמודי ההוראה שגילה דעתו, ודייק זאת ממה שכתב הב"י בהקדמתו בזה"ל: ובמקום שלא גילה דעתו **שום אחד** מן השלושה עמודים הנזכרים, נפסוק כדברי החכמים המפורסמים שכתבו דעתם בדין ההוא ודרך זו דרך המלך נכונה וקרובה אל הדעת להרים מכשול. עכ"ל. ומבואר יוצא בדוקא כשאף אחד מהעמודים לא גילה דעתו, בזה הוא דאזלינן כדברי החכמים המפורסמים, אולם כשאחד מן העמודים גילה דעתו, אזלינן בתר אותו העמוד. עכ"ד.

ומעתה צ"ע דהנה בנידון דידן דעת הרא"ש דנשים חייבות לזמן, ומאידך דעת רש"י והתוס' דאינן חייבות והוי רק רשות, והרי הרא"ש הוא אחד מעמודי ההוראה, ואעפ"כ פסק מרן כדעת רש"י והתוס' ודלא כהרא"ש. וא"כ מכאן מוכח לכאורה דלא כדברי כנסת הגדולה, וצ"ע.

עזה). סימן ריט סעיף ג'. כתב הש"ע לגבי ברכת הגומל "ונהגו לברך אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה".

והנה יש לעיין האם מצרכינן שבעל הנס הוא בעצמו יעלה לתורה בדוקא או סגי רק שיברך באותו מעמד לאחר קריאת התורה.

ונראה לומר דדבר זה תלוי בטעמים שכתבו האחרונים מדוע נהגו לברך ברכה זו אחר קריאת התורה, דהנה מרן כתב כאן דהטעם הוא לפי שבשעת קריאת התורה יש עשרה אנשים. אך בשו"ת חתם סופר (א"ח ס' נ"א) כתב טעם אחר בזה, והוא משום דעליה לתורה היא במקום הקרבת קרבן ולכן מברך דוקא אחר קריאת התורה דכתיב "ויזבחו זבחי תודה" וסמך ליה "ויספרו מעשיו ברנה" היינו ברכת הגומל. ובשו"ת ציץ אליעזר (מ"ג ס' יט) כתב עוד טעם בזה ע"פ דברי הגר"י פלאגי' בספרו יפה ללב (ס' יט א"ח ג') דהוא משום שבשעת עליה לתורה המברך עומד על הבימה שהיא על פי רוב נמצאת באמצע, ונמצא שבעל הנס מברך ועומד אז באמצע כמ"ש הרמב"ם (פרק י' מהל' נרכות הלכה ס') "וכיצד מברך עומד ביניהן ומברך" ומבואר יוצא מדבריו דצריך לעמוד באמצע, וזה הוא טעם המנהג לברך אחר קריאת התורה שאז עומד המברך באמצע.

וא"כ יש לפשוט ספק דידן, דלפי טעמו של מרן אין צריך בדוקא שבעל הנס עצמו יעלה לתורה, דסוף סוף איכא עשרה ולא איכפת לן שאדם אחר יעלה לתורה, וכן לטעמו של הציץ אליעזר באופן שבעל הנס יבוא לבימה ויברך ברכת הגומל שפיר דמי אע"פ שלא עלה לתורה, שהרי סוף סוף עומד הוא באמצע. אבל לפי טעמו של החתם סופר יש עניין בדוקא שבעל הנס בעצמו יעלה לתורה דעי"ז חשיב כהקריב קרבן ואזי מברך ברכת הגומל.

סימן תרעה || הדרכה בכתיבה ||

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

פרק ל"א / שיכתוב*

א. אם אינך כותב ישירות במחשב, השלב הסופי והחשוב ביותר בהגהה - הוא השיכתוב. מחקרים גילו שאצל כותבים טובים, השיכתוב מהווה כארבעים וחמשה אחוזים מזמן הכתיבה! בשלב זה, מעתיקים את המאמר מחדש, ותוך כדי עורכים אותו בצורה מחודשת. ויש לדעת כי בכל פעם שמעתיקים מחדש, הסגנון הולך ומשתפר, ו"אין מדרש בלא חידוש" (מגיגה ג' ע"א).

ב. כאשר אתה משכתב מאמר שנכתב בעבר, מומלץ שתקרא קודם לכן את כל המאמר, ורק לאחר מכן תשכתבו. כך, כבר מתחילה תקבל היבט כללי על כל המאמר, ולא תהיה זקוק להעיק מבט כל מספר מלים במקור ההעתקה. הדבר יקל גם בעריכת הדברים וסידורם מחדש.

ג. בעת השיכתוב, חשוב כאילו בכוונתך לפרסם הדברים ברבים (גם אם כעת אינך כוונת לזוך פרסום), וכך השיכתוב ייעשה בִּיָּתֵר רצינות והשקעה.

ד. על כל קטע שהועתק כדאי להעביר קו, או לכתוב "הועתק", כדי למנוע כפילויות.

ה. כדי לקצר בזמן ההעתקה בשיכתוב, מומלץ לסמן שלש נקודות במקום הציטוטים (ולא וו', שלא יראה כמלק מהטקסט), ובשיכתוב האחרון לפני ההדפסה, להשלים את הציטוטים במלואם.

ו. אם במהלך השיכתוב אתה מעוניין לשנות הסדר ולהעביר קטע להמשך המאמר, כאשר אתה מדלג על אותו קטע, זכור לסמן תזכורת (נדף ממנו אמה מעמיק) במקום שאתה מעוניין להכניס הקטע. פעמים רבות כאשר מגיעים בהעתקה למקום בו יש להכניס את הקטע, שוכחים וממשיכים בהעתקת המאמר, ויחנו בחסרות. ואם העברת הקטע נעשית במחשב על ידי "גזור הדבק", אחר ה'גזור', מיד 'הדבק' את הקטע במקומו. פעמים קורה שמשאירים ההדבקה לעוד מספר שניות, ולבסוף שוכחים לבצע.

ז. כאשר אתה מעביר קטע ממקום למקום, דאג שהקטע ישתלב היטב עם הקטעים שלפניו ושלאחריו, וכן שחסרונו לא יפגע בקטעים שלפניו ושלאחריו במקום הקודם. ובפרט היזהר בזה כאשר אתה מעביר במחשב קטע כדמותו וכצלמו (על ידי "גזור הדבק"), שהואיל והעברת הקטע נעשית בקלות ללא העתקה מחדש, מצוי שלא שמים לב לכך.

ח. אם ציינת בקטע המועבר או בקטע אחר במאמר: לעיל / לקמן / הנ"ל / שם (וכדומה), וודא שאחר שינוי המקום אין צורך לשנות הציון.

* כללים והדרכה לכתיבה נכונה, המתפרסמים כאן לראשונה, מאת הר"ר עובדיה חן הי"ו, מתוך כתב-יד של הספר "הכתב והמכתב" ח"ב, תשנ"ח לו. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' חטיבת כרמלי 10⁴ אזור ג', אשדוד.

ט. אם לאחר השיכתוב הינך מרגיש שסגנון המאמר עדיין אינו מושלם, העתק וערוך את הדברים אפילו פעם או פעמיים נוספות באותו זמן, עד אשר תקבל סגנון מתוקן. כאשר הדברים "טריים" בזכרוןך, קל יותר לעורכם ולסדרם מחדש, ואילו אם תשאיר את השיכתוב לזמן מאוחר יותר (נאשך ממפון להדפיס), יהיה עליך לעבוד עבודה כפולה ומכופלת, כי "קשיא עתיקא מחדתא" (יומא כ"ט ע"א)¹.

י. לעתים במשך השיכתוב שוכחים לשבץ במאמר הוספות שנרשמו בצד בתלייה, ולכן בסיום השיכתוב, מומלץ לוודא שכל ההוספות שובצו במקומן.

יא. אחר השיכתוב, מומלץ לשמור עותק של הטיוטא, כי לפעמים הוא נצרך לבירור הדברים.

ביקורת חיצונית

יב. אף שאתה עצמך הגהת דבריך היטב, אל לך לסמוך על הגהתך בלבד, אלא תציע הדברים לפני רב או אפילו חבר, והם יתקנו את הטעון תיקון, ויחוו דעתם הן בתוכן והן בסגנון. ישנן טעויות שלעולם לא ירגיש בהן הכותב עצמו כי-אם זולתו, כי כל אחד בוחן את הדברים מההיבט האישי שלו².

יג. לפני מסירת החומר לביקורת, תמצה מבחינתך את הליטוש וההגהה עד קצה גבול היכולת. אל תסמוך על המגיה שיגיה הכל, שכן הוא יתחיל להגיה מהמקום שבו אתה סיימת. כאשר המאמר מלא בטעויות דפוס וטעויות פשוטות, המגיה יתמקד יותר בתיקון טעויות אלו, ואילו כאשר תיקונים אלו כבר נעשו, יהיה לו חשק להתרכז בתיקונים שדרושה להם הבחנה מעמיקה יותר.

יד. מומלץ להגיש למגיה את החומר רשום בכתב נאה ומתוקן. הדבר יגביר את מרצו להגיה יותר בקפידה. כמו כן, כדאי שתצלם ותשאיר העתק אחד אצלך למשמרת, כדי שאם חלילה יאבד המאמר, והיה ההעתק הנשאר לפליטה, ובכך תימנע עגמת נפש רבה.

טו. להגהת החומר, בחר דוקא באנשים בעלי חוש ביקורת, שאינם חוששים לומר את הביקורת האמיתית בפרצוף, ולא כאלה שישבחו את כתיבתך גם כשהיא גרועה. אל תגיש את מה שכתבת בצורה של 'הנה מה שכתבתי', או 'אשמח לשמוע מה דעתך', אלא תדגיש שאתה חפץ בביקורת נוקבת ללא רחמים. נכון, זה לא הכי נעים, אבל מה לעשות, רק כך תשתפר כתיבתך. אם המגיה אומר לך שהכל מצוין ואין צורך לשנות דבר – הודך לו בנימוס וחפש מישו אחר (לכל הפחות, פקט ממנו שרמיז ממך נדיוק הוא נהנה). לעומת זאת, מבקרים שהערוותיהם תרמו לך, חזור אליהם להגהות נוספות.

טז. את ההגהות, מומלץ למגיה לרשום בעט נובע שניכר השוני בינו לבין צבע הכתב הרגיל (מומלץ אדום). ואם יש למגיה תיקון על ההגהה שלו עצמו, מומלץ שירשמה בעט בעל צבע אחר מהעט בו הגיה, כדי שיהיה ניכר שזו הגהה על ההגהה. ופעמים שהנוסח הראשון מקורי יותר ועדיף יותר³.

¹ ומטעם זה נפסקה ההלכה שאדם שנתחדש לו חידוש בחול המועד, רשאי לכותבו בפרוטרוט, ואין צריך לכותבו בראשי פרקים (עיין ילקוט יוסף הלכות חול המועד, סעיף מ').

² ואפשר להביא לכך ראיה יפה, ממה שכתב הרב "קול יעקב" (סי' ל"ז אות קט"ו) שבדיקת ספר תורה תיעשה על ידי שני בודקים, אחד קורא ואחד שומע, ואחר כך יתהפכו האחד שהיה קורא יהיה שומע, והאחד שהיה שומע יהיה קורא, כי החושים של בני האדם אינם שוים, ומה שירגיש אחד לא ירגיש בזה זולתו וכו'. ע"ש.

³ כך נוהג מרן הגר"מ מאוזו שליט"א בהגהותיו.

היכינו למעמד הגדול

הכנסת ספר תורה

הנוכח בית הכנסת

הנוכח כוללים וחדרי לימוד

הנוכח מקוה טהרה

המעמד יתקיים בע"ה

ביום חמישי ט' באב ל' תשע"ג (15/8/13)

בעיר הקודש צפת

פרטים יבואו...

